

FAMILIARIS CONSORTIO

**Apoštolská adhortace Jana Pavla II.
O ÚKOLECH KŘESŤANSKÉ RODINY
V SOUČASNÉM SVĚTĚ**

z 22. listopadu 1981

ZVON · ČESKÉ KATOLICKÉ NAKLADATELSTVÍ
PRAHA 1992

Církevní schválení Arcibiskupství pražského
č.j. 4426/92 ze dne 4.12.1992

Po převodu do elektronické podoby neprošlo církevním schválením.

Korekci provedl P. Josef Maincl

Připomínky a opravy zasílejte na e-mail: petr.kebrle@email.cz

Tento a další dokumenty naleznete na Internetu: www.kebrle.cz/katdocs.htm

© Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r.o., Praha 1992
ISBN 80-7113-067-2

Biskupům, kněžím a věřícím
celé katolické církve
o úkolech křesťanské rodiny
v současném světě

Ctihodní spolubratři, drazí synové a dcery,
pozdrav a apoštolské požehnání

ÚVOD

Církev ve službách rodiny

1. Rodinné společenství je v dnešní době ovlivňováno hlubokými, závažnými a prudkými změnami v lidské společnosti i kultuře tak jako snad žádná jiná instituce. Mnoho rodin zůstává i v této situaci věrno hodnotám, které tvoří základ rodinného zřízení. Jiné zase nemají jistotu, jaké jsou jejich úkoly, jsou zmatené nebo jsou i na pochybách a téměř v nevědomosti o hlavním významu a pravdě manželského a rodinného života. Jiným pak brání v uplatňování jejich základních práv různé nespravedlivé poměry.

Církev si je vědoma, že manželství a rodina patří k nejcennějším statkům lidstva. Chtěla by promluvit a nabídnout svou pomoc těm, kdo už znají cenu manželství a rodiny a chtějí podle toho žít, těm, kdo v nejistotě a soužení hledají pravdu, jako i těm, kterým se nespravedlivě brání, aby v životě svobodně uskutečňovali svou představu o rodině. Církev jedny podporuje, jiné poučuje a dalším pomáhá, a tak nabízí své služby všem lidem, kteří se znepokojují o osud manželství a rodiny.^[1]

Zejména se obrací k mladým lidem, kteří chtějí vstoupit do manželství a založit rodinu. Otevírá jim nové perspektivy a pomáhá jim objevovat krásu a velikost povolání zaměřeného k lásce a službě životu.

Synoda roku 1980 jako pokračování synod předešlých

2. Dokladem tohoto velkého zájmu církve o rodinu byla poslední biskupská synoda, která se konala od 26. září do 28. října 1980 v Římě a byla přirozeným pokračováním dvou předešlých synod.^[2] Křesťanská rodina je totiž první společenství, které má za úkol hlásat evangelium dospívající lidské osobnosti a dovést ji postupnou výchovou a katechezí k plné lidské a křesťanské zralosti.

A nejen to. Poslední synoda má také jistou myšlenkovou spojitost se synodou o kněžství a o spravedlnosti v dnešním světě. Neboť jako výchovné společenství má být rodina nápomocna člověku při rozpoznání jeho osobního povolání a při rozhodování o jeho nutné osobní angažovanosti za větší spravedlnost. Od začátku ho totiž vede k utváření mezilidských vztahů, založených na spravedlnosti a lásce.

Na závěr svých rokovaní mi předali synodální otcové obsažný seznam návrhů ("Propositiones"). Zahrnuje výsledky jejich uvažování v oněch mnoha dnech, naplněných prací. Jednomyslně mě prosili, abych sdělil lidstvu, jak živou starost má církev o rodinu, a abych dal vhodné pokyny pro obnovení pastorační práce na tomto tak základním úseku lidského a křesťanského života.

Této úloze chci vyhovět předloženou apoštolskou adhortací. Vidím v ní zvláštní službu apoštolského úřadu, který mi byl svěřen. Přitom bych rád poděkoval všem účastníkům synody za jejich cenný přínos nauky i zkušenosti, který mi byl dán k dispozici, zejména v jejich "Návrzích". Jejich text svěřuji Papežské radě pro rodinu a pověřuji ji, aby ho důkladně prostudovala a využila každé částičky velkého bohatství, v něm obsaženého.

Manželství a rodina mají nesmírnou hodnotu

3. Církev, osvícená vírou, zná velkou cenu manželství a rodiny, celou jejich pravdu a hluboký význam. Proto cítí znovu a znovu naléhavost hlásat evangelium, "radostnou zvěst", všem bez rozdílu, zvláště pak těm, kdo jsou povoláni k manželství a připravují se na ně, i všem manželům a rodičům na celém světě.

Je hluboce přesvědčena, že jenom přijetí evangelia umožňuje plné uskutečnění všech nadějí, které právem vkládá člověk do manželství a do rodiny.

Bůh ustanovil manželství a rodinu už při samém stvoření.^[3] Tyto instituce jsou vnitřně zaměřeny k naplnění v Kristu^[4] a potřebují jeho milost, aby byly uzdraveny od ran hříchu^[5], a tak byly uvedeny zpět "k svému počátku"^[6], to znamená k plnému poznání a uskutečnění Božích plánů.

V přítomném dějinném okamžiku, kdy je rodina cílem útoku četných sil, které se snaží ji rozbít nebo aspoň zdeformovat, je si církev dobře vědoma, že blaho společnosti i její vlastní je úzce spjata s příznivou rodinnou situací.^[7]

Tím silněji a naléhavěji pocítuje své poslání hlásat všem, jaký má Bůh plán s manželstvím a s rodinou, aby jim zajistila plnou životnost a lidský i křesťanský rozvoj, a tak přispěla k obnově společnosti a Božího lidu.

I.

Rodina dnes – světlo a stíny

Nutné poznání situace

4. Boží plán s manželstvím a rodinou se týká konkrétně muže i ženy v jejich každodenní existenci, v určitých společenských a kulturních poměrech. Proto má-li církev plnit svou službu, musí se snažit poznat poměry, v jakých se dnes manželství a rodina uskutečňují.^[8]

Toto poznání je pro evangelizaci nezbytně nutné. Církev přece musí přinášet neměnné a zároveň stále nové Kristovo poselství rodinám naší doby. Rodinám, které žijí v podmínkách současného světa a jsou v něm povolány přijmout plán, který Bůh s nimi má, a podle něho také žít. A nejen to: požadavky a výzvy Ducha sv. jsou patrné také z událostí dějin. Proto může být církev přivedena k hlubšímu poznání nevyčerpatelného tajemství manželství a rodiny také situacemi, otázkami, úzkostmi a nadějemi dnešní mládeže, dnešních manželů a rodičů.^[9]

K tomu přistupuje ještě další, v dnešní době zvláště důležitá úvaha: nezřídka se dnes muži a ženě při jejich upřímném a důkladném hledání odpovědí na denní vážné problémy manželského a rodinného života nabízejí názory a návrhy, které jsou sice lákavé, ale přece různým způsobem poškozují pravdu a důstojnost lidské osoby. Tyto nabídky jsou často podporovány silnou a rozvětvenou sítí sdělovacích prostředků, které obratně a nepozorovaně ohrožují svobodu a schopnost objektivního úsudku.

Mnozí už vědí o tomto nebezpečí, hrozícím lidské osobě, a zasazují se za pravdu. Církev se k nim připojuje se svým evangelijním darem rozlišovat a nabízí svou službu ve prospěch pravdy, svobody a důstojnosti každého muže a každé ženy.

Evangelijní rozlišování

5. Církev poskytuje tímto správným rozlišováním směrnicí, jejímž cílem je, aby byla zachráněna a uskutečněna celá pravda a plná důstojnost manželství a rodiny.

Toto rozlišování se uskutečňuje smyslem pro víru^[10], který uděluje Duch svatý všem věřícím.^[11] Je tedy dílem celé církve. Přitom odpovídá různým darům a charizmatům, které působí společně a podle stupně odpovědnosti jednoho každého ve spolupráci na hlubším poznání a uskutečňování Božího slova. Církev tedy koná toto evangelijní rozlišování nejen prostřednictvím pastýřů, kteří vyučují jménem Kristovým a jeho mocí, nýbrž také prostřednictvím laiků. Kristus je "ustanovuje svými svědky a vybavuje je smyslem pro víru a milostí hlásat jeho slovo (srv. Sk 2,17-18; Zj 19,10), aby síla evangelia zazářila v každodenním životě rodinném i společenském".^[12] Laici mají dokonce, na základě svého zvláštního povolání, specifickou úlohu vykládat ve světle Kristově dějiny tohoto světa. Jsou totiž povoláni objasňovat a pořádat časné věci podle záměru Boha, Stvořitele a Vykupitele.

Nadpřirozený "mysl pro víru"^[13] však nespočívá jenom a nutně ve shodném mínění věřících. Církev totiž následováním Krista hledá pravdu, která se vždycky nekryje s míněním většiny. Naslouchá hlasu svědomí, a ne moci, a proto obhazuje chudé a opovržené. Církev také přikládá váhu sociologickým a statistickým průzkumům, když jsou užitečné pro

pochopení historických okolností, ve kterých se má vykonávat pastore, a když napomáhají lepšímu, poznání pravdy. Ale pouhá tato bádání nemohou být pokládána za výraz smyslu pro víru.

Je úlohou apoštolského úřadu pečovat o to, aby církev setrvala v Kristově pravdě a stále hlouběji do ní pronikala. Duchovní pastýři proto mají rozvíjet u všech věřících smysl pro víru, pečlivě uvážit a posoudit pravost jeho projevu a přivádět věřící ke stále zralejšímu chápání pravdy evangelia.^[14]

K uskutečnění pravého evangelijního rozlišování v různých situacích a kulturách, v kterých muž a žena prožívají svůj manželský a rodinný život, mohou a musí křesťanští manželé a rodiče přispět svým vlastním nenahraditelným přínosem. K tomuto úkolu je uschopňuje jejich vlastní charizma, neboli dar, který obdrželi ve svátosti manželství.^[15]

Postavení rodiny v dnešním světě

6. Situace, v jaké se dnes nalézají rodina, má v sobě stránky kladné i záporné. Jedny jsou znamením spásy v Kristu, který působí ve světě, druhé jsou znamením odmítání Boží lásky člověkem.

Na jedné straně je si člověk stále více vědom osobní svobody, věnuje větší pozornost kvalitě mezilidských vztahů v manželství, povznesení důstojnosti ženy, odpovědnému rodičovství a výchově dětí. Ví, že se nutně musí rozvíjet vztahy mezi jednotlivými rodinami, aby si mohly poskytovat vzájemnou duchovní a hmotnou pomoc. Objevuje znovu vlastní poslání rodiny v církvi a její úlohu při budování spravedlivější společnosti. Ale na druhé straně jsou tu známky deformace některých základních hodnot, které vzbuzují starosti: chybné teoretické i praktické chápání vzájemné nezávislosti manželů; závažné neshody v názorech na vztah autority mezi rodiči a dětmi; četné konkrétní těžkosti rodiny při předávání duchovních hodnot; rostoucí počet rozvodů; velice rozšířené zlo potratu; stále hojnější užívání sterilizace; neustálý růst smýšlení, označovaného jako správné a přirozené, které je nepřátelské početí.

Kořenem těchto záporných jevů je často špatné chápání pojmu i zkušenosti "svobody". Není chápána jako schopnost uskutečňovat pravdu Božího plánu s manželstvím a s rodinou, nýbrž naopak jako jakási nezávislá síla, utvrzující člověka v tíhnutí za vlastním sobeckým dobrem, nezřídka proti bližnímu.

Také jiná skutečnost zaslouží naši pozornost: totiž že v zemích takzvaného třetího světa chybějí rodinám často jak základní životní prostředky, jako je potrava, práce, bydlení, léky, tak i základní svobody. Naproti tomu v bohatších zemích přehnaný blahobyť a konzumní způsob života i jistý paradoxně s tím spojený strach a nejistota, pokud jde o budoucnost, odnímají rodičům velkodušnost a důvěru zplodit nový život. Tak je život často pokládán ne za požehnání, ale za nebezpečí, které je třeba odvrátit.

Dějinná situace, v jaké žije rodina, stojí tedy před námi jako směsice světla a tmy.

Z toho je jasné, že dějiny nejsou jednoduše a nutně jen pokrok k lepšímu, nýbrž výsledek svobody, anebo ještě spíše zápasu mezi svobodami, které si navzájem odporují. Neboli podle známého výroku svatého Augustina je to střetnutí dvojí lásky: lásky k Bohu, jdoucí až k pohrdání sebou, a lásky k sobě, jdoucí až k pohrdání Bohem.^[16]

Z toho plyne, že jen výchova k lásce, zakotvená ve víře, může dát schopnost vysvětlovat ona znamení doby, která jsou historickým vyjádřením této dvojí lásky.

Působení těchto poměrů na svědomí věřících

7. V takovém světě, a zvláště pod nátlakem sdělovacích prostředků, nebyli a nejsou věřící vždy schopni uchránit se před vytrácením smyslu pro základní hodnoty, nedovedou být kritickým svědomím takové kultury rodiny a aktivními spolubudovateli pravého "rodinného humanismu".

Mezi zneklidňujícími příznaky této skutečnosti vyzdvihli synodální otcové zejména tyto: vzrůst počtu rozvodů a následné nové soužití i u věřících; trpění pouhého občanského sňatku, což je v rozporu s povoláním pokřtěných, aby "uzavírali sňatky v Pánu"; církevní sňatek bez živé víry, z jiných pohnutek; odmítání mravních norem pro lidské a křesťanské uplatňování sexuality v manželství.

Naše doba potřebuje moudrost

8. Tak stojí celá církev před úkolem důkladně se zamyslet a usilovat o to, aby nová nastupující kultura byla hluboce proniknuta evangeliem, aby byly uznány pravé hodnoty a byla hájena práva muže a ženy a aby byla podporována spravedlnost přímo ve strukturách společnosti. Tímto způsobem nebude "nový humanismus" odvádět lidi od jejich vztahu k Bohu, nýbrž ještě dokonaleji je k němu povede.

Pro budování takového humanismu poskytuje věda a její uplatňování v technice nové neslýchané možnosti. A přece je věda v důsledku politických názorů, určujících směr bádání a jeho využití, často zneužita proti svému původnímu smyslu, jímž je povznesení lidské osoby.

Proto je nutné, aby si všichni znovu uvědomili prvenství mravních hodnot, které jsou hodnotami lidské osoby jako takové. Pochopit konečný smysl života a jeho základní hodnoty – to je veliký úkol, má-li se dnešní společnost obnovit. Jenom odpovědné vědomí prvenství těchto hodnot dovolí, aby neslýchané možnosti, jaké dává člověku do rukou věda, byly použity k povznesení lidské osoby v celé její pravdě, svobodě a důstojnosti. Je nezbytné, aby se věda spojila s moudrostí.

Také k problémům rodiny můžeme použít slova 2. vatikánského sněmu: "Náš věk tuto moudrost potřebuje více než minulé století k tomu, aby zlidštily všechny nové vynálezy člověka. Budoucí osud světa je v nebezpečí, nevyvstanou-li lidé skutečně moudří" ^[17]

Výchova mravního svědomí, uschopňujícího každého člověka, aby poznával vhodné způsoby, jak se může uskutečnit podle své původní vlastní pravdy, stává se takto hlavní, naléhavou a neopominutelnou nutností.

Spojení s božskou moudrostí se musí v dnešní kultuře obnovit a prohloubit. Na oné moudrosti má každý člověk účast Božím stvořitelským činem. Jenom ve věrnosti tomuto spojení budou rodiny naší doby schopny pozitivně spolupracovat na vybudování světa, v kterém by vládly větší spravedlnost a bratrství.

Postupný růst obrácení

9. Nespravedlnost, pocházející z hříchu, který také hluboce pronikl do struktur dnešního světa, brání často rodině v jejím plném sebeuskutečnění a v uplatňování jejích základních práv. My všichni musíme proti této nespravedlnosti vystoupit obrácením ducha a srdce,

musíme následovat ukřižovaného Pána a potírat své sobectví. Takové obrácení bude mít nutně blahodárný a obrodný vliv i na společenské struktury.

K tomu je třeba ustavičného, stálého obrácení, které sice vyžaduje vnitřní odpoutání člověka od každého zla a přijetí dobra v celé jeho plnosti, ale konkrétně se uskutečňuje často po jakýchsi stupních, vedoucích stále dál. Je to dynamický proces, probíhající pozvolna postupným přijímáním Božích darů a požadavků jeho nejvyšší a absolutní lásky do celého osobního a společenského života člověka. K takovému růstu je tedy nutná cesta výchovy, aby jednotliví věřící, rodiny a národy, ano i celá kultura trpělivě rozváděli dál to, co už přijali z Kristova tajemství. Tak mají dospět k bohatšímu poznání tohoto tajemství a k jeho plnějšmu zapojování do svého života.

"Inkulturace"

10. Přijímat z národních kultur všechno, co může lépe vyjádřit nevyčerpatelné bohatství Kristovo, je v souladu s nepřetržitou tradicí církve.^[18] Jenom spolupůsobením všech kultur se bude moci toto tajemství stále jasněji zjevovat a církev sama bude moci den ze dne postupovat k dokonalejšímu a hlubšímu poznání pravdy, kterou jí Pán už v celé plnosti daroval.

Je třeba nechat se vést dvojitou zásadou: slučitelností různých daných kultur s evangeliem, a skutečností, že je jedna všeobecná, univerzální církev. Další studie – zvláště biskupských konferencí a příslušných úřadů římské kurie – a další pastorační snahy musí pak přispět k tomu, aby se tato "inkulturace" křesťanské víry uplatňovala v stále větším rozsahu, také v oblasti manželství a rodiny.

"Inkulturace" je cesta k plnému obnovení smlouvy s Boží Moudrostí, kterou je sám Kristus. Celá církev bude obohacena také oněmi kulturami, které jsou sice chudé na techniku, ale bohaté na lidskou moudrost, a jsou oživeny vysokými mravními hodnotami.

Aby byl jasně ukázán cíl této cesty, a tedy i bezpečná cesta k němu, pojednávala synoda právem nejprve důkladně o původním plánu, jaký měl Bůh s manželstvím a s rodinou. Chtěla se podle Kristova pokynu "vrátit k začátku".^[19]

II.

Manželství a rodina v Božím plánu

Člověk, obraz milujícího Boha

11. Bůh stvořil člověka ke svému obrazu a podobě:^[20] z lásky ho povolal k životu a současně ho určil k lásce.

Bůh je láska^[21] a prožívá sám v sobě tajemství osobního společenství lásky. Když tvoří Bůh člověka podle svého obrazu a udržuje ho ustavičně v bytí, vkládá do lidské přirozenosti také mužské a ženské povolání a zároveň i schopnost a odpovědnost k lásce a společenství.^[22] Láska je proto základní a přirozené povolání každého člověka.

Jako duch v těle, totiž jako duše, která se projevuje v těle, a jako tělo, které je ožívováno nesmrtelným duchem, je člověk povolán v této své sjednocené celistvosti k lásce. Láska zahrnuje také lidské tělo a tělo má účast na duchovní lásce.

Křesťanské zjevení zná dva zvláštní způsoby, jak plně uskutečňovat povolání lidské osoby k lásce: manželství a panenství. To i ono je svým vlastním způsobem konkrétním uskutečněním nejhlubší pravdy o člověku, pravdy, že je "podle Božího obrazu".

V důsledku toho sexualita, při níž se muž a žena navzájem darují úkonem, který je vlastní a vyhrazený manželům, naprosto není něco čistě biologického, ale týká se nejvnitřnějšího jádra lidské osoby jako takové. Uskutečňuje se opravdu lidským způsobem jenom tenkrát, když je začleněna do lásky, s jakou se muž a žena sobě navzájem až do smrti bezvýhradně zavazují. Úplné tělesné sebeodevzdání by byla lež, kdyby nebylo znamením a plodem úplného osobního sebeodevzdání, zahrnujícího celou osobu i v její časové dimenzi. Kdyby si člověk něco vyhrazoval, například možnost rozhodnout se v budoucnu jinak, už tím by jeho sebeodevzdání nebylo úplné.

Úplnost, jakou vyžaduje manželská láska, odpovídá také požadavkům, které vyplývají z odpovědného plození. To je zaměřené na vznik nového člověka a přesahuje svou povahou čistě biologickou oblast. Dotýká se struktury osobních hodnot, k jejichž harmonickému rozvoji je nutný trvalý, svorný příspěvek obou rodičů.

Toto sebeodevzdání je v celé své pravdivosti možné pouze a jedině v "prostoru manželství", ve svazku manželské lásky, na půdě vědomého a svobodného rozhodnutí vstoupit s partnerem do důvěrného, Bohem chtěného společenství života a lásky^[23], které jen tímto způsobem ukazuje svůj pravý smysl. Manželství jako instituce není ani neoprávněný zásah společnosti nebo autority, ani nějaká forma, uložená zvenčí. Nýbrž je to vnitřní nezbytnost samotné manželské smlouvy lásky, která se tímto způsobem projevuje navenek jako něco jedinečného a výlučného, aby se tak plně uskutečnila věrnost k plánu Boha, stvořitele. Taková věrnost naprosto neomezuje svobodu osoby, nýbrž ji chrání před každým subjektivismem a relativismem a ponechává jí účast na tvůrčí moudrosti Boží.

Manželství – společenství mezi Bohem a lidmi

12. Společenství lásky mezi Bohem a lidmi, základní obsah Zjevení a zkušenosti víry Izraele, je významným způsobem vyjádřeno manželským svazkem mezi mužem a ženou.

Proto také hlavní výrok Zjevení: "Bůh miluje svůj lid" je vysloven i v živých a konkrétních slovech, kterými si muž a žena projevují svou manželskou lásku. Jejich pouto lásky je obrazem a znamením smlouvy Boha s jeho lidem.^[24]

Naopak hřích, který může porušit manželskou smlouvu, je obrazem nevěrnosti lidu vůči jeho Bohu: modloslužba je prostituce^[25], nevěra je cizoložství, neposlušnost k Zákonu je zrada snoubenecké lásky Pána. Nevěrnost Izraele však nezničí věčnou věrnost Pána, a proto je vždy věrná láska Božím příkladem nezbytnosti věrné lásky, jaká má být mezi manžely.^[26]

Ježíš Kristus, Snoubenec církve, a svátost manželství

13. Společenství mezi Bohem a lidmi dochází svého konečného naplnění v Ježíši Kristu, milujícím Snoubenci, který se odevzdává jako Spasitel lidstvu a spojuje se s ním jako se svým tělem.

Zjevuje sám prapůvodní pravdu o manželství, pravdu o "počátku"^[27] a tím, že osvobozuje člověka od tvrdosti srdce, uschopňuje ho, aby ji definitivně uskutečnil.

Toto zjevení dospívá ke konečnému naplnění v daru lásky, který dává Boží slovo lidstvu přijetím lidské přirozenosti, a obětí sebe sama, kterou přináší Ježíš Kristus na kříži pro svou Snoubenku církev. V této oběti se plně odhaluje plán, který Bůh vtiskl do lidského bytí muže a ženy už při stvoření.^[28] Manželství pokřtěných je takto skutečným znamením nové a věčné smlouvy, potvrzené Kristovou krví. Duch, kterého vylévá Pán, dělá srdce novým a uschopňuje muže i ženu, aby se navzájem milovali, tak jako Kristus miloval nás. Manželská láska tím dosahuje plnosti, ke které je vnitřně určena. Stává se totiž zvláštním, specifickým způsobem, jímž jsou manželé účastni na samotné lásce Krista, který se obětoval na kříži, a jsou povoláni, aby z této lásky žili.

V jednom proslulém výroku dobře vyjádřil Tertulián velikost a krásu tohoto manželského života v Kristu a v jeho církvi: "Jak mám vyličit štěstí onoho manželství, které spojuje církev, posiluje oběť a pečeti požehnání, které oznamují andělé a které uznává Otec?... Jaké je to pouto: dva věřící s jednou nadějí, s jedním způsobem života, v jedné službě; oba bratři, oba služebníci jednoho Pána. Žádné rozdělení v duchu, ani v těle, nýbrž opravdu dva v jednom těle. Kde je jedno tělo, tam je také jeden duch."^[29]

Ve věrném přijímání a rozjímání Božího slova církev slavnostně učila – a učí i dnes – že manželství mezi pokřtěnými je jedna ze sedmi svátostí Nového zákona.^[30]

Neboť křtem byli muž a žena jednou provždy zapojeni do nové a věčné smlouvy, do snoubenecké smlouvy Krista s jeho církvi. A pro toto nezrušitelné zapojení je důvěrné společenství života a lásky v manželství, založené Stvořitelem^[31], povýšeno, je spojeno se snoubeneckou láskou Kristovou a je posíleno a obohaceno jeho výkupnou silou.

Dík svátostnému charakteru svého manželství se muž a žena spojují nejhlubším způsobem a nerozlučně. Svátostné znamení dělá z jejich vzájemné sounáležitosti obraz Kristova vztahu k církvi.

Manželé jsou proto pro církev stálou připomínkou toho, co se událo na kříži. Jsou pro sebe navzájem a pro své děti svědky spásy, na které se podílejí prostřednictvím svátosti. Jako každá jiná svátost je manželství památkou, zpřítomněním a proroctvím tohoto díla spásy. "Jako památka tato svátost uschopňuje a zavazuje manžele, aby byli pamětlivi velkých Božích skutků a aby o nich vydávali svědectví před svými dětmi. Jako zpřítomnění spásy je tato

svátost uschopňuje a zavazuje, aby k sobě navzájem i vůči dětem uskutečňovali v přítomnosti to, co vyžaduje odpouštějící a vykupující láska. Jako prorocství je uschopňuje a zavazuje, aby prožívali a osvědčovali naději na budoucí setkání s Kristem.^[32]

Jako každá ze sedmi svátostí, tak je i manželství skutečným znamením díla spásy, i když svým vlastním způsobem. "Manželé mají na něm podíl jakožto manželé, ve dvou, jako dvojice – a to do té míry, že prvním a bezprostředním účinkem manželství není samotná nadpřirozená milost, nýbrž křesťanský manželský svazek, společenství dvou, které je specificky křesťanské, protože zobrazuje tajemství Kristova vtělení a jeho smlouvy. Také dosah této účasti na Kristově životě je specifický: manželská láska má v sobě něco univerzálního, co zahrnuje všechny stránky osoby. Týká se těla a pudů, síly citů i smyslů, touhy ducha a vůle. Je hluboce zaměřena na osobní jednotu, která společenstvím v jednom těle vede manžele k tomu, aby se stali jedno srdce a jedna duše. Vyžaduje nerozlučitelnost a věrnost v definitivním vzájemném odevzdání a je otevřena pro plození (srv. encykliku *Humanae vitae*, 9). Jedním slovem, jde o normální vlastnosti každé přirozené manželské lásky, ale přece s novým obsahovým významem, který ji nejen tříbí a upevňuje, ale povznáší ji tak vysoko, že se stává vyjádřením zvláštních křesťanských hodnot.^[33]

Děti, nejcennější dar manželství

14. Podle Božího plánu je manželství základem pro větší společenství, pro rodinu. Manželství jako instituce a manželská láska jsou určeny na plození a výchovu dětí a v tom je jejich naplnění.^[34]

Ve své nejhlubší skutečnosti je láska v podstatě dar. A když vede manželská láska manžele k vzájemnému "poznání" a dělá je "jedním tělem"^[35], nenaplnuje se pouze ve společenství dvou, ale uschopňuje je k největšímu možnému darování, k darování života nové lidské osobě, přičemž se stávají Božími spolupracovníky. Když se manželé navzájem sobě darují, vydávají ze sebe novou skutečnost – dítě, živý obraz své lásky, trvalé znamení svého manželského společenství, živou a nerozlučnou jednotu svého otcovství a mateřství.

Jako rodiče dostávají manželé od Boha dar nové odpovědnosti. Jejich rodičovská láska je povolána, aby byla pro děti viditelným znamením lásky samotného Boha, "od kterého má původ veškeré otcovství na nebi i na zemi."^[36]

Avšak nesmíme zapomínat, že manželský život neztrácí svou cenu ani tehdy, když není možné zplození nového života. Tělesná neplodnost může být manželům podnětem k jiným důležitým službám lidskému životu, jako je adoptování, různé formy výchovné činnosti, pomoc jiným rodinám, chudým nebo tělesně či duševně postiženým dětem.

Rodina, společenství osob

15. V manželství a v rodině se vytvářejí mnohonásobné meziosobní vztahy – manželů navzájem, otcovský a mateřský, dětský, sourozenecký. Jimi je každá lidská osoba uváděna do "rodiny lidstva" a do "rodiny Boží", do církve.

Křesťanské manželství a křesťanská rodina budují církev. Lidská osoba totiž nejen že se rodí v rodině a je výchovou pozvolna uváděna do lidské společnosti, ale znovuzrozením na křtu a výchovou ve víře je také uváděna do rodiny Boží, do církve.

Rodina lidstva, rozdělená hříchem, je výkupnou silou Kristovy smrti a jeho zmrtvýchvstání obnovována v jednotě.^[37] Křesťanské manželství má na spásonosném působení této skutečnosti účast a je přirozeným místem, kde se uskutečňuje začlenění lidské osoby do velké rodiny církve.

Počáteční pověření muže a ženy, aby plodili a množili se, dosahuje tímto způsobem své celé pravdy a svého plného uskutečnění. Církev tak nalézá v rodině, zrozené ze svátosti, svou kolébku a místo, kde se spojuje s generacemi lidstva, a tyto spojuje se sebou.

Manželství a panenství

16. Panenství a celibát pro království Boží nijak nejsou v rozporu s vysokou cenou manželství, nýbrž předpokládají ji a potvrzují. Obojí, manželství i panenství, jsou dva způsoby, jak vyjadřovat a prožívat jediné tajemství smlouvy mezi Bohem a jeho lidem. Bez úcty k manželství není možné ani žádné Bohu zasvěcené panenství. Není-li lidská sexualita pokládána za velkou, Stvořitelem darovanou hodnotu, ztrácí smysl i zřeknutí se jí pro nebeské království.

Svatý Jan Zlatoústý říká velmi správně: "Kdo podceňuje manželství, oslabuje lesk panenství. Kdo je naproti tomu chválí, ten více zdůrazňuje obdivuhodnost panenství a dělá je zářivějším. Co se totiž zdá dobré jen ve srovnání s něčím horším, sotva by mohlo být zvlášť dobré. Ale co je ve srovnání s uznávaným dobrem ještě lepší, to je dobré nadmíru".^[38]

V panenství očekává člověk – i tělesně – eschatologickou svatbu Krista s církví. Daruje se cele církvi a doufá, že se Kristus daruje církvi v plné pravdě věčného života. Člověk žijící v panenství tak předjímá ve svém těle nový svět budoucího zmrtvýchvstání.^[39]

Díky tomuto svědectví o manželství udržuje panenství v církvi bdělé vědomí o tajemství manželství a obhajuje je před každým umenšováním a před každým ochuzováním.

Panenství zvláštním způsobem osvobozuje srdce člověka^[40], "aby se více rozhořelo láskou k Bohu a ke všem lidem".^[41] Tím svědčí, že Boží království a jeho spravedlnost je drahocenná perla, která zaslouží, aby se jí dala přednost před každou jinou, i vysokou hodnotou, ano aby byla hledána jako jediná věčná a jistá hodnota. Proto církev v průběhu dějin vždycky hájila vznešenost tohoto daru, přesahujícího dobro manželství, právě pro jeho jedinečnou spojitost s Božím královstvím.^[42]

Člověk, který se zřekl tělesné plodnosti, stává se osobou duchovně plodnou, duchovním otcem nebo matkou mnoha lidí, a tak pomáhá při utváření rodiny podle Božího plánu.

Křesťanští manželé mají proto právo očekávat od panensky žijících lidí dobrý příklad a svědectví věrnosti svému povolání až do smrti. Právě tak jako pro manžele je věrnost mnohdy těžká a vyžaduje oběť, umrtvování a sebezápor, tak se to může stát i lidem, žijícím panensky. Jejich věrnost i v případné zkoušce má být povzbuzením pro věrnost manželů.^[43]

Tyto úvahy o panenství mohou být světlem a pomocí i těm, kdo se museli zřici manželství proti své vůli, a potom přijali svou situaci v duchu služby.

III.

Úkoly křesťanské rodiny

Rodino, staň se tím, čím jsi

17. V plánu Boha Stvořitele a Vykupitele nalézá rodina nejen svou "totožnost", to, co "je", nýbrž i své poslání – to, co může a musí "dělat". Dějinné úkoly, k jejichž plnění Bůh rodinu povolal, vyplývají z její podstaty a představují dynamický a existenciální rozvoj této podstaty. Každá rodina objevuje a nalézá v sobě nepřeslechnutelnou výzvu, která je současně její důstojností a její odpovědností: Rodino, "staň se" tím, čím "jsi"!

Je to tedy pro rodinu nutnost vrátit se k "počátku" Božího stvořitelského úkolu, chce-li poznat a uskutečnit nejen svou existenci, ale i svou dějinnou působnost v její vnitřní pravdivosti. A protože rodina je podle Božího plánu založena jako "důvěrné společenství života a lásky"^[44], má poslání, aby se stávala čím dál tím víc tím, čím je – a tedy společenstvím života a lásky – v úsilí, které nalezne, jako u každé stvořené a vykoupené skutečnosti, své naplnění v Božím království. V perspektivě, která plně zahrnuje základy této skutečnosti, musíme říci, že podstata a úkoly rodiny jsou v zásadě určovány láskou. Proto má rodina poslání střežit lásku, zjevovat ji a sdělovat jako živý projev a skutečnou účast na Boží lásce k lidem a na lásce Krista, našeho Pána, k jeho Snoubence církvi.

Všechny zvláštní úkoly rodiny jsou výrazem a konkrétním uskutečněním tohoto základního poslání. Musíme proto proniknout hlouběji do jedinečného bohatství poslání rodiny a prozkoumat jeho rozmanitý, a přece stejnorodý obsah.

V tomto smyslu – vycházejíc z lásky a se stálým zřetelem na ni zdůraznila poslední synoda čtyři všeobecné úkoly rodiny:

1. vytváření osobního společenství
2. služba životu
3. účast na vývoji společnosti
4. účast na životě a poslání církve.

Vytváření osobního společenství

Láska, základ a síla společenství

18. Rodina, založená a oživovaná láskou, je společenstvím osob: manžela a manželky, rodičů a dětí, příbuzných. Jejich první úlohou je žít ve společenství pravdy ve stálé snaze o vytvoření pravého osobního společenství.

Vnitřním základem, stálou silou a konečným cílem této úlohy je láska. Jako bez lásky není rodina žádným společenstvím osob, tak bez lásky nemůže rodina jako osobní společenství žít, růst a uskutečňovat se. Co jsem napsal v encyklice Vykupitel člověka, nalézá přirozené a jedinečné uplatnění právě v rodině jako takové: "Člověk nemůže žít bez lásky. Je sám sobě nepochopitelnou bytostí a jeho životu chybí smysl, nepozná-li lásku, nesetká-li se s ní, nezakusí-li ji, neosvojí-li si ji a nemá-li na ní živou účast."^[45]

Láska mezi mužem a ženou v manželství, v odvozené a rozšířené formě láska mezi členy těžké rodiny – mezi rodiči a dětmi, bratry a sestrami, příbuznými a spolubydlícími – je oduševňována a poháněna vnitřní a trvalou dynamikou, která vede rodinu k stále hlubšímu a těsnějšímu společenství, jež je základem a duší manželského rodinného společenství.

Nerozborná jednota manželského společenství

19. První společenství je to, které se vytváří a rozvíjí mezi manžely. Mocí tohoto manželského pouta lásky nejsou muž a žena "už dva, nýbrž jeden"^[46] a jsou povoláni stále zvětšovat svou jednotu věrností, s jakou denně plní svůj manželský slib vzájemného úplného sebeodevzdání.

Manželské společenství má kořeny v přirozeném doplňování se muže a ženy a je živeno osobní vůlí manželů sdílet se o celý svůj život, o to, co mají, i o to, co jsou. Proto je takové společenství plodem a znamením hluboce lidské potřeby. Ale v Kristu Pánu říká Bůh "ano" k této lidské potřebě, očišťuje ji a pozvedá a přivádí ji svátostí manželství k dovršení. Duch svatý, vylitý při svátostném uzavření sňatku, dává křesťanským manželům dar nového společenství, společenství lásky, živý a skutečný obraz oné skvělé jednoty, která činí z církve nedílné tajemné tělo Pána Ježíše Krista.

Dar Ducha je pro křesťanské manžele životním příkazem a zároveň pobídkou, aby denně spolu ve všech rovinách postupovali ke stále plnějšímu sjednocení – k sjednocení těl, povah, srdcí, myšlenek, vůle, duší^[47], a tak zjevovali církvi a světu nové společenství lásky, které je darem Kristovy milosti.

Takovému společenství naprosto odporuje polygamie (mnohoženství či mnohomužství). Ta přímo popírá Boží plán, jaký byl zjeven na počátku. Neboť odporuje stejné osobní důstojnosti muže a ženy, kteří se v manželství jeden druhému darují s láskou, jež je úplná, a tím samým jediná a výlučná. Druhý vatikánský sněm to říká slovy: "Jednota manželství, kterou Pán potvrdil, se taky jasně projevuje stejnou osobní důstojností ženy i muže, kterou je třeba uznávat ve vzájemné a plné lásce".^[48]

Nerozlučné společenství

20. Pro manželské společenství je příznačná nejen jeho jednota, ale i jeho nerozlučitelnost. "Tato důvěrná jednota dvou osob, které se sobě vzájemně odevzdávají, jakož i dobro dětí, vyžadují úplnou manželskou věrnost a požadují jejich nerozlučitelnou jednotu".^[49]

Je základní povinností církve znovu a znovu silně zdůrazňovat jak učinili synodální otcové – učení o nerozlučitelnosti manželství. Těm, kdo v naší době pokládají za těžké nebo přímo nemožné připoutat se na celý život k jednomu člověku, a těm, kdo se nechávají strhnout kulturním proudem, který odmítá nerozlučitelnost manželství a otevřeně se posmívá závazku manželů k věrnosti, musí církev přinášet radostné poselství o definitivnosti manželské lásky, jež má svůj základ a svou sílu v Ježíši Kristu.^[50]

Nerozlučitelnost manželství, která má kořeny v osobním sebeodevzdání manželů a kterou vyžaduje dobro dětí, nalézá svou poslední pravdu v plánu, který Bůh oznámil ve zjevení: Bůh chce a daruje nerozlučitelnost manželství jako plod, znamení a požadavek absolutně věrné lásky, s jakou Bůh vychází vstříc člověku a Kristus církvi.

Kristus obnovuje plán, který Stvořitel na počátku vepsal do srdce muže a ženy, a daruje jim při slavení svátosti manželství "nové srdce". Tak mohou manželé nejen překonat "tvrdost srdce"^[51], ale také a především mohou mít účast na plné dokonalé lásce Krista, který jako Bohočlověk ztělesňuje novou a věčnou smlouvu. Jako je Pán Ježíš Kristus "věrný svědek"^[52] a "ano" Božího zaslíbení^[53], tedy vrcholné uskutečnění bezpodmínečné věrné Boží lásky k lidem, tak jsou křesťanští manželé povoláni, aby měli skutečně podíl na neodvolatelné nerozlučitelnosti, jež pojí Krista s jeho Snoubenkou církví, kterou miloval až do krajnosti.^[54]

Dar svátosti je pro křesťanské manžele současně povoláním i příkázáním, aby si přes všechny zkoušky a těžkosti zůstali vždy věrní, ve velkodušné poslušnosti k svaté vůli Pána. "Co Bůh spojil, ať člověk nerozlučuje".^[55]

Svědčit o neocenitelné hodnotě nerozlučitelnosti a manželské věrnosti je jedna z nejdůležitějších a nejnaléhavějších povinností křesťanských manželských dvojic v naší době. Proto zároveň se spolubratry, kteří se zúčastnili biskupské synody, chválím a povzbuzuji ony nesčetné manželské dvojice, které i za značných obtíží zachovávají a rozvíjejí hodnotu nerozlučitelnosti. Tak plní prostě a odvážně svěřený jim úkol – být ve světě "znamením" – malým, ale cenným znamením, které je mnohdy vystaveno zkoušce, a přece je stále znovu obnovováno – znamením neochvějné věrnosti, s jakou Bůh miluje v Ježíši Kristu všechny lidi a každého člověka.

Ale také musí dojít uznání cenné svědeckví oněch manželů, jejichž partner je opustil, ale oni silou víry a křesťanské naděje nenavázali žádné nové spojení. Také tito manželé vydávají opravdové svědeckví věrnosti, jaké dnešní svět tak velice potřebuje. Duchovní správci a věřící církve jsou povinni povzbuzovat je a pomáhat jim.

Větší společenství: rodina

21. Manželské společenství je základ, na kterém se buduje větší společenství rodiny – rodičů a dětí, bratří a sester, příbuzných a jiných spolubydlících.

Toto společenství je založeno na přirozených poutech těla a krve. Přitom se lidsky dovršuje vznikem a zráním ještě hlubších a bohatších svazků ducha. Láska, oduševňující mezilidské vztahy různých členů rodiny, představuje vnitřní sílu, která tvoří rodinnou jednotu a společenství a činí je živými.

Křesťanská rodina je proto povolána získávat zkušenost nové, vlastní jednoty, která potvrzuje a zdokonaluje jednotu přirozenou a lidskou. Milost Ježíše Krista, "prvorozeného z mnoha bratří"^[56], je svou povahou a vnitřní dynamikou "milost bratrství", jak ji nazývá svatý Tomáš Akvinský^[57] Duch svatý, vylitý ve svátosti, je živý zdroj a nevyčerpatelný pramen nadpřirozeného společenství, které shromažďuje věřící a spojuje je s Kristem i mezi sebou navzájem v jednotě Boží církve. Specifickým vyjádřením a uskutečněním tohoto církevního společenství je křesťanská rodina. Proto také může a má být nazývána "domácí církví".^[58]

Všichni členové rodiny mají, každý podle svých darů, milost a odpovědnost denně budovat společenství osob, tak aby se rodina stala "školou plnějšiho lidství".^[59] To se děje starostlivou láskou k maličkým, k nemocným a starým, každodenní vzájemnou službou, sdílením dober, radostí i strastí.

Základním prvkem budování takového společenství je výchovný dialog mezi rodiči a dětmi^[60], při kterém každý dává a přijímá. Láskou, úctou a poslušností vůči rodičům

přispívají děti specificky a nenahraditelně k vybudování opravdu lidské a křesťanské rodiny.^[61] To jim bude ulehčeno, když budou rodiče uplatňovat svou nezadatelnou autoritu jako skutečnou a pravou "službu", která má na zřeteli lidské a křesťanské blaho dětí, zejména aby skutečně získaly svobodu spojenou s odpovědností, a když si rodiče uchovají živé vědomí, že mají v dětech ustavičný "dar".

Rodinné společenství se může udržet a zdokonalovat jenom s velkým duchem sebezáporu a obětí. Vyžaduje skutečně velkodušnou ochotu všech a každého jednotlivce k porozumění, k snášenlivosti, k odpuštění, k smíření. Každá rodina ví, jak slepá sebeláska, nesvornost, napětí a konflikty těžce zraňují její společenství a mnohdy je i smrtelně zasáhnou. Odtud ony mnohonásobné a rozmanité formy rozvratu v rodinném životě. Ale současně je každá rodina stále volána Bohem pokoje, aby se přesvědčila, jakou radostí je obnovující "smíření", obnovené společenství, znovunalezená jednota. Zvláště přijímání svátosti pokání a účast na hostině Kristova těla dává křesťanské rodině milost a odpovědnost, aby mohla překonávat všechny roztržky, přibližovat se k plné pravdě Bohem chtěného společenství, a tak odpovídat na vroucí přání Pána, "aby všichni byli jedno".^[62]

Práva a povinnosti ženy

22. Pokud je a má být rodina stále více jednotou a společenstvím osob, nalézá v lásce příčinu a trvalý podnět, aby uznávala u každého svého člena jeho vysokou důstojnost osoby a živého obrazu Božího, a jako takového aby jej respektovala a hájila. Jak právem zdůrazňovali synodální otcové, záleží mravní měřítko pravosti manželských a rodinných vztahů v respektování důstojnosti a povolání jednotlivých osob, a ony dokonaleji nalézají samy sebe, když se nezištně darují.^[63]

Vzhledem k tomu si přála synoda věnovat prvořadou pozornost ženě, jejím právům a úkolům v rodině i ve společnosti. Stejným způsobem je třeba pojednat také o muži jako manželů a otců, o dětech a o starších lidech.

U ženy je především třeba zdůraznit, že má stejnou důstojnost a odpovědnost jako muž. Tato rovnocennost se jedinečně vyjadřuje při vzájemném sebeodevzdání obou partnerů a při jejich společném odevzdávání se dětem, jak je přirozené v manželství a v rodině. Co poznává a uznává už lidský rozum, odhaluje plně Boží slovo, neboť dějiny spásy jsou skutečně pronikavým a jasným svědectvím o důstojnosti ženy.

Když stvořil Bůh člověka jako "muže a ženu",^[64] daroval stejným způsobem muži i ženě osobní důstojnost a dal jim nezcizitelná práva a odpovědnosti, jaké přísluší lidské osobě. Poté zjevil Bůh nejvyšší možnou formou důstojnost ženy, když sám přijal lidské tělo z Panny Marie, kterou církev uctívá jako Boží Matku, nazývá ji novou Evou a činí ji vzorem vykoupené ženy. Ježíšova vysoká úcta vůči ženám, které povolal, aby ho následovaly a byly jeho přáteli, skutečnost, že se ráno po svém zmrtvýchvstání ukázal ženě dřív než ostatním učedníkům, že pověřil ženy, aby donesly radostnou zvěst o zmrtvýchvstání apoštolům – to všechno svědčí o tom, jak velmi si Pán Ježíš Kristus ženy vážil. Apoštol Pavel píše: "Vy všichni jste totiž Boží děti skrze víru v Ježíše Krista ... Už není Žid anebo Řek, už tu není otrok anebo člověk svobodný, už není muž anebo žena; všichni jste jeden v Kristu Ježíši".^[65]

Žena a společnost

23. Nyní nebudeme pojednávat o různých hlediscích rozsáhlého komplexu vztahů mezi ženou a společností. Omezíme se na několik důležitých bodů. Avšak musíme bezpodmínečně poukázat na to, že v specifickém rodinném prostoru přisuzovala velmi rozšířená společenská a kulturní tradice ženě jen úkoly manželky a matky a neumožňovala jí přiměřený přístup k úkolům veřejným. Ty byly vyhrazeny všeobecně jen mužům.

Není pochyby, že stejná důstojnost a odpovědnost muže a ženy plně opravňuje přístup ženy k veřejným úkolům. Na druhé straně vyžaduje skutečné povznesení ženy, aby byla jasně uznána cena její mateřské a rodinné úlohy ve vztahu ke všem úkolům veřejným a ke všem ostatním povoláním. Ostatně, tyto úkoly a tato povolání se musí vzájemně doplňovat, má-li být společenský a kulturní rozvoj opravdový a plně lidský.

To bude snáze možné, když, jak doufá synoda, obnovená "teologie práce" osvětlí a zdůrazní význam práce v křesťanském životě a ukáže její základní spojitost s rodinou, a tím i přirozený a nenahraditelný význam domácí práce a výchovy dětí.^[66] Církev prozatím může a musí pomáhat současné společnosti tím, že neúnavně žádá, aby všichni uznávali a oceňovali nenahraditelnou hodnotu práce ženy v domácnosti. Zvláště je důležité, aby toto bylo zdůrazněno při výchově. Zabráni se totiž v samém kořeni veškeré diskriminaci mezi různými druhy prací a povolání, když bude jasné, že v každé oblasti všichni zastávají práci se stejnými právy a se stejnou odpovědností. Tak ještě lépe zazáří Boží obraz v muži i v ženě.

Jestliže se má přiznat ženám stejně jako mužům právo převzít různé veřejné úkoly, musí být současně struktura společnosti taková, aby vdané ženy a matky nebyly prakticky nuceny pracovat mimo domov a aby jejich rodiny mohly slušně žít a zdárně se rozvíjet, i když se žena plně věnuje vlastní rodině.

Tady se musí překonat názor, podle kterého zaslouží žena větší vážnost pro svou práci mimo domov než pro svou činnost v rodině. Ale to vyžaduje, aby muži měli v plné úctě její osobní důstojnost, aby si jí opravdu vážili a milovali ji a aby společnost vytvořila a rozvíjela vhodné podmínky pro domácí práci.

Při náležitém respektování rozdílného povolání muže a ženy musí církve ve svém vlastním životě, pokud možno, obhajovat rovnoprávnost a rovnou důstojnost muže a ženy, a to pro nekonečné dobro všech: rodiny, společnosti i církve.

Ale je jasné, že toto všechno neznamena, aby se žena zřekla své ženskosti ani aby napodobovala muže. Nýbrž znamená to prohlášení plnosti opravdového ženského lidství, které se musí zračit v její činnosti v rodině i mimo ni. Přitom se musí v tomto oboru dbát rozmanitých zvyklostí a kultur.

Urážení důstojnosti ženy

24. Žel, křesťanskému poselství o důstojnosti ženy odporuje tvrdošijné mínění, které nepokládá lidskou bytost za osobu, nýbrž za věc, za předmět, který lze koupit a prodat – ze sobeckého zájmu a pro pouhý požitek. První obětí toho je právě žena.

Hořkým ovocem takové mentality je zlehčování důstojnosti muže a ženy, otroctví, utiskování slabých, pornografie, prostituce – především ve své organizované formě – a všechny druhy diskriminace, například v oblasti výchovy, zaměstnání, odměny za práci apod.

Kromě toho přežívá ve velké části naší společnosti ještě i dnes mnoho forem pokořující diskriminace, které těžce postihují a urážejí skupiny žen, například bezdětné manželky, vdovy, rozvedené, rozloučené ženy a neprovdané matky.

Nad těmito a jinými diskriminacemi vyjádřili synodální otcové hluboké zneklidnění. Proto snažně prosím všechny, aby se usilovnější a cílevědomější zvláštní pastorační v tomto směru přičinili o jejich definitivní odstranění, aby tak došel plného uznání Boží obraz, zračící se ve všech lidech bez výjimky.

Muž jako manžel a otec

25. V manželském a rodinném společenství je muž povolán k tomu, aby prožíval svůj dar a úkol manžela a otce.

V manželce vidí muž naplnění Božího plánu: "Není dobré, aby byl člověk sám. Udělejme mu pomocnici, podobnou jemu".^[67] Přisvojuje si zvolání prvního manžela Adama: "To je konečně tělo z mého těla a kost z mých kostí".^[68]

Pravá manželská láska vyžaduje, aby muž měl hlubokou úctu k stejné důstojnosti ženy. "Nejsi jejím pánem", píše svatý Ambrož, "nýbrž jejím mužem. Ona ti nebyla dána za otrokyni, ale za manželku. Opětuj její pozornosti k tobě a buď jí vděčný za její lásku".^[69] Se svou ženou má muž prožívat "zcela zvláštní formu osobního přátelství".^[70] Jako křesťan je pak povolán, aby rozvíjel nový druh lásky a prokazoval své choti onu něžnou a silnou nadpřirozenou lásku, jakou má Kristus ke své církvi.^[71]

Láska k ženě, která se stala matkou, a láska k dětem jsou pro muže přirozenou cestou, aby pochopil a uskutečnil své otcovství. Především tam, kde společenské a kulturní poměry snadno vedou muže k jistému zanedbávání rodiny, nebo aspoň k tomu, aby měl menší účast na výchovné práci, je třeba se snažit vzbudit ve společnosti opět přesvědčení, že místo a úloha otce v rodině a pro rodinu mají ojedinělý a nenahraditelný význam.^[72] Jak učí zkušenost, vyvolává nepřítomnost otce v rodině duševní a mravní poruchy a značné obtíže v rodinných vztazích. Totéž se děje v opačném případě, když přítomnost otce je tíživá, násilná – především tam, kde si muž dosud osvojuje mužská přednostní práva, která ponižují ženu a brání rozvoji zdárných rodinných vztahů.

Protože muž ukazuje a napodobuje na zemi otcovství Boží^[73], je povolán, aby zaručoval rovnoměrný vývoj všech členů rodiny. Této úloze dostojí velkodušnou odpovědností za život, počatý pod srdcem matky, pečlivější spoluúčastí na výchově^[74], prací, která nepoškozuje pevnou soudržnost rodiny, nýbrž ji podporuje, živým svědectvím zralého křesťanského života, v němž účinně uvádí děti do živé zkušenosti s Kristem a církvi.

Práva dítěte

26. V rodině jako ve společenství osob se musí věnovat zcela zvláštní pozornost dítěti, s hlubokým citem pro jeho osobní důstojnost, s hlubokou úctou k jeho právům a v jejich nezištné ochraně. To platí o každém dítěti, ale je to zvlášť naléhavé, když je dítě ještě malé a bezmocné, nemocné, trpící nebo nějak postižené.

Církev se snaží vzbudit a uplatňovat citlivou a činnou péči o každé dítě, které přijde na svět. Tím plní jedno ze svých základních poslání. Je přece povolána hlásat v dějinách a stále

znovu připomínat příklad a přikázání Krista, který postavil dítě do středu Božího království: "Nechte děti přicházet ke mně...Neboť takovým patří Boží království".^[75] Opakuji zde to, co jsem řekl 2. října 1979 před generálním shromážděním Organizace spojených národů: "Toužím... vyjádřit radost, jakou jsou pro každého z nás děti, jaro života, a příslib budoucnosti každé ze zde přítomných zemí. Žádná země na světě, žádný politický systém nemůže myslet na svou budoucnost jinak než s pohledem upřeným na tyto nové generace, které přejímají od svých rodičů mnohastranné dědictví hodnot, úkolů a snah jak vlastního národa, tak celé lidské rodiny. Starost o dítě ještě před jeho narozením, od první chvíle početí, a potom v letech dětství a mládí, je první a podstatnou prověrkou vztahu člověka k člověku. Proto také, co lze každému národu a celému lidstvu, všem dětem, světa víc přát, než lepší budoucnost, v níž se respektování práv člověka stane plnou skutečností, podle měřítek nadcházejícího třetího tisíciletí?"^[76]

Přijetí, láska, ocenění, mnohostranná a vzájemná pomoc – hmotná, citová, výchovná a duchovní – pro každé dítě, které přichází na tento svět, musí být stále nezbytným poznávacím znamením křesťanů, zejména v křesťanských rodinách. Tak mohou děti "prospívat moudrostí, věkem a oblibou u Boha i u lidí"^[77] a budou plnohodnotně přispívat k budování rodinného společenství a k posvěcení rodičů.^[78]

Starší osoby v rodině

27. Některé kultury projevují zvláštní úctu a velkou lásku k starším lidem. Starý člověk tu ani zdaleka není vyhoštěn z rodiny ani není trpěn jako neužitečné břemeno. Zůstává zapojen do rodinného života, dále se na něm aktivně a odpovědně účastní, i když přitom musí také respektovat samostatnost nové rodiny. Ale především mu připadá cenná úloha být svědkem minulosti a učitelem moudrosti pro mladší a pro jejich budoucnost.

Naproti tomu jiné kultury, především v důsledku neuspořádaného průmyslového a urbanistického rozvoje, nepřijatelně vytlačily staré lidi na okraj společnosti a dosud v tom pokračují. To je příčinou hořkého utrpení pro starší osoby a duchovního ochuzení pro mnoho rodin.

Církevní pastorační práce tedy musí povzbuzovat všechny, aby znovu objevili a uznali úlohu starších lidí v občanském a církevním společenství a především v rodině. Skutečně, "život starších lidí nám pomáhá osvětlovat stupnici křesťanských hodnot. Ukazuje souvislost generací a obdivuhodně dokazuje vzájemnou závislost v Božím lidu. Starší mají nadto často charisma překlenout přehradu mezi generacemi, dříve než vyvstanou. Kolik dětí našlo porozumění a lásku v očích starších lidí, v jejich slovech a něžnostech! A kolik starších lidí ze srdce souhlasí s inspirovanými slovy bible: 'Korunou starců jsou děti jejich dětí' (Př 17,6)".^[79]

Služba životu

PŘEDÁVÁNÍ ŽIVOTA

Spolupracovníci milujícího Boha Stvořitele

28. Stvořením muže a ženy podle svého obrazu a ke své podobě završuje Bůh dokonalé dílo svých rukou. Povolává je, aby měli svým svobodným a odpovědným spolupůsobením při

předávání daru lidského života zvláštní účast na jeho lásce a současně na jeho moci jako Stvořitele a Otce: "Bůh jim požehnal slovy: 'Plod'te a množte se, naplňte zemi a podmaňte si ji'".^[80]

Je tedy základním úkolem rodiny sloužit životu, v průběhu dějin uskutečňovat původní požehnání Stvořitele, plozením předávat dál Boží obraz od člověka k člověku?^[81]

Plodnost je ovocem a znamením manželské lásky, živým svěděním oboustranného úplného sebeodevzdání manželů. "Správné pěstování manželské lásky a celý způsob rodinného života, který z něho vyplývá – aniž se přitom opomíjí ostatní účely manželství – směřují k tomu, aby manželé byli pevně odhodláni spolupracovat s láskou Stvořitele a Spasitele, který skrze ně stále rozšiřuje a obohacuje svou rodinu".^[82]

Ale plodnost manželské lásky se neomezuje jenom na plození dětí, i když je takto obecně lidsky chápána. Ještě více se rozšiřuje a obohacuje všemi plody mravního, duchovního a nadpřirozeného života. Otec a matka jsou povoláni darovat je svým dětem, a skrze děti církvi a světu.

Prastaré a stále nové učení a zákonodárství církve

29. Právě proto, že láska manželů je jedinečnou účastí na tajemství života a lásky samotného Boha, ví církev, že dostala zvláštní poslání střežit a chránit tak vysokou důstojnost manželství a tak závažnou odpovědnost, jakou je předávání lidského života.

V souvislosti s živou tradicí církevního společenství v celých dějinách předložil 2. vatikánský sněm a učitelský úřad mého předchůdce Pavla VI. především v encyklice *Humanae vitae* opravdu prorockou zvěst pro naši dobu, která jasně potvrzuje a aktualizuje staré a současně stále nové učení a předpisy církve o manželství a o předávání lidského života.

Proto prohlásili synodální otcové při svém posledním shromáždění doslova: "Tato malá synoda, shromážděná v jednotě víry s Petrovým nástupcem, pevně trvá na tom, co předložil 2. vatikánský sněm (srv. *Gaudium et spes*, 50), a potom encyklika *Humanae vitae*, že totiž manželská láska má být plně lidská, výlučná a otevřená novému životu."^[83]

Církev na straně života

30. Církevní učení dnes přichází do společenské a kulturní situace, která je obtížněji chápe a současně je činí naléhavějším a nenahraditelnějším pro rozvoj skutečného dobra muže a ženy.

Neboť trvalý technicko-vědecký pokrok dnešního člověka v ovládnutí přírody nevede jen k naději na nové a lepší lidstvo, nýbrž také k stále většímu strachu z budoucnosti. Mnozí se ptají, zda je vůbec dobré žít, nebo zda by nebylo lepší vůbec se nenarodit. Pochybují, zda je správné darovat život jiným, kteří snad jednou budou proklínat své bytí v krutém světě, jehož hrůzy se sotva dají předvídat. Jiní si osobují nárok na vymoženosti technického pokroku pro sebe samé a vylučují z nich jiné a místo toho jim vnucují antikoncepční prostředky nebo ještě horší metody. Opět jiní jsou obětí konzumní mentality, znají pouze starosti o neustálé hromadění hmotných dober a nedovedou už chápat a uznávat duchovní hodnotu nového lidského života. Příčinou těchto postojů je nepřítomnost Boha v srdci lidí, Boha, jehož láska je jediná mocnější než všechny úzkosti světa a je schopná je překonat.

Tak vznikl životu nepřátelský postoj ("anti-life mentality"), který je patrný u mnoha současných otázek. Vzpomeňme si například na jistou paniku, vznikající z dogmatických studií ekologů a futurologů, které často přehánějí nebezpečí ohrožení kvality života vzrůstem počtu obyvatelstva.

Avšak církev je pevně přesvědčena, že lidský život, i slabý, trpící, je vždy nádherný dar Boží dobroty. Proti pesimismu a sobectví, které zatemňuje svět, stojí církev na straně života. Ví, že v každém lidském životě lze odhalit odlesk onoho "ano", onoho "amen", které je Kristus.^[84] Proti "ne", které se vtírá do světa a působí v něm, staví církev toto živé "ano", a tak hájí člověka a svět proti těm, kdo život potírají a rdousí.

Církev je povolána, aby znovu s jasnějším a pevnějším přesvědčením ukázala všem své odhodlání chránit všemi prostředky lidský život, lhostejno v jakém postavení a v jakém stádiu vývoje se nalézá, a bránit ho proti všem útokům.

Proto odsuzuje církev jako těžkou urážku lidské důstojnosti a spravedlnosti veškerou činnost vlád nebo jiných veřejných autorit, které se snaží nějak omezovat svobodu manželů v rozhodování o potomstvu. V souladu s tím se musí plně odsoudit každé násilné opatření těchto autorit směřující k zabránění početí nebo dokonce k sterilizaci nebo potratu a se vším důrazem se musí odmítnout. Stejně je nutné označit jako těžké bezpráví skutečnost, že v mezinárodních vztazích se hospodářská pomoc nevyvinutým národům činí závislou na programech antikoncepčních, sterilizačních a potratových.^[85]

Pro stále lepší uskutečňování Božího plánu

31. Církev je si jistě vědoma četných a mnohostranných problémů, před kterými dnes stojí v mnoha zemích manželé při svém úkolu odpovědného předávání života. Zná stejně dobře vážný problém rostoucího počtu obyvatelstva, vyskytující se v různých částech světa, a s ním spojené otázky mravní.

Přesto soudí, že hlubší a všestranný pohled na tyto problémy může nově a silněji potvrdit důležitost autentického učení církve, tak jak je opět předložily 2. vatikánský sněm a encyklika *Humanae vitae*.

Proto se cítím spolu se synodálními otci povinen naléhavě vyzvat teology, aby společně stáli na straně učitelského úřadu církve a přičinili se, aby se stále lépe ozřejmovaly biblické základy, mravní pohnutky a personalistické zdůvodnění této nauky. Tak bude možné, aby se souvislým harmonickým výkladem opravdu zpřístupnila všem lidem dobré vůle nauka církve o tomto důležitém námětu a aby byla stále jasněji a hlouběji chápána. Tímto způsobem se může Boží plán s manželstvím uskutečňovat stále dokonaleji ke spáse člověka a k oslavě Stvořitele.

V tomto ohledu se naléhavě vyžaduje jednotná spolupráce teologů opírajících se o poslušnost vůči učitelskému úřadu církve, který je jediný pravý vůdce Božího lidu, také proto, že existuje vnitřní spojitost mezi katolickým učením v tomto bodě a církevním pojetím člověka. Pochybnosti a omyly na poli manželství nebo rodiny vedou k tomu, že je zatemněna celková pravda o člověku, a to v kulturní situaci, která je často dost zmatená a rozporná. Teologové jsou při plnění svého zvláštního úkolu povoláni, aby přispívali k osvětlení a ozdravení. Jejich přínos má neporovnatelnou cenu a představuje jedinečnou a velmi záslužnou pomoc rodině a celému lidstvu.

V celkovém pohledu na člověka a na jeho povolání

32. Tváří v tvář kultuře, která těžce mrzačí nebo dokonce úplně ztrácí pravý smysl lidské sexuality, protože ji zbavuje jejího podstatného vztahu k lidské osobě, pokládá církev za svou stále naléhavější a nenahraditelnou povinnost představovat sexualitu jako hodnotu a úkol celé osoby, která byla stvořena jako muž a žena podle Božího obrazu.

V této věci stanovil 2. vatikánský sněm výslovně, že "když... běží o to, jak uvést v soulad manželskou lásku s odpovědným sdělováním života, nezávisí mravní povaha jednání jen na upřímném úmyslu a zhodnocení pohnutek, ale musí se určovat objektivními měřítky, vzatými z přirozenosti lidské osoby a jejích činů, tato měřítká uchovávají celý smysl vzájemného darování i lidského plození v ovzduší pravé lásky. To ovšem nelze uskutečnit, nepřestuje-li se poctivě ctit manželské čistoty..."^[86]

Pavel VI. vychází z tohoto "celkového pohledu na člověka a na jeho povolání, a to jak přirozené a pozemské, tak nadpřirozené a věčné"^[87], a zdůrazňuje, že podstatou učení církve je "Bohem stanovená neoddělitelnost dvojího významu manželského úkolu: láskyplného sjednocení a plození. Člověk nesmí tento dvojí význam odtrhnout".^[88] Pavel VI. vyvozuje, že je vyloučeno jako samo o sobě nedovolené každé jednání, které by "buď s vyhlídkou na manželský styk nebo při něm nebo při rozvíjení jeho přirozených účinků mělo za cíl znemožnit početí nebo by bylo prostředkem vedoucím k tomuto cíli".^[89]

Když manželé antikoncepcí odtrhnou od sebe tyto dva významy, které vepsal Stvořitel do podstaty muže a ženy a do dynamiky jejich pohlavního spojení, podrobují Boží plán své libovůli. "Manipulují" s lidskou sexualitou a snižují ji, a tím i sebe a svého partnera – protože odnímají sexualitě charakter úplného sebeodevzdání. Zatímco pohlavní spojení celou svou povahou vyjadřuje bezvýhradné vzájemné sebedarování manželů, stává se z něho antikoncepcí projev objektivně opačný, sebedarování neúplné. Tak přistupuje k odmítnutí otevřenosti pro život také zfalšování vnitřní pravdy manželské lásky, která je povolána k sebeodevzdání celé osoby.

Když naproti tomu manželé tím, že se přizpůsobují obdobím neplodnosti, respektují spojitost mezi stykem a plozením, jež jsou v lidské sexualitě neoddělitelné, podrobují se Božímu plánu a "využívají" sexuality v její původní dynamice, jakou je úplné sebeodevzdání, bez manipulování a znetvoření.^[90]

Ve světle zkušenosti tolika manželských dvojic a výsledků různých humánních věd musí a může teologie vypracovat a prohloubit antropologický a současně morální rozdíl mezi antikoncepcí a volbou vhodného období. Jde o rozdíl větší a hlubší, než se obvykle myslí, neboť je spjat se dvěma vzájemně se vylučujícími představami o sobě a lidské sexualitě. Rozhodnutí pro přirozený rytmus nese s sebou přijetí cyklu osoby, to je ženy, a tím i přijetí dialogu, vzájemné úcty, společné odpovědnosti, sebeovládání. Přijmout cyklus a dialog znamená dále uznat současně duchovní i tělesný ráz manželského spojení a prožívat osobní lásku s věností, jakou vyžaduje. V této souvislosti získává manželská dvojice zkušenost, že manželské spojení je obohaceno o hodnoty něžnosti a citlivosti, které oduševňují lidskou sexualitu i v její tělesné dimenzi. Tak je sexualita respektována a povznesena ve svém pravém a plně lidském rozměru. Není "využívána" jako "předmět", což by porušovalo osobní jednotu duše a těla, a tím uráželo samotné Boží stvoření v jeho nejvnitřnější jednotě, v sepětí přirozenosti a osoby.

Církev jako učitelka a matka manželských dvojic v těžkostech

33. Také na poli manželské morálky jedná církev jako učitelka a matka. Jako učitelka neúnavně hlásá mravní normu, která má určovat odpovědné předávání života. Tuto normu nevytvořila církev, ani o ní nerozhoduje podle své vůle. V poslušnosti k pravdě, kterou je Kristus, jehož obraz se zračí v přirozenosti a důstojnosti lidské osoby, vykládá ji všem lidem dobré vůle, aniž skrývá, že její naplnění vyžaduje velké úsilí o dokonalost.

Jako matka stojí církev po boku mnoha manželským dvojicím, které mají těžkosti v tomto důležitém bodě mravního života. Velmi dobře zná jejich postavení, které je často tíživé a mnohdy je skutečnou trýzní, vzhledem k mnohonásobným těžkostem osobním a společenským. Ví, že mnoho manželských dvojic nemá zde obtíže pouze v konání, nýbrž přímo v chápání hodnot, o které jde u této mravní normy.

Jenže tatáž církev je současně učitelkou i matkou. Proto nikdy nepřestává vyzývat a povzbuzovat k řešení případných manželských obtíží, přičemž nikdy nefalšuje a nepřekrucuje pravdu. Je totiž přesvědčena, že mezi Božími zákony, podle kterých se předává život, a povinností pěstovat ryzí manželskou lásku nemůže být žádný skutečný rozpor^[91] Proto musí být konkrétní pastorační vedení v církvi vždy spojeno s její naukou a nikdy se nesmí od ní oddělovat. Proto opakují se stejným přesvědčením slova svého předchůdce: "V žádném bodě neslevit z Kristova učení spásy, to je vynikající způsob lásky k duším."^[92]

Na druhé straně ukazuje správná církevní pastorece pouze tenkrát svůj realismus a svou moudrost, když se vytrvale a odvážně zasazuje o vytvoření a udržení všech lidských – psychologických, mravních a duchovních – podmínek, které jsou nezbytné, aby mravní hodnota a mravní norma mohly být chápány a prožívány.

Není pochyby, že k těmto předběžným podmínkám patří také stálost a trpělivost, pokora a silná odvaha, dětinná důvěra v Boha a v jeho milost, pravidelná modlitba i časté přijímání eucharistie a svátosti smíření^[93] Tím posílení, zůstanou si křesťanští manželé živě vědomi jedinečného působení svátosti manželství na všechny oblasti manželského života, tedy, i na jejich sexualitu. Dar Ducha svatého, manžely přijatý a uchovávaný, jim pomáhá, aby uplatňovali lidskou pohlavnost podle Božího plánu a jako znamení sjednocující a plodné lásky Krista k jeho církvi.

K nutným předpokladům patří však také znalost těla a cyklů jeho plodnosti. V tomto smyslu se musí udělat všechno, aby všichni manželé, a především mládež, mohli pomocí jasných, přiměřených a solidních informací od manželských dvojic, od lékařů a jiných odborníků dospět k takové znalosti. Tato znalost pak musí vyústit ve výchovu k sebeovládání. Z toho vyplývá naprostá nutnost ctnosti čistoty a ustavičné výchovy k ní. Z křesťanského zorného úhlu neznámá čistota vůbec potlačení lidské pohlavnosti nebo pohrdání jí. Mnohem spíš znamená duchovní sílu, která dovede chránit lásku proti nebezpečí bezuzdného sobectví a agresivity a vede k jejímu plnému rozvinutí.

Pavel VI. s hlubokou intuitivní moudrostí a láskou vyjádřil zkušenost mnoha manželských dvojic, když napsal ve své encyklice: "Ovládání pudovosti rozumem a svobodnou vůlí bezpochyby ukládá askezi, aby citové projevy manželského života byly v souladu s řádem a aby zvláště byla zachována periodická zdrženlivost. Ale ukázněnost, která patří k manželské čistotě, nejenže neškodí manželské lásce, nýbrž naopak jí propůjčuje vyšší lidskou hodnotu. Žádá neustále úsilí, ale díky jejímu blahodárnému vlivu manželé rozvíjejí

celou šíří své osobnosti a obohacují se duchovními hodnotami. Ukázněnost přináší rodinnému životu plody radosti a pokoje a pomáhá při řešení jiných problémů: podporuje pozornost k druhému manželovi, pomáhá manželům ovládat sobectví, které je nepřítelem pravé lásky, a prohlubuje jejich smysl pro odpovědnost. Tím získávají rodiče schopnost hlubšího a účinnějšího vlivu při výchově dětí".^[94]

Mravní růst manželů

34. Už to je velmi důležité, má-li člověk správný pojem o mravním řádu, o jeho hodnotách a normách. Je to tím důležitější, čím četnější a větší jsou potíže s jejich zachováním.

Právě proto, že mravní řád zjevuje a vykládá plán Boha Stvořitele, nemůže být pro člověka něčím, co mu ztěžuje život nebo snižuje jeho osobnost. Naopak, odpovídá nejhlubším potřebám člověka, stvořeného Bohem, a tím slouží plnému rozvoji jeho lidství, v oné citlivé a spojující lásce, jakou sám Bůh oduševňuje každého tvora, udržuje ho a vede k jeho blaženosti.

A přece člověk, povoláný, aby vědomě žil podle moudrého a láskyplného plánu Božího, je dějinná bytost, která svými cílenými svobodnými rozhodnutími den ze dne sebe samu utváří. Proto člověk poznává, miluje a uvádí ve skutek mravní dobro podle stupně svého vlastního růstu.

Také manželé jsou ve svém mravním životě povoláni na neustálou cestu růstu. Vede je upřímná, hledající touha stále lépe poznávat hodnoty, chráněné a rozvíjené Božím zákonem, i čestná a pohotová vůle uskutečňovat tyto hodnoty při svých konkrétních rozhodnutích. Přece však nemohou pokládat zákon za pouhý ideál, kterého se má dosáhnout jednou v budoucnosti, ale musí ho pokládat za Kristův příkaz a snažit se překonávat ze všech sil těžkosti. "Proto se nemůže takzvaný 'postupný vývoj', neboli 'postupná cesta' chápat jako 'odstupňování zákona', jako kdyby byly v Božím zákoně různé stupně a druhy přikázání, rozdílné podle lidí a situací. Všichni manželé jsou podle Božího plánu povoláni ke svatosti v manželství a toto vznešené povolání se uskutečňuje v té míře, v jaké je lidská osoba schopna odpovídat na Boží přikázání a důvěřuje s jasnou myslí v Boží milost a v oporu vlastní vůle".^[95] Podle toho náleží k pastorační úloze církve, aby manželé jasně uznali za směrodatnou pro uplatňování své sexuality především nauku encykliky *Humanae vitae* a upřímně se snažili vytvořit nutné předpoklady pro zachování této normy.

Jak zdůrazňuje synoda, týká se toto pastorační vedení celého manželského života. Proto musí být úkol předávání života začleněn do celkového poslání křesťanského života, který nemůže dospět ke vzkříšení bez kříže. V takové souvislosti chápeme, proč se nedá z rodinného života vyloučit oběť, ale naopak je třeba přijmout ji s ochotným srdcem, má-li se manželská láska prohloubit a být zdrojem vnitřní radosti.

Tato společná cesta vyžaduje uvědomělost, poučení, přiměřenou výchovu kněží, řeholních osob a laiků, kteří jsou činní v pastorační rodině. Ti všichni mohou pomáhat manželům na jejich lidské a duchovní cestě, která zahrnuje uvědomění hříchu, poctivé úsilí o zachování mravního zákona a službu smíření. Dále se musí uvážít, že v oblasti manželské důvěrnosti rozhodují dvě osoby, které však jsou povolány k souladu v myšlení a chování. To vyžaduje nemálo trpělivosti, citlivosti a času. Nanejvýš důležitý je v této oblasti jednotný mravní a pastorační úsudek kněží. Tato jednotnost se musí pečlivě hledat a zajistit, aby věřící nemuseli trpět rozpory ve svědomí.^[96]

Cesta manželů je tedy usnadněna, když si oba váží učení církve a důvěřují v Kristovu milost, když jsou podpírání a doprovázeni duchovními správci a celou obcí věřících, a takto objevují a zakoušejí osvobozující a napomáhající cenu pravé lásky, která je darem a příkazem Kristova poselství.

Přesvědčovat a nabízet konkrétní pomoc

35. Se zřetelem na problém mravně správné kontroly porodnosti musí si vzít církevní společenství v přítomné době za úkol účinně přesvědčovat a nabízet konkrétní pomoc těm, kdo chtějí opravdu odpovědně prožívat své otcovství a mateřství.

Církev vítá výsledky vědeckého bádání dosažené přesnějším poznáním cyklů ženské plodnosti a povzbuzuje k soustavnějšímu rozšiřování těchto studií. Ale musí znovu a důrazně apelovat na odpovědnost všech – lékařů, odborníků, manželských poradců, vychovatelů, manželských dvojic –, kteří mohou manželům účinně pomáhat v projevování jejich vzájemné lásky při respektování struktury a cílů manželského úkonu, který tuto lásku vyjadřuje. To znamená rozsáhlejší, rozhodnější úsilí, aby byly poznávány, ceněny a používány přirozené metody kontroly porodnosti.^[97]

Cenné svědectví mohou a musí vydat manželé, kteří získali společnou snahou o periodickou zdrženlivost zralejší osobní zodpovědnost za lásku a život. Jak píše Pavel VI., "Pán jim svěřuje úkol dát lidem viditelně poznat svatost a vlídnost zákona, který spojuje vzájemnou lásku manželů a jejich spolupráci s láskou Boha, původce lidského života".^[98]

VÝCHOVA

Právo a povinnost rodičů vychovávat děti

36. Úkol výchovy má své kořeny v původním povolání manželů, aby měli účast na stvořitelském díle Božím. Když rodiče plodí v lásce a z lásky novou osobu, která má v sobě povolání k růstu a k vývoji, berou tím na sebe úlohu také jí účinně pomáhat, aby žila plně lidským životem. Připomíná to 2. vatikánský sněm: "Poněvadž rodiče dávají dětem život, mají velmi přísnou povinnost je vychovávat. Proto ať jsou uznáváni za jejich první a hlavní vychovatele. Tento úkol výchovy je tak důležitý, že se dá těžko nahradit tam, kde chybí. Rodiče mají totiž vytvořit takové rodinné prostředí, oživané láskou a úctou k Bohu i k lidem, že celá výchova dětí, po stránce osobní i společenské, je jím proniknuta. A tak je rodina první školou občanských ctností, které potřebuje každá společnost".^[99]

Musíme tedy definitivně prohlásit, že právo a povinnost rodičů na výchovu jsou podstatné, neboť jsou spojené s předáváním lidského života; že jsou neodvozené a původní, ve srovnání s výchovnou úlohou jiných osob, protože mezi rodiči a dětmi je jedinečný vztah lásky; jsou nenahraditelné a nezczitelné, takže nemohou být plně přeneseny na jiné, ani si je jiní nemohou přisvojit.

Kromě těchto základních známek se nesmí zapomínat, že rozhodujícím prvkem, který přímo umožňuje výchovný úkol rodičů, je otcovská a mateřská láska. Ta nalézá v díle výchovy své dovršení jako plná a dokonalá služba životu. Láska rodičů je nejen pramenem, ale i duší, a tím i normou, která poznamenává a vede celou konkrétní výchovnou činnost a

obohacuje ji hodnotami, jako je mírnost, stálost, dobrotivost, služba, nezištnost, obětavost a sebezápor, jež jsou nejvzácnějšími plody lásky.

Výchova k základním hodnotám lidského života

37. Přes nesnáze ve výchově, které se dnes staly ještě tíživějšími, musí rodiče pěstovat v dětech s důvěrou a odvahou základní hodnoty lidského života. Děti mají vyrůstat v přiměřené svobodě vzhledem k užívání hmotných dober a osvojit si jednoduchý a nenáročný způsob života, v přesvědčení, že "člověk má větší cenu pro to, co sám je, než pro to, co má".^[100]

Ve společnosti, která je zmítána a rozvrácena napětími a konflikty, protože se v ní střetávají různé individualismy a sobectví, musí si děti rozvíjet nejen cit pro pravou spravedlnost, která jediná zaručuje úctu k osobní důstojnosti každého člověka, ale také a především cit pro pravou lásku, která znamená starost o druhé a nezištnou službu jiným, zejména nejchudším a nejpotřebnějším. Rodina je první a základní školou sociálního chování: jako společenství lásky nalézá v sebeodevzdání zákon, který ji vede a umožňuje jí růst. Sebeodevzdání, kterým se vyznačuje láska manželů, je také vzorem a normou nezištné obětavosti, jaká má vládnout ve vztazích mezi sourozenci a mezi různými generacemi, které spolu žijí v rodině. Společenství, denně doma zakoušené a prožívané, a účast na jeho radostech a bolestech je nejkonkrétnější a nejúčinnější školou pro aktivní, odpovědné a nosné začlenění dětí do širší společnosti.

Výchova k lásce, chápáné jako sebeodevzdání, je také nezbytným předpokladem k tomu, aby rodiče splnili svou úlohu poskytnout dětem jasnou a taktní pohlavní výchovu. V podmínkách kultury, která v běžném chápání snižuje lidskou sexualitu, protože ji vykládá a prožívá omezeně a uboze, neboť ji spojuje jedině s tělem a se sobecky chápaným prožitkem, musí výchovná služba rodičů rozhodně směřovat ke kultuře sexuality opravdu a plně lidské. Pohlavnost je totiž obohacením celé osoby – těla, myslí i duše – a ukazuje svůj nejhlubší smysl v tom, že vede člověka k láskyplnému sebeodevzdání.

Pohlavní výchova, základní právo a povinnost rodičů, musí se dít stále za jejich pečlivého vedení jak doma, tak ve vzdělávacích ústavech, které pro své děti zvolili a které mají kontrolovat. V tomto smyslu zdůrazňuje církev zásadu subsidiarity – zástupnictví – , které musí škola dbát, když se podílí na pohlavní výchově tím, že ji provádí ve stejném duchu jako rodiče svěřených dětí.

V této souvislosti je naprosto nezbytná výchova k čistotě. To je ctnost, která podporuje opravdové dozrání osoby a uschopňuje ji, aby respektovala a rozvíjela "snubní význam" těla. Křesťanští rodiče – rozpoznají-li známky Božího volání – budou také věnovat zvláštní pozornost a péči výchově k panenství jakožto nejvyšší formě sebeodevzdání, které je smyslem lidské pohlavnosti.

Protože jsou úzké spojitosti mezi pohlavní stránkou člověka a jeho mravními hodnotami, musí vést výchova dětí k tomu, aby poznávaly a oceňovaly v mravních normách nutnou a cennou záruku odpovědného osobního růstu, pokud jde o lidskou sexualitu.

Proto církev rozhodně vystupuje proti onomu často rozšiřovanému způsobu informování o pohlavním životě, který je oddělený od mravních zásad. Tento způsob není nic jiného než zasvěcování do zkušeností s požitkem a drážděním, které připravuje děti už v letech nevinnosti o duševní pohodu a otvírá cestu ke zkaženosti.

Úkoly výchovy a svátost manželství

38. Pro křesťanské manžele má úkol výchovy založený, jak už bylo řečeno, na jejich účasti na stvořitelském díle Božím, nový a zvláštní zdroj ve svátosti manželství. Tato svátost je vybavuje k opravdu křesťanské výchově dětí a povolává je k účasti na autoritě a lásce Boha Otce a Krista, božského Pastýře, i na mateřské lásce církve. Obdařuje je darem moudrosti, rady, síly a všemi ostatními dary Ducha svatého, aby mohli dětem pomáhat v procesu jejich lidského a křesťanského zrání.

Výchovnému úkolu se dostává ze svátosti manželství důstojnosti a povolání, aby byl správným a skutečným "úřadem" církve k povznesení jejích členů. Výchovná služba křesťanských rodičů je tak veliká a důstojná, že svatý Tomáš neváhá srovnat ji se službou kněží: "Někteří zprostředkovávají a chrání duchovní život službou, která je čistě duchovní: toto je úkol svátosti kněžství. Jiní to dělají s ohledem na tělesný i duchovní život zároveň: a to se děje svátostí manželství, v které se muž a žena spojují, aby rodili děti a vychovávali je k Boží úctě".^[101]

Živé a bdělé vědomí poslání, obdrženého ve svátosti manželství, bude křesťanským rodičům pomáhat, aby se s velkým klidem a s důvěrou věnovali vychovatelské službě a současně byli pamětlivi své velké odpovědnosti před Bohem, který je volá a posílá, aby budovali církve ve svých dětech. Tak se stává rodina pokřtěných, spojená Božím slovem a svátostí v domácí církve, matkou a učitelkou, stejně jako církve univerzální.

První zkušenost o církvi

39. Úkol výchovy vyžaduje, aby křesťanští rodiče poskytli dětem všechno, co potřebují pro postupné dozrávání své osobnosti v křesťanském a církevním smyslu. Budou tedy sledovat výše uvedené výchovné směrnice a budou se snažit ukázat dětem, k jaké hloubce a k jakému bohatství je mohou dovést víra a láska k Ježíši Kristu. Dále bude křesťanské rodiče v jejich úkolu – upevňovat v duši svých dětí dar Boží milosti – posilovat i vědomí, že jim Bůh svěřil růst Božího dítěte, Kristova bratra, chrámu Ducha svatého a člena církve.

Druhý vatikánský sněm líčí obsah křesťanské výchovy takto: "Tato výchova nesleduje pouze právě popsanou zralost lidské osoby, ale má především na zřeteli, aby pokřtění – zatímco jsou postupně uváděni v poznání tajemství spásy – den ze dne si byli více vědomi přijatého daru víry; ať se učí klanět se v duchu a v pravdě Bohu Otci (srv. Jan 4,23), zvláště liturgickými úkony, a žít svůj vlastní život podle požadavků nového člověka ve spravedlnosti a svatosti pravdy (Ef 4,22-24); tak totiž dospívají k mužné zralosti, k onomu věku, kdy se na nás uskuteční Kristova plnost (srv. Ef 4,13) – a ať se přičiní o vzrůst mystického těla. Kromě toho – vědomi si svého povolání – ať si zvykají jak vydávat svědectví naději, která je v nich (srv. 1 Petr 3,13), a tak napomáhat křesťanskému ztvárnění světa".^[102]

Také synoda navázala na myšlenky koncilu a jako jejich pokračování ukázala, že výchovná úloha křesťanské rodiny je skutečnou službou, která zprostředkovává a šíří evangelium až do té míry, že rodinný život sám se stává cestou víry a jistým způsobem je uvedením do křesťanského života a školou následování Krista. "V rodině, která je si vědoma tohoto daru, hlásají všichni členové evangelium a evangelium je hlásáno jim", píše Pavel VI.^[103]

Pro tuto výchovnou povinnost jsou rodiče svědectvím vlastního života prvními hlasateli evangelia svým dětem. A ještě víc: když se s dětmi modlí, když s nimi čtou Boží slovo a za pomoci svátostí je začleňují do nejvnitřnějšího tajemství Kristova eucharistického a církevního těla, stávají se dokonale rodiči. To znamená jsou rodiči nejen tělesného života, ale i toho života, který v obnově Duchem svatým tryská z Kristova kříže a zmrtvýchvstání.

Aby mohli křesťanští rodiče důstojně plnit svůj výchovný úkol, vyslovili synodální otcové přání, že má být vypracován vhodný rodinný katechismus. Má být jasný a stručný a má být tak uspořádán, aby si ho mohli všichni snadno osvojit. Naléhavě prosíme biskupské konference, aby se postaraly o vytvoření takového katechismu.

Spolupráce s jinými výchovnými činiteli

40. Rodina je první výchovné společenství, ale ne jediné a výlučné. Společenská povaha člověka – vzato z občanského a církevního hlediska – sama sebou vyjadřuje a podporuje rozsáhlou a rozčleněnou činnost, která má být výsledkem harmonické spolupráce různých výchovných činitelů. Všichni tito činitelé jsou nutní, i každý jednotlivě může a musí přispívat podle svého vlastního úkolu a kompetence.^[104]

Výchovný úkol křesťanské rodiny má proto v celkové pastoraci významné místo. To vyžaduje novou formu spolupráce mezi rodiči a obcemi věřících, mezi různými výchovnými skupinami a duchovními správci. V tomto smyslu se musí při obnově katolické školy věnovat zvláštní pozornost jak rodičům žáků, tak tomu, aby se z učitelského sboru vytvořilo ideální výchovné společenství.

Právo rodičů na svobodnou volbu výchovy, odpovídající jejich náboženskému vyznání, musí být bezpodmínečně zaručeno.

Stát a církve mají povinnost všemožně rodinám pomáhat, aby mohly přiměřeně dostat svým výchovným úkolům. Proto i stát i církve musí vytvářet a podporovat instituce a aktivity, které rodiny oprávněně požadují. Pomoc musí odpovídat tomu, co rodiny potřebují. Přitom nesmějí ti, jimž jsou ve společnosti školy svěřeny, nikdy zapomínat, že rodiče jsou Bohem samým určeni za první a hlavní vychovatele dětí a že jejich právo je zcela a úplně nezadatelné.

Tomuto právu však odpovídá u rodičů vážná povinnost usilovat o srdečný a aktivní vztah k učitelům a vedení školy.

Když se ve školách vyučuje ideologiím, které jsou v rozporu s křesťanskou vírou, musí rodina, spolu s jinými rodinami, pokud možno prostřednictvím rodičovských sdružení, ze všech sil a moudře pomáhat mládeži, aby se neodcizila víře. V tomto případě potřebuje rodina zvláštní pomoc od duchovních správců. Ti nesmějí zapomínat, že rodiče mají nezrušitelné právo svěřit své děti církevnímu společenství.

Mnohostranná služba životu

41. Plodná manželská láska mnohostranně slouží životu. Nejbezprostřednější, nejvlastnější a zcela nenahraditelné je plození a výchova. Ve skutečnosti však každý úkol pravé lásky k člověku dokazuje a zdokonaluje duchovní plodnost rodiny, protože vychází z hluboké vnitřní dynamiky lásky, která se obětuje pro druhé.

Podle této zásady, která je pro všechny velmi cenná a plně závazná, budou se řídit zvláště manželé, kterým byla neplodností odňata možnost mít děti.

Křesťanské rodiny, které ve víře uznávají všechny lidi za děti společného nebeského Otce, mají se také velkodušně zajímat o děti jiných rodin, pomáhat jim a milovat je ne jako cizince, ale jako členy jedné Boží rodiny. Křesťanští rodiče mohou takto rozšířit svou lásku nad pokrevní svazky a utužovat spojení, které má kořeny v oblasti duchovní a rozvíjí se konkrétní službou dětem jiných rodin, jimž často chybí i to nejpotřebnější.

Křesťanské rodiny musí být ochotnější adoptovat nebo vzít k sobě děti, které přišly o své rodiče nebo byly jimi opuštěny. Tím, že tyto děti znovu naleznou teplo rodinné lásky, poznají Boha jako milujícího a pečlivého Otce, o kterém svědčí křesťanští rodiče, a mohou vyrůstat v klidu a s důvěrou v život. Pak celá rodina bude obdarována bohatými duchovními plody univerzálního bratrství.

Plodnost rodin má být vždycky tvůrčí – jako podivuhodný plod Ducha Božího, který otvírá oči srdce, aby odhalovaly nové potřeby a strasti naší společnosti. Povzbuzuje je, aby se jich ujímaly a odpovídaly na ně. Zde se otvírá rodinám široké pole působnosti. Ještě větší starosti než zanedbávání dětí vzbuzuje dnes totiž skutečnost sociálního a kulturního vyhoštění na okraj společnosti, které bolestně postihuje lidi přestárlé, nemocné, invalidní, toxikomany, propuštěné vězně a mnohé jiné.

Tímto způsobem se nesmírně rozšiřuje obzor otcovství a mateřství křesťanských rodin. Jejich duchovně plodná láska se uskutečňuje v těchto i jiných potřebách naší doby. S rodinami a jejich prostřednictvím pokračuje Pán ve svém milosrdenství vůči zástupům.

Účast na společenském rozvoji

Rodina jako základní a životodárná buňka společnosti

42. "Stvořitel všech věcí určil manželský svazek za původ a základ lidské společnosti. Proto je rodina první a životodárnou buňkou společnosti".^[105]

Rodina je živě, organicky spojena se společností. Neboť svým úkolem sloužit životu tvoří její základ a stálou živnou půdu. V rodině totiž vyrůstají občané, a tam také nalézají svou první školu společenských ctností, které znamenají život a rozvoj společnosti.

Vyplývá tedy z povahy a povolání rodiny, že se nesmí uzavírat do sebe, ale musí být otevřená jiným rodinám a společnosti, a takto přijímat svůj společenský úkol.

Rodinný život jako zkušenost společenství a účasti

43. Sama zkušenost společenství a účasti, kterou se má vyznačovat každodenní život v rodině, je prvním a základním přínosem pro společnost.

Vztahy mezi členy rodinného společenství jsou poznamenány a řízeny požadavkem nezištného sebeobětování, které u všech členů a u každého jednotlivého respektuje a podporuje osobní důstojnost jako jediné rozhodující měřítko hodnot. Z toho pramení srdečná přichylnost a setkání v rozhovoru, nesobecká ochota pomoci a velkorysá vůle sloužit druhým i hluboce pociťovaná vzájemnost.

Tak se stává pěstování pravého a hlubokého společenství osob v rodině první nenahraditelnou školou společenského chování, příkladem a podnětem k širším mezilidským vztahům ve znamení úcty, spravedlnosti, dialogu a lásky.

Tímto se stává rodina, jak připomněli synodální otcové, původním místem a nejúčinnějším prostředkem zlidštění a personalizace společnosti. Spolupůsobí svým vlastním a hlubokým způsobem při utváření světa, neboť umožňuje opravdu lidský život, a to především ochranou a sdělováním ctností a pozitivních hodnot. Podle slov 2. vatikánského sněmu v rodině "se stýkají různé generace a vzájemně si pomáhají získat plnější moudrost a sladit lidská práva s ostatními požadavky společenského života".^[106]

Společnost je v nebezpečí, že člověk bude stále více olupován o svou osobní jedinečnost a že se stane "masou", a tím bude sám odosobněný a nelidský. To bude mít za následek tolikeré pokusy o "únik" – například alkoholismus, drogy a také terorismus. Vůči této společnosti má a vydává rodina ještě i dnes značné síly, které jsou schopny vytrhnout člověka z jeho bezejmennosti, uchovat v něm bdělé vědomí jeho osobní důstojnosti, rozvíjet v něm hluboké lidství a zařadit ho do společnosti jako aktivního člena, jedinečného a neopakovatelného.

Společenský a politický úkol

44. Společenský úkol rodiny se jistě nesmí omezit na plození a výchovu, i když to je jeho první a nenahraditelné poslání.

Rodiny se proto mohou a musí věnovat – jednotlivě nebo ve sdružení – mnohostranným společenským úkolům, především službě chudým, a vůbec všem lidem v životních situacích, ve kterých nemůže pomoci veřejná sociální péče.

Přínos rodiny pro společnost má zvláštní ráz, který má být ještě víc poznáván a silněji podporován. A to především tehdy, když děti pozvolna dospívají, aby pokud možno všichni členové rodiny byli účinně zapojeni.^[107]

Zvláště je třeba vyzdvihnout rostoucí význam, jaký má v dnešní společnosti pohostinnost ve všech svých formách: počínaje otevřením dveří vlastního domu, a ještě víc vlastního srdce, pro potřeby bližních, až ke konkrétnímu úsilí zajistit každé rodině domov jako přirozené místo k její existenci a k jejímu růstu. Především je křesťanská rodina povolána, aby si vzala k srdci výzvu apoštola: "Ochotně poskytněte pohostinství!"^[108], a podle vzoru Kristova a v jeho lásce se ujímala bratra, který je v nouzi: "Kdo podá třeba jen číši studené vody jednomu z těchto nepatrných, protože je to můj učeník, amen, pravím vám: nepřijde o svou odměnu".^[109]

Společenský úkol rodiny se má projevat také v jednání politickém. To znamená, že rodiny se musí jako první zasazovat o to, aby státní zákony a nařízení nejen nezkracovaly práva a povinnosti rodiny, nýbrž aby je pozitivně podporovaly a obhajovaly. V tomto smyslu si mají být rodiny stále víc vědomy toho, že v první řadě se musí ony samy chopit iniciativy v oboru takzvané "rodinné politiky". Mají vzít na sebe odpovědnost za přeměnu společnosti. Jinak budou rodiny první obětí onoho zla, které jim předtím bylo lhostejné. Volání 2. vatikánského sněmu, aby byla překonána individualistická morálka, je proto důležité i pro rodinu jako takovou.^[110]

Společnost ve službách rodiny

45. Jako vyžaduje velmi úzká spojitost mezi rodinami a společností otevřenost rodiny pro společnost a účast na jejím životě a rozvoji, tak naopak je třeba, aby společnost vždycky dostála svému základnímu úkolu ctít a podporovat rodinu.

Rodina a společnost se jistě navzájem doplňují při obhajobě a podpoře dobra všech a každého jednotlivce. Ale společnost, a zde především stát, musí uznat, že rodina je "společnost s vlastním a původním právem."^[111] Proto má stát vážnou povinnost zachovávat ve vztazích k rodině zásadu subsidiarity.

Podle této zásady nemůže a nesmí stát odnímat rodinám úkoly, které mohou zrovna tak dobře plnit ony samy buď jednotlivě nebo ve volném sdružení. Naopak, stát musí tak dalece, jak jen možno, podporovat a podněcovat vlastní odpovědnou iniciativu rodin. V přesvědčení, že blaho rodiny je nenahraditelná a nezczitelná hodnota pro soužití občanů, musí státní orgány udělat vše, co mohou, aby zajistily všem rodinám pomoc hospodářskou, sociální, výchovnou, politickou a kulturní, jakou potřebují, aby mohly všem svým úkolům dostát.

Charta rodinných práv

46. Ideál vzájemné pomoci a podpory mezi rodinou a společností naráží často, a to ve velkém měřítku, na tvrdou skutečnost, že obě instituce jsou od sebe odděleny, či že jsou dokonce v protikladu.

Synoda si stále znovu stěžuje, že ve skutečnosti je postavení mnoha rodin v různých zemích spojeno s četnými problémy, ba často je doslova kritické: instituce a zákony svévolně přehlížejí nezrušitelná práva rodiny, a dokonce i lidské osoby a společnost, místo aby sloužila rodině, vystupuje proti jejím hodnotám a základním potřebám. Rodina, v Božím plánu životodárná buňka společnosti a nositelka práv a povinností, vlastních především státu či jakémukoliv jinému společenství, stává se takto obětí společnosti, jejíž pomoc přichází často neochotně nebo příliš pozdě, a někdy dokonce i její zjevné nespravedlnosti.

Proto církev otevřeně a důrazně hájí práva rodiny proti nepřipustným, opovážlivým zásahům společnosti a státu. Výslovně jmenovali synodální otcové mezi jinými tato práva rodiny:

- právo žít a růst jako rodina, tzn. právo každého člověka, i chudého, založit rodinu a mít pro ni přiměřené prostředky k životu;
- právo na vlastní odpovědnost v předávání života a ve výchově dětí;
- právo na manželské a rodinné soukromí;
  - právo na trvalost manželského svazku a instituce manželství;
  - právo na víru, na její vyznání a šíření;
- právo vychovávat děti podle vlastních náboženských a kulturních tradic a hodnot s použitím potřebných příspěvků, prostředků a zařízení;
- právo na osobní (fyzickou), společenskou, politickou a hospodářskou jistotu, zvláště chudých a nemocných;
- právo na vhodné bydlení, které umožňuje přiměřený rodinný život;
- právo vyjadřovat a hájit své požadavky před hospodářskými, společenskými a kulturními orgány na vyšší i nižší úrovni, ať osobně nebo pomocí spolků;

- právo spolčovat se s jinými rodinami a institucemi, aby rodina mohla dobře a rychle plnit své úkoly;
- právo chránit mladistvé před škodlivými drogami, pornografií, alkoholismem atd., s pomocí příslušných zařízení a zákonodárství;
- právo na dobře využívaný volný čas, který podporuje i hodnoty rodiny;
- právo starších lidí na lidsky důstojný život a umírání;
- právo vystěhovat se jako rodina za účelem nalezení lepších životních podmínek.^[112]

Svatý stolec v souladu s výslovným přáním synody rozvede tyto podněty tím, že vypracuje "chartu rodinných práv" a tu pak je třeba předat úředním místům a příslušným veřejným autoritám společenství a příslušným veřejným autoritám.

Milost a vlastní odpovědnost křesťanské rodiny

47. Společenský úkol, vlastní každé rodině, připadá z nového a zvláštního důvodu rodině křesťanské, která je založena na svátosti manželství. Tato svátost se dotýká lidské skutečnosti manželské lásky ve všech jejích souvislostech. Přitom uschopňuje a zavazuje křesťanské manžele a rodiče, aby prožívali své povolání jako laici a tak "aby hledali Boží království při práci na časných hodnotách, usměřující je podle vůle Boží".^[113]

Společenský a politický úkol patří ke královskému poslání či službě, na které mají křesťanští manželé mocí svátosti manželství účast. Přitom dostávají úkol, kterému se nemohou vyhnout, a dostávají současně milost, která je v tomto úkolu podpírá a povzbuzuje.

Tak je křesťanská rodina povolána k tomu, aby všem vydávala svědectví o velkodušné a nezištné práci na poli sociálních problémů především ve prospěch chudých a opovrhovaných. Na cestě následování Pána, v hluboké lásce ke všem chudým, musí proto křesťanské rodině zvlášť ležet na srdci hladoví, potřební, přestárlí, nemocní, oběti drog, lidé bez rodiny.

Za nový mezinárodní pořádek

48. Vzhledem k světovým rozměrům dnešních rozmanitých sociálních problémů zakouší rodina, jak se její úkol přispívat společnosti a jejímu rozvoji v dosud netušené míře rozšiřuje: je třeba spolupracovat také na novém mezinárodním řádu. Neboť jen v rámci celosvětové solidarity je možno projednat a vyřešit nesmírné a velmi závažné problémy spravedlnosti ve světě, svobody národů a míru mezi lidmi.

Duchovní společenství křesťanských rodin, které mají kořeny v téže víře a ve společné naději a jsou ožívány láskou, vytvářejí duchovní energii, která působí, že mezi lidmi klíčí, šíří se a rozvíjí spravedlnost a smíření, bratrství a mír. Jako "malá církve" je křesťanská rodina, podobně jako "velká církev", povolána být znamením jednoty pro svět, a tak uskutečňovat své prorocké poslání především tím, že svědčí o Kristově království a pokoji, ke kterému celý svět spěje.

Křesťanské rodiny mohou plnit tento úkol jednak svým příkladným výchovným působením – dávají svým dětem příklad života, který se zakládá na principech pravdy a svobody, spravedlnosti a lásky – jednak tím, že se aktivně a odpovědně zasazují o opravdu lidský růst společnosti a jejích institucí, nebo různými formami podporují sdružení, která se zvláště věnují otázkám mezinárodních vztahů.

Účast rodiny na životě a poslání církve

Rodina v tajemství církve

49. K základním úkolům křesťanské rodiny patří její poslání církevní: je povolána sloužit budování Božího království v dějinách tím, že se podílí na životě a poslání církve.

Abychom lépe porozuměli základům, obsahu a vlastnostem této účasti, musíme si všimnout rozmanitých hlubokých spojitostí mezi církví a křesťanskou rodinou, kterými se tato stává "církví v malém" ("Ecclesia domestica – domácí církev")^[114] a svým způsobem je živým obrazem a zpřítomněním tajemství církve v čase.

Nejprve je to především Matka církev, která dává křesťanské rodině život, vychovává ji a dává jí růst. Uskutečňuje na rodině své poslání vést ke spáse, které obdržela od svého Pána. Hlásáním Božího slova odhaluje církev křesťanské rodině její pravou totožnost, to, čím podle Pánova plánu je a má být. Svátostmi obohacuje a posiluje církev křesťanskou rodinu Kristovou milostí, aby se ke cti Boha Otce posvěcovala. Neúnavným hlásáním nového přikázání lásky církev povzbuzuje a vede křesťanskou rodinu k sloužení lásce tak, aby rodina následovala a prožívala rozdávací se a obětující se lásku Pána Ježíše Krista k celému lidstvu.

Křesťanská rodina je ze své strany tak hluboce zapojena do tajemství církve, že má svým způsobem účast na jejím poslání spásy. Křesťanští manželé a rodiče mají moc svátosti "v Božím lidu své vlastní dary, které odpovídají jejich způsobu života a stavu".^[115] Proto nejen přijímají Kristovu lásku a stávají se vykoupeným společenstvím, nýbrž jsou také povoláni, aby tuto Kristovu lásku předávali dál bližním a stali se tak společenstvím spásonosným. Zatímco je křesťanská rodina takto plodem a znamením nadpřirozené plnosti církve, je současně znamením a svědkyní tohoto mateřství církve, na kterém se aktivně podílí.^[116]

Zvláštní a vlastní úkol rodiny v církvi

50. Křesťanská rodina je povolána, aby se zvláštním a vlastním přínosem aktivně a odpovědně podílela na poslání církve, a to tak, že sebe samu se svým bytím a jednáním jako důvěrné společenství lásky a života staví do služeb církve a společnosti.

Je-li křesťanská rodina společenstvím, jehož vnitřní pouto povýšil Kristus skrze víru a svátosti na novou rovinu, musí její účast na poslání církve nést znamení společenství. Proto manželé musí zastávat svou službu církvi a světu jako dvojice a rodiče s dětmi jako rodina. Musí mít ve víře "jedno srdce a jednu duši"^[117], neboť je ožívuje společný apoštolský duch a spojuje je spolupráce ve službě církevnímu a občanskému společenství.

Křesťanská rodina dále buduje Boží království v dějinách prostřednictvím každodenních skutečností, které se týkají její zvláštní životní situace a určují ji. Tak právě láska v manželství a v rodině, která se vyznačuje úplností a jedinečností, věrností a plodností^[118], vyjadřuje a uskutečňuje účast křesťanské rodiny na prorockém, kněžském a královském poslání Ježíše Krista a jeho církve. Proto láska a život tvoří podstatné jádro spásonosného poslání křesťanské rodiny v církvi a pro církev.

Toto připomíná 2. vatikánský sněm, když říká: "Rodina se bude velkomyslně sdílet o své duchovní bohatství i s ostatními rodinami. Protože křesťanská rodina povstává z manželství, které je obrazem úmluvy lásky mezi Kristem a církví a účastí na ní, přispěje k poznání živé

Spasitelovy přítomnosti ve světě a pravé povahy církve jak manželskou láskou, velkomyslnou plodností, jednotou a věrností, tak i láskyplnou spoluprací všech členů".^[119]

Když jsme takto ukázali na základ účasti křesťanské rodiny na poslání církve, musíme dále vyložit i jeho obsah, a to v trojjediném vztahu k Ježíši Kristu jako Proroku, Knězi a Králi. Tím bude představena křesťanská rodina: 1. jako věřící a víru hlásající společenství, 2. jako společenství vedoucí dialog s Bohem, 3. jako společenství sloužící člověku.

Křesťanská rodina jako věřící a víru hlásající společenství

Víra umožňuje objevovat a obdivovat Boží plán s rodinou

51. Účastí na životě a poslání církve, která naslouchá Božímu slovu a s plnou důvěrou je hlásá^[120], naplňuje křesťanská rodina svůj prorocký úkol, když také ona přijímá Boží slovo a předává je dál. Tak se stává den ze dne více společenstvím věřícím i víru hlásajícím.

Také od křesťanských manželů i rodičů se žádá poslušnost víry.^[121] Jsou vyzýváni, aby přijali Boží slovo, jež jim hlásá nádhernou novost – radostnou zvěst – jejich života manželského a rodinného, který se skrze Krista stává svatým a posvěcujícím. Neboť jen ve víře mohou pochopit a s radostnou vděčností obdivovat, k jaké důstojnosti povýšila svatá vůle Boží manželství a rodinu, když je učinila znamením a místem smlouvy lásky mezi Bohem a člověkem, mezi Ježíšem Kristem a jeho Snoubenkou.

Už příprava na křesťanské manželství se jeví jako cesta víry. Skýtá vynikající příležitost, aby snoubenci nově objevili a prohloubili víru, kterou přijali na křtu a kterou rozvinuli během své křesťanské výchovy. Tímto způsobem uznávají a svobodně na sebe berou povolání následovat Krista v manželském stavu a sloužit Božímu království.

Základním okamžikem vyjádření víry snoubenců je slavení svátosti manželství, které je ve své vnitřní podstatě hlásáním radostné zvěsti o manželské lásce v církvi. Je to Boží slovo, které "odhaluje" a "uskutečňuje" moudrý a láskyplný Boží úrdek o manželích, jenž je vede k tajemné, ale skutečné účasti na Boží lásce k lidstvu. Když je svátostné uzavírání sňatku samo o sobě hlásáním Božího slova, musí být u všech ostatních účastníků vyznáním víry. Je pronášeno v církvi – obci věřících – a spolu s ní.

V tomto vyznání víry budou manželé a rodina během života pokračovat. Bůh, který povolal manžele k manželství, volá je dále i v manželství.^[122] Skrze události, problémy, těžkosti denního života a v nich se s nimi setkává Bůh a staví jim před oči konkrétní požadavky, které s ohledem na jejich rodinné, společenské a církevní postavení vyplývají z jejich účasti na Kristově lásce k jeho církvi.

Objevování a plnění Božího plánu se musí dít v manželství a v rodině způsobem pospolitým, lidskou zkušeností lásky, prožívané v Kristově Duchu mezi manžely, mezi rodiči a dětmi.

Proto musí být také malá domácí církev, stejně jako církev velká, stále a důkladně uváděna hluboko do radostného poselství. Z toho plyne úkol ustavičného vzdělávání se ve víře.

Evangelizační úkol křesťanské rodiny

52. V té míře, v jaké křesťanská rodina přijímá evangelium a zraje ve víře, stává se společenstvím evangelium hlásajícím. Pavel VI. o tom řekl: "Rodina stejně jako církev se má stát prostředím, v němž se předává a z něhož vyzařuje evangelium. Proto také v rodině, která si je vědoma tohoto svého poslání, všechny její složky a rysy evangelizují a zároveň jsou i evangelizovány. Rodiče nejen učí své děti evangeliu, ale i sami zakoušejí vliv evangelia, dětmi niterně prožitého. Taková rodina se stává hlasatelkou evangelia i jiným rodinám a celému prostředí, ve kterém žije".^[123]

Jak zdůrazňovala synoda – přičemž opakovala mou výzvu, kterou jsem pronesl v Pueblu, – v budoucnu bude evangelizace záviset z velké části na "domácí církvi".^[124] Toto apoštolské poslání rodiny má kořeny ve křtu a svátostnou manželskou milostí získává novou sílu k předávání víry, k posvěcení a proměně dnešní společnosti podle Božích plánů.

Především dnes má křesťanská rodina zvláštní povolání svědčit o smlouvě se zmrtvýchvstalým Pánem ustavičným vyzařováním radostné lásky a jisté naděje, kterých si má být vědoma: "Křesťanská rodina hlásá mocným hlasem nejenom nynější sílu Božího království, ale i naději na budoucí šťastný život".^[125]

Absolutní nutnost katecheze v rámci rodiny se projevuje zvláště naléhavě v určitých situacích, s nimiž se církev bohužel mnohde setkává: "Tam, kde se protináboženské zákonodárství snaží zabránit jakékoli jiné formě výchovy k víře nebo kde rozšířená nevěra nebo bezmezné zesvětštění prakticky znemožňují skutečný růst ve víře, zůstává takzvaná domácí církev jediným místem, kde se může dětem a mládeži dostat opravdové náboženské výuky".^[126]

Církevní služba rodiny

53. Evangelizační služba je vlastní křesťanským rodičům a je nenahraditelná. Dodává rodinnému životu příslušné znaky: lásku, prostotu, konkrétní a každodenní svědectví.^[127]

Rodina musí vychovávat děti pro život tak, aby každé z nich mohlo podle povolání přijatého od Boha zcela splnit svou úlohu. Rodina, která je otevřená pro transcendentní hodnoty, která radostně slouží bratřím, která velkodušně a věrně plní své úkoly a každodenně prožívá svou účast na velikonočním tajemství Kristova kříže, taková rodina je prvním a nejlepším místem, kde klíčí povolání k životu, zasvěcenému Božímu království.

Evangelizační a katechetická služba rodičů musí provázet život jejich dětí i v letech dospívání a mládí, kdy děti často kritizují nebo i odmítají křesťanskou víru, kterou přijali v prvních letech života. Jako není v církvi evangelizace nikdy oddělena od utrpení apoštola, tak musí rodiče odvážně a s velkým klidem v srdci čelit těžkostem, na které naráží jejich apoštolská služba evangelizace mnohdy u vlastních dětí.

Vždycky si tedy musíme být vědomi, že evangelizační služba křesťanských manželů a rodičů je v podstatě služba církevní, zasazená do rámce celé církve jako společenství, které slyší a hlásá evangelium. Je pevně zakotvena v jedinečném poslání církve a zaměřena na vybudování jednoho Kristova těla.^[128] Proto služba domácí církve v hlásání a vyučování musí být nutně a odpovědně v souladu se všemi ostatními službami v církevním společenství farnosti a diecéze.

Hlásat evangelium všemu tvorstvu

54. Celý svět bez hranic je vlastním polem evangelizace, která je oduševňována misionářskou horlivostí a zanícením. Je to odpověď na výslovný a jednoznačný příkaz Kristův: "Jděte do celého světa a hlásejte evangelium všemu tvorstvu".^[129]

Také víra a evangelizační úkol křesťanské rodiny jsou poznamenány tímto "katolickým" misijním duchem. Svátost manželství, která obnovuje a opakuje povinnost, vzešlou ze svatosti křtu a biřmování – hájit a hlásat víru^[130], – dělá z křesťanských manželů a rodičů Kristovy svědky "až na konec země"^[131], právě "misionáře" lásky a života.

Jistá forma misionářského působení je možná už v samotné rodině. To se stává, když někdo z jejích členů nemá žádnou víru nebo nežije důsledně podle ní. Potom mu musí ostatní členové rodiny poskytovat živé svědectví víry, které by ho podněcovalo a dodávalo mu sílu na cestě k plnému přijetí Krista jako Spasitele.^[132]

Už ve svém vlastním životě, povzbuzena misijním duchem, je domácí církev povolána, aby byla znamením Kristovy přítomnosti a jeho lásky i pro ty, kdo jsou "vzdáleni", pro rodiny, které dosud nevěří, a pro křesťanské rodiny, které nežijí podle přijaté víry. Je povolána, aby "příkladem a svědectvím zářila těm, kdo hledají pravdu".^[133]

Už v raném křesťanství máme příklad misionářské manželské dvojice Aquily a Priscilly.^[134] Stejně svědčí i dnes církev o své neustálé novosti a svěžesti prostřednictvím manželských dvojic a rodin, které jdou aspoň na nějaký čas do misí hlásat evangelium a slouží přítom lidem s láskou Ježíše Krista.

K misijní činnosti církve přispívají křesťanské rodiny zvláštním způsobem tehdy, když podporují u svých synů a dcer misionářské povolání^[135] a hlavně když vychovávají "své děti ... od malička tak, aby byly schopny stále víc poznávat Boží lásku ke všem lidem".^[136]

Křesťanská rodina, společenství vedoucí dialog s Bohem

Rodina, domácí svatyně církve

55. Hlásání evangelia a jeho přijetí ve víře dosahují plnosti ve svátostech. Věřící a víru hlásající společenství církve je i kněžským lidem. Má účast na důstojnosti a plné moci Krista, Velekněze nové a věčné smlouvy.^[137]

Také křesťanská rodina náleží k církvi, ke kněžskému lidu. Skrze svátost manželství, na které se zakládá a z které čerpá sílu, je trvale oživována Pánem Ježíšem a povolána a zavázána k dialogu s Bohem, a to prostřednictvím svátostného života, obětováním svého života a modlitbou.

To je kněžský úkol, který může a musí křesťanská rodina uskutečňovat v těsném spojení s celou církví každodenním manželským a rodinným životem. Takto je povolána, aby posvěcovala samu sebe, i církevní společenství a svět.

Sňatek, svátost vzájemného posvěcování a úkon bohopocty

56. Vlastním pramenem a jedinečným prostředkem k posvěcení je pro manžele a křesťanské rodiny svátost manželství. Navazuje na posvěcující milost křtu, kterou dovršuje. Skrze tajemství Kristovy smrti a Kristova zmrtvýchvstání, do kterého křesťanské manželství

začleňuje lidi novým způsobem, se manželská láska očišťuje a posvěcuje: "Kristus Pán posvětil, zdokonalil a povýšil tuto lásku zvláštním darem milosti a lásky".^[138]

Dar Ježíše Krista není vyčerpán přijetím svátosti manželství, nýbrž doprovází manžele po celý život. Výslovně na to poukazuje 2. vatikánský sněm, když říká, že Ježíš Kristus "zůstává s nimi, aby tak jako on miloval církev a vydal sám sebe za ni, i manželé milovali jeden druhého se vzájemnou oddaností a s vytrvalou věrností... Proto jsou křesťanští manželé posilováni a jakoby posvěcováni k povinnostem a důstojnosti svého stavu zvláštní svátostí. V její síle plní svůj manželský a rodinný úkol a prodchnuti Kristovým duchem, který naplňuje celý jejich život vírou, nadějí a láskou, spějí stále více ke své vlastní dokonalosti, k vzájemnému posvěcení, a tedy k společné oslavě Boha".^[139]

Všeobecné povolání k svatosti platí i pro křesťanské manžele a rodiče. Dostává u nich přijatou svátostí zvláštní charakter a uskutečňuje se ve vlastním rámci manželského a rodinného života.^[140] Odtud se rodí milost a požadavek pravé a hluboké manželské a rodinné spirituality, která bude vycházet ze stvoření, smlouvy, kříže, zmrtvýchvstání a znamení, jak to biskupská synoda vícekrát opakovala.

Jako všechny svátosti, které jsou určeny k "posvěcení člověka, k vybudování Kristova těla a k Boží oslavě"^[141], je křesťanský sňatek sám o sobě liturgický úkon oslavy Boha v Ježíši Kristu a v církvi. Uzavřením sňatku vyznávají křesťanští manželé svou vděčnost Bohu za udělený vznešený dar, že ve svém manželství a rodinném životě smějí napodobovat lásku samotného Boha, lásku Boha k lidem a lásku Krista k jeho Snoubence církvi.

A jako plyne ze svátosti dar a závazek manželů, aby denně uváděli do života obdržené posvěcení, tak vychází z této svátosti také milost a morální povinnost, aby proměnili celý svůj život v trvalou "duchovní oběť".^[142] Také pro křesťanské manžele a rodiče platí, zvláště v pozemských a časných skutečnostech, které udávají ráz jejich životu, slova koncilu: "Takto i laici zasvěcují celý svět Bohu, když se mu všude klanějí a jednají svatě".^[143]

Manželství a eucharistie

57. Posvěcování jako úkol křesťanské rodiny má své prvotní kořeny ve křtu a svůj nejvyšší výraz v eucharistii, s kterou je křesťanské manželství hluboce spojeno. Druhý vatikánský sněm zdůrazňuje zvláštní vztah mezi eucharistií a manželstvím, když žádá: "Oddavky ať se zpravidla konají ve mši".^[144] Tento vztah se musí bezpodmínečně znovu objevit a prohloubit, mají-li se intenzívně pochopit a prožít milost a odpovědnost křesťanského manželství a křesťanské rodiny.

Eucharistie je vlastním pramenem křesťanského manželství. Vždyť eucharistická oběť zpřítomňuje Kristovu smlouvu lásky s církví, zpečetěnou jeho krví na kříži!^[145] V této oběti nové a věčné smlouvy nalézají křesťanští manželé zdroj, z kterého pramení jejich smlouva manželská, její vnitřní podoba a trvalá životnost. Jako zpřítomnění Kristovy oběti lásky k církvi je eucharistie zdrojem lásky. Tato láska, darovaná v eucharistii, je živou duší společenství a poslání křesťanské rodiny. Eucharistický chléb tvoří totiž z různých údů rodinného společenství jediné tělo, v kterém se viditelně zpřítomňuje univerzální jednota církve. Účast na "obětovaném" těle a na "prolité" krvi je nevyčerpatelným zdrojem misionářské a apoštolské činnosti křesťanské rodiny.

Svätost obrácení a smíření

58. K posvěcujícímu úkolu křesťanské rodiny patří jako nezbytná a trvalá součást přijetí evangelijní výzvy k obrácení. Tato výzva je určena všem křesťanům, neboť nejsou vždycky věrní "novosti" křtu, který je činí "svatými". Ani křesťanská rodina neodpovídá vždycky zákonu milosti a křestní svatosti, který znovu přijala ve svátosti manželství.

Lítost a vzájemné odpuštění v křesťanské rodině, projevující se tak často v každodenním životě, se zvláštním svátostným způsobem dovršují v křesťanském pokání. Tak psal Pavel VI. v encyklice *Humanae vitae* o manželích: "A jestliže se dosud nevymanili z hříchu. ať neklesají na mysli. ale ať se pokorně a vytrvale utíkají k Božímu milosrdenství, které se štědře uděluje ve svátosti pokání".^[146]

Přístupování k této svátosti má zvláštní význam pro rodinný život. Manželé a všichni členové rodiny objevují ve světle víry, že hřích nejen odporuje smlouvě s Bohem, ale také smlouvě manželů a rodinnému společenství. To je vede k setkání s Bohem, který je "nekonečně milosrdný"^[147] a který ve své lásce, silnější než hřích^[148], obnovuje a prohlubuje společenství manželů a rodiny.

Rodinná modlitba

59. Církev se modlí za křesťanskou rodinu a vychovává ji k životu, kterým by velkodušně naplňovala dar a úkol kněžství, přijatý z ruky Velekněze Ježíše Krista. Všeobecné kněžství, vyvěrající ze křtu, žité ve svátostném manželství, je pro manžele a rodinu základem kněžského povolání a poslání, skrze které proměňuje svůj každodenní život "v duchovní oběť příjemnou Bohu skrze Ježíše Krista".^[149] To se děje nejen slavením eucharistie a ostatních svátostí, nejen sebeobětováním ke slávě Boží, ale i životem modlitby, rozhovorem v modlitbě s Otcem skrze Ježíše Krista v Duchu svatém.

Rodinná modlitba má své zvláštní znaky. Je to společná modlitba muže a ženy, rodičů a dětí. Společenství v modlitbě je zároveň plodem i požadavkem onoho společenství, které vychází ze svátosti křtu a manželství. Na členy křesťanské rodiny se mohou zejména vztahovat slova, kterými ujišťuje Kristus o své přítomnosti: "Opět vám říkám: jestliže se shodnou na zemi dva z vás na jakékoli věci a budou o ni prosit, dostanou ji od mého nebeského Otce. Neboť kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem já uprostřed nich".^[150]

Zvláštním obsahem této modlitby je sám rodinný život, který se ve všech svých rozmanitých okolnostech chápe jako Boží výzva a uskutečňuje se jako odpověď dětí na tato volání: radosti a bolesti, naděje a zklamání, narozeniny a jubilea, výročí svatby rodičů, odjezdy, dlouhodobá odloučení, opětné návraty, důležitá a závažná rozhodnutí, úmrtí v kruhu drahých osob apod. – to vše ukazuje Boží lásku zasahující do průběhu rodinných událostí. Tyto situace mají být i příležitostí k díkuvzdání, k prosbám, k důvěryplnému odevzdání se rodiny společnému Otci v nebesích. Důstojnost a odpovědnost křesťanské rodiny jako domácí církve se mohou prožít jen za neustálé Boží pomoci. Kdo si ji vyprošuje pokorně a s důvěrou, tomu bude dána.

Výchova k modlitbě

60. Podle své vážnosti a kněžského poslání, které se týká všech pokřtěných, mají zvláště křesťanští rodiče zvláštní úkol vychovávat své děti k modlitbě, vést je k postupnému objevování Božího tajemství a k osobnímu rozhovoru s Bohem: "Především však v křesťanské rodině, obohacené milostí a posláním svátostného manželství, mají se děti už od útlého věku učit, podle víry přijaté na křtu, poznávat a ctít Boha a milovat bližního".^[151]

Nenahraditelným základním prvkem výchovy k modlitbě je praktický příklad a živé svědectví rodičů. Jen když se otec a matka s dětmi společně modlí, a tak vykonávají svou královskou kněžskou službu, pronikají do srdce svých dětí a zanechávají tam stopy, které události pozdějšího života nedokáží setřít. Poslyšme ještě jednou volání Pavla VI. k rodičům: "Matky, učíte své děti křesťanským modlitbám? Připravujete je společně s kněžími na svátosti dětského věku: na zpověď, přijímání a biřmování? Navykáte je myslet v nemoci na utrpení Kristovo, prosit o pomoc Pannu Marii a svaté? Modlíte se doma růženec? A vy, otcové, dovedete se modlit se svými dětmi a s celou rodinou, aspoň občas? Váš příklad myšlení a jednání, podepřený příležitostně společnou modlitbou, je velmi cennou bohoslužbou, praktickou školou života. Takto vnášíte pokoj do svého domova: 'Pokoj tomuto domu!' Pamatujte si: tak budujete církev!"^[152]

Liturgická a soukromá modlitba

61. Mezi modlitbou církve a modlitbou jednotlivých věřících je hluboká a živá souvislost, jak výslovně zdůraznil 2. vatikánský sněm.^[153] Důležitým cílem modlitby domácí církve je, aby nenásilně uváděla děti do liturgické modlitby celé církve, aby se jí účastnili a zahrnovali do ní oblasti osobního, rodinného i společenského života. Odtud plyne nutnost, aby se všichni členové křesťanské rodiny postupně účastnili na eucharistii, především o nedělích a svátcích, a přijímání jiných svátostí, zvláště těch, které uvádějí děti do křesťanství. Směrnice koncilu otevřely křesťanské rodině novou možnost: je započítána mezi skupiny, kterým se doporučuje společné slavení denní modlitby církve.^[154] Křesťanská rodina se má dále snažit, aby také doma slavila doby a svátky církevního roku způsobem, přiměřeným pro její členy.

K domácí přípravě a k pokračování bohoslužby, slavené v kostele, používá křesťanská rodina soukromé modlitby s jejich bohatými a rozmanitými formami. Tato rozmanitost, dokazující neobyčejné bohatství, jímž Duch svatý oživuje křesťanskou modlitbu, vychází vstříc různým potřebám a životním situacím člověka, který se chce obracet na Pána. Kromě ranní a večerní modlitby si zaslouží, podle pokynů synodálních otců, výslovné doporučení také čtení a rozjímání Božího slova v Písmě svatém, příprava na přijetí svátostí, úcta k nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu s příslušným zasvěcením, různé formy úcty k Matce Boží, modlitba u stolu a pěstování zbožných zvyků.

V plné úctě k svobodě Božích dětí církev doporučila a neustále doporučuje svým věřícím některé modlitby zvláště důtklivě a naléhavě. Zmíňme se o modlitbě růžence: "Jako i naši předchůdci chtěli bychom nyní také my velmi naléhavě doporučit modlitbu růžence v rodinách... Beze vší pochyby musí být růženec blahoslavené Panny Marie považován za jednu z nejpřednějších a nejúčinnějších společných modliteb, ke kterým jsou zvány křesťanské rodiny. Rádi si představujeme a živě si přejeme, aby, je-li rodina shromážděna k modlitbě,

modlila se často a ráda růženec!"^[155] Mariánská úcta, která se projevuje tím, že si osvojuje duchovní postoje Boží Matky a velkodušně ji následuje, je znamenitým nástrojem k upevnění společenství lásky v rodině a k rozvinutí manželské a rodinné spirituality. Maria, Matka Kristova a církve, je přece zvláštním způsobem také matkou křesťanských rodin, matkou domácích církví.

Modlitba a život

62. Zároveň se nesmí zapomínat, že modlitba je základní tvůrčí složkou křesťanství, prožívaného plně a niterně. Ano, patří k našemu "lidství". Je to "první výraz vnitřní pravdy člověka, první podmínka pravé duchovní svobody".^[156]

Modlitba proto není v žádném případě nějaký únik před každodenními problémy, nýbrž dává naopak silnější popud k tomu, aby křesťanská rodina přijala a plně uskutečnila všechny úkoly, které jí přísluší jako první a základní buňce lidského společenství. Tak odpovídá aktivní účast na životě a poslání církve ve světě věrnosti a hloubce modlitby, kterou se křesťanská rodina naroubovává na plodný vinný kmen, na Krista Pána.^[157]

Z živého spojení s Kristem, které se posiluje liturgií, sebeobětováním a modlitbou, vychází také plodná služba rodiny zaměřená na rozvoj lidské společnosti. Tato služba sama o sobě přispívá k nezbytné přeměně světa.^[158]

Křesťanská rodina, společenství sloužící člověku

Nové přikázání lásky

63. Posláním církve, jakožto prorockého, kněžského a královského lidu, je vést všechny lidi k tomu, aby přijali ve víře Boží slovo, slavili a vyznávali je ve svátostech a v modlitbě, a konečně je uplatňovali praktickým životem podle daru a nového přikázání lásky.

Zákon křesťanského života není v nějakém psaném zákoníku, ale v osobním působení Ducha svatého, který povzbuzuje a vede křesťana. Je to tedy "zákon Ducha, který dává život v Kristu Ježíši":^[159] "Boží láska je nám vylita do srdce skrze Ducha svatého, který nám byl dán".^[160]

To platí také pro manželství a křesťanskou rodinu. Jejich vůdcem a zákonem je Ježíšův Duch, vylitý do srdcí svátostným uzavřením sňatku. Jako pokračování křtu vodou a Duchem svatým hlásá také sňatek evangelijní přikázání lásky a ještě hlouběji je vtiskuje do srdce křesťanských manželů darem Ducha svatého. Jejich očistěná a vykoupená láska je plodem Ducha svatého, který působí v srdcích věřících, a zároveň poskytuje jakési základní přikázání mravního života, které se od nich v zodpovědné svobodě vyžaduje.

Tak je křesťanská rodina oduševňována a vedena novým zákonem Ducha v nejužším spojení s církví, královským lidem, a je povolána, aby uskutečňovala životem svou službu lásky k Bohu a k bratřím. Jako Kristus projevuje svou královskou moc tím, že se stává služebníkem lidí^[161], tak nalézá křesťan pravý smysl své účasti na královské důstojnosti svého Pána v tom, že s ním sdílí vnitřní i vnější postoj služby lidem: "Tuto moc odevzdal učedníkům, aby i oni měli královskou svobodu a sebezáporem a svatým životem přemohli v sobě království hříchu (srv. Řím 6,12), ba dokonce aby, sloužíce Kristu v druhých, trpělivostí

a pokorou přivedli své bratry ke Králi, jemuž sloužit znamená kralovat. Kristus chce totiž i prostřednictvím věřících rozšířit své království, království pravdy a života, království svatosti a milosti, království spravedlnosti, lásky a pokoje. V tomto království samo tvorstvo bude osvobozeno od otroctví hříchu a dosáhne svobody ve slávě Božích dětí (srv. Řím 8,21)".^[162]

V každém člověku odhalovat Boží obraz

64. Křesťanská rodina ožívována a podporována novým přikázáním lásky má hlubokou úctu ke každému člověku, pro každého má pochopení a je ochotna mu pomoci. Vždycky v něm vidí jeho důstojnost osoby a Božího dítěte.

To se má uskutečňovat především mezi manželi a v rodině a k jejich dobru – každodenní snahou o zdokonalování pravého osobního společenství, které je podpíráno a živeno láskyplnou vnitřní sounáležitostí. Ta se pak musí rozšířit na větší společenství církve, v které má křesťanská rodina domov. Díky lásce rodiny může a musí církev získávat stále více podobu domova a rodiny a osvojit si lidštější a bratrštější způsob vzájemnosti a soužití.

Láska se nezastavuje jen u bratrů ve víře, neboť "každý člověk je můj bratr". V každém, zejména v chudém, slabém, trpícím, ukřivděném, umí láska odhalit Kristovu tvář, bratra, který potřebuje lásku a pomoc.

Má-li rodina sloužit člověku v duchu evangelia, musí výrazně uskutečňovat to, co píše 2. vatikánský sněm: "Aby taková služba lásky byla bezúhonná, a to i viditelně, je třeba vidět v bližním Boží obraz, k němuž je stvořen, a Krista Pána, neboť vskutku jemu se věnuje, cokoli se dá potřebnému".^[163]

Křesťanská rodina, když buduje v lásce církev, staví se zároveň do služby člověku a světu a skutečně přispívá k celkovému lidskému rozvoji, jehož povahu shrnula synoda v poselství rodinám takto: "Další úkol rodiny záleží v tom, aby vychovala člověka, schopného lásky, a pěstovala lásku ve všech mezilidských vztazích. Nesmí se tedy uzavírat sama do sebe, ale musí být otevřená pro společnost a být podněcována smyslem pro spravedlnost a starost o bližního, i smyslem pro vlastní zodpovědnost za celou společnost".^[164]

IV. Pastorace rodin

Období pro pastorační rodin

Církev doprovází křesťanskou rodinu na její cestě

65. Tak jako všechno živé, má také rodina růst a vyvíjet se. Po přípravné době zasnub a po církevním uzavření sňatku nastupuje manželská dvojice životní cestu, která má vést den ze dne stále více k uskutečňování hodnot a úkolů manželství.

Ve světle víry a v síle naděje účastní se křesťanská rodina společně s církví na zkušenosti pozemské pouti, která vede k plnému zjevení a uskutečnění Božího království.

Proto musíme ještě jednou podtrhnout naléhavost pastorační pomoci církve k podpoře rodiny. Musí se vynaložit všechny síly na to, aby se upevnila a rozvinula rodinná pastorace. Věnuje se přece skutečně prvořadě oblasti, neboť není pochyb o tom, že v budoucnu bude záviset evangelizace z valné části na domácí církvi. ^[165]

Pastorační úsilí církve se neomezuje jen na jí nejbližší křesťanské rodiny, ale rozšiřuje svou působnost podle míry Ježíšova Srdce a bude se ještě pečlivěji starat o všechny rodiny vůbec, a především o ty, které žijí v těžkých nebo narušených podmínkách. Jim všem věnuje církev slovo pravdy, lidské dobroty, naděje, živé spoluúčasti na jejich často skličujících těžkostech. Všem nabízí svou nezištnou pomoc, aby se přiblížily ideálu rodiny, jakou chtěl Stvořitel "na počátku" a jakou obnovil Kristus svou výkupnou milostí.

Pastorační činnost církve musí být postupná, a to v tom smyslu, že má kráčet s rodinou a má ji doprovázet krok za krokem v různých úsecích jejího vytváření a rozvoje.

Příprava

66. Potřebnější než kdy předtím je dnes příprava mladých lidí na manželství a na rodinný život. V některých zemích jsou to dosud samy rodiny, které v duchu starých zvyklostí postupně vychovávají mládež a uvádějí ji do hodnot manželského a rodinného života. Avšak změny, které nastaly ve společenské struktuře skoro všech moderních států, vyžadují, aby nejen rodiny, ale i společnost a církev spolupracovaly na správné přípravě mladých lidí k úkolům, které na ně čekají. Mnoho záporných jevů v životě dnešních rodin má původ v tom, že mládež v nových okolnostech nejen ztrácí ze zřetele pravou stupnici hodnot, nýbrž že ani neví, jak k novým obtížím přistupovat a jak je řešit, protože už nemá žádné pevné normy chování. Ale zkušenost ukazuje, že mladí lidé, kteří jsou na rodinný život dobře připraveni, umějí si všeobecně lépe poradit než ostatní.

To platí ještě víc o manželství křesťanském, které přivádí tolik mužů a žen ke svatosti. Proto musí církev vytvářet a podporovat stále lepší a intenzivnější způsoby přípravy na manželství, aby se, pokud možno, odstranily nesnáze, jež doléhají na tolikrát manželství, a dále také aby se podporovalo utváření a rozvíjení manželství šťastných.

Příprava na manželství se má chápat a uskutečňovat jako postupný, trvalý proces. Obsahuje tři hlavní úseky: přípravu vzdálenější, bližší a bezprostřední.

Vzdálenější příprava začíná už v dětství moudrou rodinnou pedagogikou, jejímž cílem je dovést děti k tomu, aby samy sebe objevily jako lidi, kteří mají bohatou a složitou psychologii a zvláštní osobnost se silnými a slabými stránkami. To je doba, kdy se má dětem vštěpovat smysl pro každou pravou lidskou hodnotu v osobních i společenských vztazích. A toto má význam pro utváření charakteru, pro ovládání a správné uplatňování sklonů, pro způsob, jak pohlížet na lidi druhého pohlaví a jak se k nim chovat a pro jiné podobné věci. Kromě toho je, zejména u křesťanů, žádoucí důkladná duchovní a katechetická výuka, která dovede ukázat pravé povolání a poslání křesťanského manželství, přičemž nevyklučuje možnost úplného oddání se Bohu v kněžském nebo řeholním životě.

Na tento základ pak navazuje obšírnější dlouhodobá bližší příprava, která od přiměřeného věku a s pomocí vhodné katecheze, jako jakýsi katechumenát, žádá specifitější přípravu k přijetí svátosti a která současně znamená jakoby její nové objevení. Taková obnovená katecheze pro všechny mladé a zvláště pro ty, kdo se připravují na křesťanské manželství, je bezpodmínečně nutná, aby tuto svátost přijímali s nutnými mravními a duchovními dispozicemi a pak z ní žili. Náboženská výchova mladých lidí musí být doplněna ve vhodném čase a podle různých konkrétních potřeb přípravou na život ve dvou. Ta má ukázat manželství jako osobní vztah muže a ženy, který musí být ustavičně dál rozvíjen. Tato příprava má být podnětem k tomu, aby se otázky manželského pohlavního života a odpovědného rodičovství chápaly hlouběji, a zahrnuje zároveň i příslušné základní znalosti lékařsko-biologické. Příprava má také ukazovat užívání vhodných metod při výchově dětí a vést v základních věcech, které jsou předpokladem k tomu, aby se mladí lidé připravili pro spořádané udržování rodiny: stálé zaměstnání, dostatečné finanční prostředky, správné vedení domácnosti, znalosti, jak hospodařit apod.

Konečně se musíme zmínit také o přípravě na rodinný apoštolát, na bratrskou součinnost s jinými rodinami, na aktivní začlenění do spolků, hnutí a iniciativ, jejichž cílem je lidské a křesťanské blaho rodiny.

Bezprostřední příprava na svátost manželství se má konat v posledních měsících a týdnech před svatbou tak, aby se "předmanželské zkoušce", jakou žádá církevní právo, dal nový smysl a obsah a současně nová forma. Taková příprava, nezbytná v každém případě, je ještě naléhavější u snoubenců, kteří dosud prokazují mezery a obtíže v křesťanské nauce a praxi.

K tomu, co se má poskytovat na této cestě víry, podobné katechumenátu, musí patřit také hlubší poznání tajemství Krista a církve i poznání významu milosti a závazku křesťanského manželství, stejně jako příprava na aktivní a uvědomělou účast na svatební liturgii.

K této přípravě na manželství v jejích různých stupních, které jsme zde naznačili a popsali jen v hlavních rysech, mají se cítit povolány křesťanské rodiny a celá obec věřících. Bylo by žádoucí, aby se biskupské konference, zapojené v příslušných akcích, zaměřených na to, aby si nastávající manželé plně uvědomili důležitost svého rozhodnutí a duchovní správci měli možnost přesvědčit se o jejich vnitřní disponovanosti, postaraly o vydání "Směrnic pro pastorační rodiny". V nich má být stanoven především minimální obsah, trvání a metoda přípravného manželského kursu. Přitom se musí uvést do vzájemné rovnováhy různé jeho složky – věroučné, pedagogické, právní a lékařské – které se týkají manželství. Mají být

podávány tak, aby kandidáti manželství vedle prohloubení svých znalostí poznali i důvody k činné účasti na životě církevního společenství.

Ačkoli se nesmí podceňovat povinnost a nutnost vlastní bezprostřední přípravy na manželství – a to by se stalo, kdyby se od ní příliš lehko osvobodilo –, přece se musí vždycky tato příprava doporučovat a provádět takovým způsobem, aby její případné opomenutí nebylo překážkou uzavření sňatku.

Sňatek v kostele

67. Křesťanský sňatek vyžaduje liturgický obřad, který společenskou formou a ve společenství vyjadřuje podstatně církevní a svátostnou povahu manželského svazku mezi pokřtěnými.

Jako svátostný úkon posvěcení musí být svatební obřad – zabudovaný do liturgie, jež je "vrcholem činnosti církve, a zároveň zdrojem posvěcující síly"^[166] – sám o sobě platný, důstojný a prospěšný. Zde se otvírá pastorační rozsáhlé pole, aby se plně vyhovělo požadavkům, vyplývajícím z povahy manželského svazku svátostně uzavřeného, a rovněž aby se pečlivě zachovaly církevní předpisy, pokud jde o svobodné rozhodnutí, překážky manželství, kanonickou formu a sám svatební obřad. Tento obřad má být jednoduchý a důstojný, podle předpisů příslušných církevních autorit. Jim také náleží právo přidat – podle konkrétních okolností doby a místa a v souladu s normami Apoštolského stolce^[167] – do svatebního obřadu zvláštní prvky jednotlivých kultur, které mohou dobře vyjádřit hluboký lidský a náboženský smysl manželské smlouvy, pokud neobsahují nic, co je v rozporu s křesťanskou vírou a morálkou.

Jako znamení musí liturgický obřad probíhat tak, aby byl i svou vnější podobou hlásáním Božího slova a vyznáním víry obce věřících. Pastorační úkol zde záleží v moudrém a svědomitém uspořádání bohoslužby slova a v náboženském poučení svatebčanů, v první řadě snoubenců.

Jako svátostný úkon církve musí liturgický obřad uzavření manželství zapojit křesťanskou obec do plné, aktivní a spoluodpovědné účasti všech přítomných, a to podle postavení a úlohy jednotlivců v něm: snoubenců, kněze, svědků, rodičů, přátel a ostatních věřících. Ti všichni jsou účastníky shromáždění, které projevuje a životem vyjadřuje tajemství Krista a církve.

Pro slavení křesťanského sňatku v oblastech s vlastními kulturami a starobylými zvyky ať se zachovávají výše uvedené zásady.

Svatební obřad a evangelizace nevěřících pokřtěných osob

68. Při svátostném uzavírání manželství se věnuje zvláštní pozornost morálním a duchovním dispozicím snoubenců a především jejich víře. Proto je zde třeba se zmínit ještě o obtíži, ke které nezřídka dochází a na kterou mohou snadno narazit duchovní správci církve v dnešní zesvětštěné společnosti.

Víra toho, kdo žádá církev o uzavření manželství, může mít totiž různé stupně, a je prvořadou povinností duchovního správce, aby pomohl tuto víru znovu vzbudit, posílit ji a dovést k zralosti. Ale je třeba také chápat důvody, které vedou církev k tomu, aby připustila k církevnímu sňatku i toho, kdo je disponován nedokonale.

Svätost manželství má vzhledem k ostatním svátostem tuto zvláštnost: jako svátost obsahuje skutečnost, která už je dána v řádu stvoření. Je to tentýž manželský svazek, který ustanovil Stvořitel "na počátku". Když se muž a žena rozhodnou vstoupit spolu do manželství ve smyslu tohoto plánu stvoření, to znamená zavázat se neodvolatelným manželským souhlasem na celý život k celoživotní lásce a k bezpodmínečné věrnosti, je v tomto rozhodnutí obsažen skutečně, i když ne zcela vědomě, postoj hluboké poslušnosti k vůli Boží, a ta by nebyla možná bez jeho milosti. Proto takoví snoubenci nastoupili vlastní opravdovou cestu spásy, kterou může doplnit a dovršit svátostný obřad a bezprostřední příprava na něj, neboť je zde pravý úmysl.

Na druhé straně je pravda, že v některých krajích žádají snoubenci spíš z pohnutek společenských než náboženských, aby směli mít svatbu v kostele. To samo o sobě není nic divného. Svatba není událost, která by se týkala jen snoubenců. Ve své podstatě je to také jev společenský, který zavazuje snoubence právě před společností. A odedávna býval svatební obřad slavností spojující rodiny a přátele. Je tedy zřejmé, že spolu s osobními pohnutkami vedou k prosbě o svatbu v kostele též takovéto pohnutky společenské.

Avšak nesmí se zapomínat, že i takoví snoubenci jsou svým křtem už skutečně uzavřeni do snoubenecké smlouvy Krista s církví, že skrze ni svým pravým úmyslem přijímají Boží záměr s manželstvím, a tak aspoň nepřímou souhlasí s tím, co zamýšlí církev, když je oddává. Pouhá okolnost, že v žádosti o církevní oddávky jsou také pohnutky společenské, neopravňuje ještě duchovního správce k jejich případnému odmítnutí. Ostatně, jak učí 2. vatikánský sněm, svátosti už liturgickými slovy a obřadními prvky živí a posilují víru,^[168] tu víru, o kterou se už snoubenci snaží svým pravým úmyslem a která jistě nalezne v Kristově milosti další pomoc a oporu.

Kromě toho, kdybychom chtěli určovat pro přípuštění k církevnímu uzavření sňatku nějaké měřítko, které by stanovilo stupeň víry snoubenců, bylo by to velmi nebezpečné. Především by tu bylo riziko nepodložených a diskriminujících úsudků; dále nebezpečí, že by se ke škodě křesťanských společenství vyvolaly pochybnosti o platnosti uzavřeného už manželství a nové, bezdůvodné konflikty ve svědomí manželů. Dále by bylo nebezpečí, že by byly spory nebo pochybnosti o svátostném rázu mnoha manželství bratří a sester, žijících v odloučení od plného společenství s katolickou církví, a to by bylo v rozporu s církevní tradicí.

Když naproti tomu snoubenci přes všechno pastorační úsilí dávají najevo, že výslovně a formálně odmítají to, co zamýšlí církev při sňatku pokřtěných, nemůže je duchovní správce připustit k oddávkám. Je povinen – třeba nerad – vzít na vědomí danou situaci a dát dotyčným na srozuměnou, že za těchto okolností ne církev, ale oni sami zabraňují obřadu, o který žádají.

Znovu se tak ukazuje se vši naléhavostí, jak potřebná je před sňatkem i po něm evangelizace a katecheze, na které se má zúčastnit celé křesťanské společenství, aby každý muž a každá žena, kteří uzavírají manželství, přijali tuto svátost nejen platně, ale i s vnitřním užitekem.

Pastorace po svatbě

69. Pastorace řádně založených rodin znamená konkrétně úkol všech členů církevního společenství v daném místě pomáhat manželským dvojicím, aby poznaly a vlastním životem

plnily své nové povolání a poslání. Aby se rodina stávala čím dál více skutečným společenstvím lásky, musí být všichni její členové podpírání a vychovávání ke svým úkolům i vzhledem k novým problémům, k vzájemné službě a k aktivní spoluúčasti na rodinném životě.

To platí především pro mladé rodiny, které jsou více vystaveny případným těžkostem vzhledem k novým hodnotám a úkolům, jež na ně doléhají v prvních letech manželství. Jsou to například obtíže s přizpůsobováním se společnému životu a s narozením dětí. Mladí manželé mají vděčně přijímat a moudře oceňovat diskrétní, šetrnou a nezištnou pomoc jiných manželských dvojic, které už mají delší konkrétní zkušenosti s manželstvím a s rodinou. Tímto způsobem se uvnitř křesťanského společenství, které je velkou rodinou – vytvořenou z křesťanských rodin –, uskutečňuje vzájemné přispění a pomoc mezi všemi rodinami, přičemž dá každá svou lidskou zkušenost i dary víry a milosti do služeb ostatním. Tato pomoc mezi rodinami, oživená pravým apoštolským duchem, bude jedním z velice jednoduchých účinných a všem přístupných způsobů, jak se k jednotlivým lidem mohou šířit křesťanské hodnoty, které jsou východiskem a cílem každé duchovní správy. Takto by se neměly mladé rodiny omezovat jen na to, aby přijímaly, ale když se jim samotným dostalo tímto způsobem pomoci, mají zase ony svědectvím svého života a svým poctivým úsilím být pramenem obohacení pro jiné, dříve založené rodiny.

V pastorači, zaměřené na mladé rodiny, musí církev věnovat zvláštní pozornost tomu, aby je vychovala k odpovědnému prožívání manželské lásky, vzhledem k jejich vlastnímu společenství a k službě životu – a aby jejich soukromý rodinný život byl v souladu se společným velkodušným úsilím o budování církve a lidské společnosti. Když se manželství stane po narození dětí v plném a vlastním smyslu rodinou, pomáhá církev opět rodičům, aby své děti přijali, milovali je jako dar od Pána života, a radostně podstoupili námahu pomáhat jim v jejich lidském a křesťanském dospívání.

Struktura pastorační rodin

Pastorační činnost vždycky dynamickým způsobem ukazuje pravou povahu církve, která je vázána svým posláním vést lid ke spáse. Také pastorační rodin; zvláštní a specifická forma celkové pastorační, má jako svůj účinný princip a podstatného činitele právě tuto církev s jejími strukturami a pracovníky.

Církevní společenství, zejména farnost

70. Církev je společenství vykoupené a současně vykupující. Proto ji musíme vidět v této její dvojí podobě – jako církev všeobecnou a jako církev místní. Tato místní církev se projevuje a uskutečňuje v diecézi, která je z pastoračních důvodů opět rozdělena na menší společenství. Mezi nimi vyniká svým zvláštním významem farnost.

Společenství s univerzální církví nepotlačuje, nýbrž zaručuje a povyšuje stabilitu a specifickou různost různých místních církví. Ty zůstávají nejbezprostřednějším a nejúčinnějším činitelem při uskutečňování rodinné pastorační. V tomto smyslu si musí být každá místní církev, a zvláště každá farní obec, vědoma milosti a odpovědnosti, které se jí dostává od Pána,

aby rozvíjela pastorační činnost. Každý plán pastorační práce musí na všech úrovních bezpodmínečně zahrnovat také pastorační rodinu.

Ve světle této odpovědnosti je také jasné, jak důležitá je přiměřená příprava pro všechny, kdo se angažují hlavně v tomto apoštolátě. Kněží, řeholníci a řeholnice mají být od doby své formace postupně a přiměřeně uváděni do příslušných úkolů a pro ně vzdělávání. Z různých iniciativ bych chtěl vyzdvihnout nedávne zřízený vyššího institutu při Papežské lateránské univerzitě v Římě, který má za úkol studovat rodinnou problematiku. Také v některých jiných diecézích byly zřízeny ústavy toho druhu. Biskupové mají nyní dbát na to, aby tam co nejvíce kněží navštěvovalo speciální kurzy, dříve než začnou pracovat ve farnostech. Jinde se pořádají na teologických vysokých školách a pastoračních ústavech pravidelně vhodné pokračovací kurzy. Tyto iniciativy je třeba povzbuzovat, podporovat a rozšiřovat. Samozřejmě, mají se zpřístupnit také laikům, kteří mohou přispívat rodinám svým vzděláním lékařským, právnickým, psychologickým, sociálním a pedagogickým.

Křesťanská rodina

71. Zejména je však třeba přiznat zvláštní místo poslání křesťanských manželů a rodin na základě svátostných milostí, které k tomu přijali. Toto poslání musí být postavené do služby budování církve a Božího království na zemi. To se vyžaduje jako úkon ochotné poslušnosti ke Kristu Pánu. On totiž předává skrze sňatek, který byl u pokřtěných povýšen na svátost, křesťanským manželům zvláštní poslání k apoštolátu. Posílá je jako dělníky na svou vinici, zvláště do této oblasti rodinné pastorační.

Svou činnost rozvíjejí ve společenství a spolupráci s ostatními členy církve, kteří se také přičiňují o dobro rodin a dávají k dispozici své odborné znalosti a služby. Jejich apoštolát se uskutečňuje především ve vlastní rodině svědectvím života, který je po všech stránkách v souladu s Božím zákonem, a křesťanskou výchovou dětí, napomáháním, aby jejich víra dozrála, výchovou k čistotě, přípravou na život, bedlivou péčí, aby byly uchráněny od ideologických a mravních nebezpečí, jaká je často ohrožují, postupným a uvážlivým začleňováním do církevního a občanského společenství, pomocí a radou při volbě povolání, vzájemnou pomocí mezi členy rodiny ke společnému lidskému a křesťanskému růstu, a podobně. Apoštolské působení rodiny dále vyzařuje tělesnými a duchovními skutky bliženské lásky také na jiné rodiny, zejména na ty, které jsou nejvíce odkázány na pomoc a podporu, na chudé, nemocné, pokročilého věku, duševně a tělesně postižené, sirotky, vdovy, opuštěné manžele, neprovdané matky, a také na ty, na které v těžkých situacích doléhá pokušení k umělému potratu, a na další podobné případy.

Sdružení rodin na pomoc rodině

72. V církvi, která je odpovědnou nositelkou pastorační péče o rodiny, si zaslouží zmínky i různá seskupení věřících, v nichž je jistým způsobem zjevně prožíváno tajemství Kristovy církve. Proto se musí různá církevní společenství a skupiny, i četná hnutí, která se věnují z rozdílných důvodů na různých úrovních a rozmanitým způsobem pastorační rodin, uznávat a brát vážně se svými zvláštnostmi, cíli, způsoby práce a metodami.

Proto také synoda výslovně uznala užitečnou činnost těchto sdružení, věnovanou spiritualitě, výchově a apoštolátu. Bude jejich úkolem vzbuzovat u věřících živý pocit vzájemnosti, podporovat způsob života shodný s evangeliem a s vírou církve, vychovávat svědomí podle křesťanských hodnot a ne podle měřítek veřejného mínění, povzbuzovat ke skutkům vzájemné lásky s otevřeností jedněch k druhým, aby se stal z křesťanských rodin opravdový zdroj světla a dobrý kvas pro ostatní.

Podobně je žádoucí, aby se křesťanské rodiny činně angažovaly s živým smyslem pro obecné blaho také v jiných, necírkevních sdruženích, na všech úrovních. Některá z těchto sdružení si vzala za cíl udržování, zprostředkování a ochranu zdravých mravních a kulturních hodnot svého národa, dále rozvoj lidské osoby, lékařskou, právní a společenskou ochranu matek a dětí, spravedlivý rozvoj postavení ženy a boj proti všemu, co uráží její důstojnost, posilování vzájemné solidarity, poznávání otázek spojených s odpovědnou kontrolou porodnosti podle přirozených metod, které jsou v souladu s lidskou důstojností a s učením církve. Jiná sdružení se snaží budovat spravedlivější a lidštější svět, zavést spravedlivější zákony, které jsou v souladu se správným sociálním řádem a plně respektují důstojnost a veškerou zákonem danou svobodu jednotlivce i rodiny na národní a mezinárodní úrovni, spolupracovat se školou a s jinými zařízeními, doplňujícími výchovu dětí, a dosáhnout dalších podobných cílů.

Spolupracovníci v pastorační rodině

Kromě rodiny, která je předmětem, ale i činitelem této pastorační služby, musíme se zmínit i o jiných pracovnících v tomto zvláštním oboru.

Biskupové a kněží

73. První starost a péči o pastorační rodiny v diecézi má biskup. Jako otec a pastýř musí obzvláště dbát o tento úsek pastorační služby, který je nepochybně na prvním místě. Proto mu musí věnovat zájem, péči a čas, nasadit lidi a vynaložit hmotné prostředky. Ale zejména je třeba, aby se osobně pro rodiny angažoval, jako i pro všechny, kdo mu v různých diecézních strukturách při jeho pastýřské službě rodinám pomáhají. Zvláště ať mu leží na srdci, aby se jeho diecéze stávala čím dál tím víc opravdovou "diecézní rodinou", vzorem a zdrojem naděje pro mnoho rodin v oblasti. Vytvoření Papežské rady pro rodinu je třeba chápat v této souvislosti. Je viditelným znamením toho, jakou důležitost přičítáme pastorační službě rodinám ve světě. Současně má být činným nástrojem k pomoci rodinám na všech rovinách.

Biskupové se ve své práci opírají především o kněze. Jejich úkol, jak výslovně prohlásila synoda, tvoří podstatnou část služby církve manželstvím a rodinám. Totéž platí o těch jáhnech, kteří byli pověřeni právě službou v této pastorační oblasti.

Služba duchovních zahrnuje přitom nejen mravní a liturgické otázky, ale i osobní a společenské. Kněží musí být rodině oporou v jejích těžkostech a úzkostech, musí stát po boku jejím členům a pomáhat jim, aby viděli svůj život ve světle evangelia. Je nezbytné poukázat i na to, že z takovéto služby, když se děje s náležitou schopností rozlišování a v opravdu apoštolském duchu, přicházejí posvěcenému služebníku církve nové podněty a duchovní síla i pro jeho vlastní povolání a pro plnění jeho služby.

Kněz nebo jáhen, připravený včas a důkladně na takový apoštolát, má být stále rodinám otcem, bratrem, pastýřem a učitelem, musí jim pomáhat prostřednictvím milosti a osvěcovat je světlem pravdy. Jeho poučování a rady musí vždy souhlasit s ryzím učitelským úřadem církve, aby tak pomáhal Božím lidu získat si správný cit víry, který se má pak uskutečňovat v denním životě. Taková věrnost učitelskému úřadu umožní také kněžím, aby pečlivě dbali na shodu ve svých úsudcích, aby ušetřili věřící od trápení ve svědomí.

Duchovní pastýři a laici mají v církvi účast na Kristově prorockém poslání: laici svědčí o víře slovy a svým křesťanským životem; duchovní pastýři tím, že rozlišují, co je v tomto svědectví projevem ryzí víry a co světlu víry méně odpovídá; rodina jako křesťanské společenství svědčí svou zvláštní účastí na svědectví víry. Tak dochází též k dialogu mezi duchovními správci a rodinami. Přitom mohou velmi pomoci teologové a jiní odborníci, kteří jsou obeznámeni s rodinnými problémy, když správně vysvětlují obsah církevního magisteria a to, co vyplývá ze zkušeností rodinného života. Tímto způsobem dochází k lepšímu porozumění výrokům učitelského úřadu církve a vytváří se cesta k jejich postupnému rozvíjení. Ale je přece užitečné připomenout, že bezprostřední a závazná norma učení víry spočívá i u problémů rodiny na hierarchickém učitelském úřadě. Jednoznačné vztahy mezi teology, odborníky v rodinných otázkách, a učitelským úřadem církve nemálo přispívají k správnému pochopení víry a k podpoře oprávněného – tedy v mezích magisteria – pluralismu.

Řeholníci a řeholnice

74. Přínos, jaký mohou poskytovat řeholní osoby a všichni Bohu zasvěcení lidé rodinnému apoštolátu, má svůj první, základní a nezaměnitelný výraz právě v jejich zasvěcení Bohu. Tímto zasvěcením "všem věřícím připomínají podivuhodný sňatek, který byl ustaven od Boha a plně se zjeví v příštím věku, totiž spojení církve s jediným ženichem Kristem".^[169] Svým zasvěcením se dále stávají řeholníci svědky univerzální lásky, která v nich prostřednictvím celibátu pro nebeské království vzbuzuje stále větší ochotu věnovat se velkodušně bohopoctě a apoštolátním dílům.

Z toho vyplývá možnost, aby řeholníci a řeholnice, členové světských institutů a jiných sdružení usilujících o křesťanskou dokonalost rozvíjeli jako jednotlivci nebo kolektivně svou službu rodinám. Zvláštní péči budou věnovat dětem, především když jsou opuštěné, nevídané, osiřelé, chudé nebo tělesně či duševně postižené. Je žádoucí, aby navštěvovali rodiny a ošetřovali nemocné, s pozorností a láskou se věnovali rodinám neúplným, v nesnázích nebo rozvráceným. Ať poučováním a radou připravují mladé lidi na manželství a poskytují svou pomoc ženatým a vdaným pro skutečně odpovědné plazení potomstva. S prostou a srdečnou pohostinností ať otevřou své domy, aby tam rodiny zakusily, co je to smysl pro Boha, pro modlitbu a usebranost, a viděly konkrétní příklad života v bratrské lásce a radosti, jak se sluší na členy té největší rodiny, rodiny Boží.

Na vedoucí všech společností Bohu zasvěcovaného života bych chtěl důrazně apelovat, aby pokládali apoštolát zaměřený na rodiny za jeden z předních úkolů, které se staly za dnešních poměrů zvláště naléhavými. Přitom ať zásadně respektují vlastní a zvláštní charisma.

Odborníci mezi laiky

75. Nemalou pomoc mohou poskytnout rodinám také laici, kteří je jako odborníci (například lékaři, právníci, psychologové, sociální pracovníci, manželští a rodinní poradci a podobně) jednotlivě nebo jako spolupracovníci v různých sdruženích a akcích, poučují, radí jim, usměrňují je a podporují. Na ně na všechny se mohou vztahovat slova povzbuzení, která jsem pronesl ke sdružení křesťanských rodinných poradců: "Váš úkol si právem zaslouží, aby byl označen jako poslání. Neboť je zaměřen na vysoké cíle a jeho výsledky mají velký význam pro dobro společnosti i vlastního křesťanského společenství...Všechno, čeho dosáhnete v oblasti rozvoje rodin, bude mít jistou působnost i na ostatní lidi a na celou společnost. Budoucnost světa a církve přichází totiž skrze rodinu".^[170]

Hromadné sdělovací prostředky

76. Několik zvláštních slov je třeba vyhradit sdělovacím prostředkům, které jsou v dnešním životě tak důležité. Je známo, že mají tyto prostředky "často velmi hluboký vliv na příjemce v ohledu citovém, intelektuálním, mravním a náboženském", hlavně na mládež.^[171] Proto mohou blahodárně působit na život a jednání rodin i na výchovu dětí. Ale zároveň s sebou nesou též "nástrahy a značné nebezpečí, jež nelze vůbec podceňovat".^[172] Když se jimi obratně a systematicky manipuluje, jak se to děje, bohužel, v mnoha zemích na světě, mohou sdělovací prostředky šířit rozvratné ideologie a zvrácené představy o životě, o rodině, o náboženství a o mravnosti, bez ohledu na pravou důstojnost člověka a na jeho určení.

Toto nebezpečí je velmi reálné. Neboť "dnešní způsob života, zvláště u vyspělých průmyslových národů, vede houfně k tomu, že se rodiny zbavují odpovědnosti za výchovu, když nalézají snadnou možnost, jak děti zaměstnat lehkou přístupnými rozptýleními (doma je to především televize a určité publikace)".^[173] Z toho plyne "povinnost chránit především děti a mládež před náporom sdělovacích prostředků". Je třeba pečovat o to, aby jejich používání v rodině bylo přesně upravené. Také se musí rodina snažit opatřit svým dětem zdravější a užitečnější způsoby zotavení a povyražení, které je po stránce tělesné, mravní a duchovní lépe a hodnotněji formují, "aby byl volný čas dětí rozumně a všestranně využit a správně se usměrnily jejich síly".^[174]

Protože i sdělovací prostředky mají vedle školy a okolí často značný vliv na utváření mladého člověka, musí rodiče jako jejich uživatelé aktivně spolupůsobit tím, že používají tyto prostředky umírněně, kriticky, bděle a moudře. Přitom musí pečlivě sledovat, jaký vliv mají tyto prostředky na jejich děti. Mají děti vést a pomáhat jim s "výchovou svědomí tak, aby byly schopny věcných a objektivních úsudků, a takové posuzování aby je pak vedlo při vybírání z toho, co jim sdělovací prostředky nabízejí".^[175]

Se stejným úsilím mají rodiče aktivně spolupracovat, pokud jde o programy sdělovacích prostředků. Přiměřenými iniciativami ať udržují styk s těmi, kdo mají odpovědnost v různých stadiích výroby a předvádění těchto programů, aby zajistili, že nebudou neoprávněně zanedbány nebo otevřeně pošlapány základní lidské hodnoty, které patří k obecnému blahu společnosti. Programy mají naopak představovat v pravém světle rodinné problémy a jejich přiměřené řešení. V této souvislosti napsal můj ctihodný předchůdce Pavel VI.: "Producenti mají znát a respektovat požadavky rodiny. To u nich předpokládá mnohdy opravdovou

odvahu a vždycky smysl pro odpovědnost. Jsou povinni vystříhat se všeho, co by mohlo poškozovat život rodiny, její pevnost, rovnováhu a štěstí. Každý útok na základní hodnoty rodiny, ať jde o erotismus nebo násilí, o obhajobu rozvodu nebo o asociální chování mládeže, je vždycky také útokem na pravé dobro člověka".^[176]

Při podobné příležitosti jsem já sám upozornil, že rodiny "v nemalé míře musí spoléhat na dobrou vůli, poctivost a smysl pro odpovědnost těch, kdo profesionálně pracují ve sdělovacích prostředcích – vydavatelů, spisovatelů, producentů, ředitelů, dramaturgů, zpravodajů, komentátorů a herců".^[177] Proto je povinností také církve, aby věnovala veškerou pozornost těmto pracovníkům sdělovacích prostředků a zároveň aby povzbuzovala a podporovala katolíky, kteří se cítí povoláni a mají příslušné nadání, aby horlivě pracovali v tomto obtížném oboru.

Pastorace rodin ve svízelných situacích

Zvláštní okolnosti

77. Podle příkladu Krista, dobrého Pastýře, je třeba vynaložit ještě více velkodušnosti, pochopení a moudrosti při pastoraci rodin, které se často nezávisle na vlastní vůli nebo pod tlakem různých okolností potýkají s objektivně svízelným postavením.

V této souvislosti musíme poukázat především na některé zvláštní obtíže, při kterých není zapotřebí jen bezprostřední pomoci, ale hlavně cílevědomé veřejné akce se zřetelem na kulturní, hospodářské a právní struktury, aby se, pokud možná, odstranily hlubší příčiny těchto nesnází.

Sem patří například rodiny těch, kdo se kvůli práci vystěhovali z domova, potom rodiny těch, kdo musí být dlouho nepřítomni, jako jsou vojáci, námořníci a cestující všeho druhu; dále rodiny vězňů, uprchlíků nebo exulantů; rodiny živořící na periferiích velkoměst; rodiny bez přístřeší, bez přátel, rodiny neúplné, kde chybí jeden z rodičů; rodiny s dětmi tělesně či duševně postiženými nebo propadlými drogám; rodiny alkoholiků; rodiny, které byly vykořeněny ze svého kulturního a společenského prostředí nebo jsou v nebezpečí, že je ztratí; rodiny, diskriminované z politických nebo jiných důvodů; ideologicky rozdělené; rodiny, které mají jen těžko styk s farností; které jsou pro svou víru vystaveny pronásledování nebo příkoří; rodiny s nezletilými manželi; staří lidé, kteří jsou nezřídka nuceni žít osaměle nebo bez přiměřených existenčních prostředků.

Je třeba, aby rodiny vystěhovalců, přičemž jde zejména o průmyslové a zemědělské dělníky, všude našly v církvi svou vlast. V tom záleží jeden z podstatných úkolů církve, protože církev je znamením jednoty v rozmanitosti. Pokud možno mají o vystěhovalce pečovat duchovní jejich obřadu, jejich kultury a jazyka. Dále je na církvi, aby apelovala na veřejné uvědomění a na odpovědné činitele ve společenském, hospodářském a politickém životě, aby dělníci nalézali práci na svém vlastním území a ve své vlasti a dostávali spravedlivou mzdu, aby se mohly rodiny co nejrychleji zase spojit, aby se bral zřetel na jejich kulturní totožnost, aby se s nimi zacházelo stejně jako s ostatními, aby jejich děti měly možnost v nějakém oboru se vyučit a profesionálně uplatnit nebo aby obdrželi potřebný kus půdy k práci a k obživě.

Obtížný problém tvoří rodiny, které jsou ideologicky rozdělené. Zde je nutná zvláštní pastorační péče. Především se musí udržovat s takovými rodinami diskrétní osobní kontakt. Věřící musí být posilováni ve víře a podpírání v křesťanském životě. I když katolická strana nemůže ve víře povolit, přece se má udržovat s druhou stranou dialog. Je třeba stále nových projevů lásky a pozornosti, s pevnou nadějí, že se udrží nenarušená jednota. Velkou důležitost tady mají vztahy mezi rodiči a dětmi. Světové názory, které jsou cizí víře, mohou ostatně podněcovat věřící členy rodiny, aby rostli ve víře a ve svědectví lásky.

Jiný druh těžkostí, při kterých potřebuje rodina pomoc církevního společenství a jeho pastýřů, mohou vyvolat: neklidná a leckdy bouřemi vyplněná puberta dětí s jejich duchem odporu; sňatek dětí, který je odvedl z rodiny, v níž vyrůstaly; nepochopení nebo nedostatek lásky ze strany nejbližších; opuštění jednoho manžela druhým manželem; smrt partnera s bolestnou zkušeností vdovství nebo smrt jiného rodinného příslušníka, která zraní nebo od základu změní strukturu rodiny.

Církev si musí také všimnout situace lidí starého věku se všemi kladnými i zápornými průvodními zjevy, jako je další prohloubení manželské lásky, která může být při dlouhé a nepřetržité věrnosti stále čistší a ušlechtlejší; ochota sloužit se zbytkem sil novým způsobem druhým s dobrotou a životní moudrostí stáří; tíživá osamělost, která je častěji duševní a citová než vnější, když se děti a příbuzní odtahují nebo věnují příliš málo zájmu; utrpení v důsledku nemoci, postupujícího ubývání sil, pokořující závislosti na druhých; trpké myšlenky, že snad jsou příslušníkům rodiny na obtíž, přibližování poslední chvíle života. Jak naznačili synodální otcové, toto jsou příležitosti, kdy se snáze mohou pochopit a v životě uplatňovat vznešené vlastnosti manželské a rodinné spirituality, spojené s tajemstvím Kristova kříže a zmrtvýchvstání, zdroje posvěcení každodenního života a hluboké radosti s vyhlídkou na věčný život.

Ve všech těchto rozličných situacích se nesmí nikdy zanedbávat modlitba, pramen útěchy a síly, míza křesťanské naděje.

Smíšená manželství

78. Rostoucí počet manželství mezi katolíky a jinými křesťany, jakož i mezi katolíky a nepokřtěnými, vyžaduje rovněž zvláštní pastorační péči podle předepsaných směrnic a návodů, které jsou obsaženy v posledních dokumentech Svatého stolce a biskupských konferencí, aby mohly být konkrétně uplatňovány v různých místních podmínkách. Pastorage ve smíšených manželstvích má zvláštní požadavky, které se dají shrnout do tří bodů:

Především si musíme být vědomi povinností, jaké vyplývají pro katolickou stranu z její víry. Má ji totiž svobodně praktikovat a v souladu s tím se podle vlastních sil postarat, aby děti byly pokřtěny a vychovány v katolické víře. ^[178]

Ve vztazích mezi mužem a ženou mohou nastat také zvláštní potíže s respektováním náboženské svobody. Tato může být oboustranně porušována nepatřičným nátlakem na změnu náboženského přesvědčení partnera nebo překážkami, které se staví do cesty jejímu svobodnému praktikování.

Pokud jde o liturgickou a kanonickou formu uzavření sňatku, mohou místní biskupové velkoryse využívat fakult, které jim byly dány pro různé potřeby.

Při těchto zvláštních okolnostech je třeba dbát následujícího:

- při přípravě partnerů různého vyznání na manželství se musí vyvinout veškeré rozumné úsilí, aby katolické učení o zvláštních vlastnostech a požadavcích manželství bylo dobře srozumitelné a aby se zajistilo, že nedojde později k zmíněnému nátlaku a překážkám;
- je nanejvýš důležité, aby katolická strana byla za spolupráce celé obce posilována ve víře a dostalo se jí pozitivní pomoci, aby vyzrávala v chápání a praktikování víry tak, aby mohla být v rodině věrohodným svědkem víry celým svým způsobem života a hloubkou lásky k partnerovi i dětem.

Manželství mezi katolíky a jinými pokřtěnými, i když mají své zvláštní problémy, vykazují přece četné prvky, kterých je třeba si vážit a které mají být podporovány ať pro svou vnitřní hodnotu nebo pro svůj značný přínos k ekumenickému hnutí. Obzvláště se to projevuje tam, kde oba partneři dbají svých náboženských povinností. Společný křest a dynamická síla milosti jsou v těchto manželstvích pro manžele základem a stálou pobídkou pro uskutečňování manželského spojení také v oblasti mravních a duchovních hodnot.

Proto a také, aby byl zřetelně patrný ekumenický význam takového smíšeného manželství, které je prožíváno oběma křesťanskými manžely s plnou vírou, je třeba se snažit, i když to není vždy jednoduché, o ochotnou spolupráci mezi katolickým a nekatolickým duchovním, a to už při přípravě na manželství a na sňatek.

Co se týká účasti nekatolického manžela na eucharistické hostině, je třeba řídit se pokyny sekretariátu pro jednotu křesťanů.^[179]

V různých částech světa se dnes zaznamenává rostoucí počet manželství mezi katolíky a nepokřtěnými. Přitom v mnoha případech se nepokřtěný partner hlásí k jinému náboženství. Jeho přesvědčení má být respektováno, podle zásad prohlášení 2. vatikánského sněmu *Nostra aetate*, o vztazích k nekřesťanským náboženstvím.

Ale v nemálo jiných případech, především v sekularizované společnosti, nevyznává nepokřtěný partner vůbec žádné náboženství. Pro tato manželství mají zajistit biskupské konference a jednotliví biskupové přiměřená pastorační opatření, zaměřená k tomu, aby si katolická strana svou víru uhájila a aby byla chráněna v jejím svobodném praktikování. To se vztahuje především na její povinnost udělat všechno, co je v její moci, aby byly děti katolicky pokřtěny a vychovány. Katolická strana musí být rovněž podporována v tom, aby vydávala ve své rodině opravdové svědectví katolické víry a způsobu života.

Pastorační působení v některých neregulérních situacích

79. Ve své péči o ochranu rodiny po všech jejích stránkách, a ne jen po stránce náboženské, se biskupská synoda zabývala také některými situacemi, které jsou nábožensky, a často i občansko-právně neregulérní. V důsledku rychlých kulturních přeměn šíří se dnes, bohužel, tento jev i mezi katolíky, k nemalé škodě instituce rodiny jako takové, i lidské společnosti, jejíž je rodina základní buňkou.

a) Manželství na zkoušku

80. První neregulérní, neobvyklá situace je to, co se nazývá "manželství na zkoušku". Mnozí by je dnes chtěli ospravedlňovat a přičítat mu jistou cenu. Ale už pouhý lidský rozum mluví proti němu. Ukazuje se, jak je nemožné provádět "pokusy" tam, kde jde o lidské osoby,

jejichž důstojnost vyžaduje, aby byly vždy a výlučně cílem láskyplného sebedarování bez jakéhokoli časového nebo jiného omezení.

Církev pak nemůže s takovým modelem manželství souhlasit z dalších, jí vlastních pohnutek, vyplývajících z její víry. Tělesné darování se v pohlavním styku je reálný symbol sebeodevzdání celé osoby. Ale takové sebeodevzdání se může v přítomném řádu spásy opravdu uskutečnit jen silou nadpřirozené lásky, jakou dává Kristus. Dále je manželství mezi dvěma pokřtěnými osobami též reálným symbolem jednoty mezi Kristem a jeho církví, jednoty, která není dočasná nebo jen "na zkoušku", nýbrž znamená věčnou věrnost. Mezi dvěma křesťany může být proto jen nerozlučné manželství.

Vylíčená situace může být normálně vyřešena jen tenkrát, když byla lidská osoba od dětství za pomoci Kristovy milosti a beze strachu vychovávána k tomu, aby ovládala klíčící žádosti a osvojila si vůči bližním vztahy založené na pravé lásce. K tomu se nedospěje bez správné výchovy k opravdové lásce a k správnému užívání sexuality. Tato výchova se musí dít tak, aby uvedla lidskou osobnost po všech jejích stránkách, a tedy i s její tělesností, do plnosti Kristova tajemství.

Bude velmi užitečné pátrat po příčinách jevu "manželství na zkoušku" také v oblasti psychologické a sociologické, aby se našly prostředky k přiměřené nápravě.

b) Volné spojení

81. Existují i spojení bez jakéhokoliv veřejně uznávaného institucionálního pouta, ať občansko-právního či náboženského. Tento zjev, se kterým se setkáváme stále častěji, musí rovněž k sobě obracet pozornost duchovních správců, a to také proto, že může mít nejružnější příčiny a že působení na tyto příčiny může snad omezit jejich následky.

Mnozí se cítí nuceni k takovým volným spojeníům těžkostmi hospodářskými, kulturními nebo náboženskými, protože by se při uzavření regulérního manželství museli obávat ztráty hospodářských výhod, diskriminací atd. U jiných se naopak setkáváme s pohrdáním, protestem nebo odmítáním společnosti, rodiny jako instituce, společenskopolitického řádu nebo s touhou po vlastním požitku. Opět jiné k tomu vede krajní nevědomost a chudoba, mnohdy v důsledku opravdu nespravedlivých poměrů, nebo také jistá duševní nezralost, která je plná nejistotou a strachem před trvalým a definitivním spojením. V některých zemích předpokládá tradiční morálka, že skutečné manželství vzniká teprve po nějaké době společného života a po narození prvního dítěte.

Každý z těchto důvodů staví církev před těžké pastorační problémy, a to pro závažné důsledky, jaké z nich vyplývají jak v ohledu nábožensko-mravním (ztráta náboženského vědomí smyslu manželství jako smlouvy Boha s jeho lidem, nepřítomnost svátostné milosti, těžké pohoršení), tak v ohledu společenském (ničí se například pojem "rodina", oslabuje se smysl pro věrnost, a to i vůči společnosti, mohou vzniknout duševní škody u dětí, utvrzuje se sebeláska a sobectví).

Duchovní správci a obec věřících ať se snaží poznat takové situace a jejich konkrétní příčiny od případu k případu; s ohleduplností a respektem navázat styk s těmi, kdo žijí "pohromadě"; trpělivým vysvětlováním, láskyplným napomínáním a svědectvím křesťanský žijících rodin se přičiňovat o to, aby jim byla umožněna cesta k nápravě jejich situace. Ale především by zde měla být snaha předejít takovým zjevům. V celé mravní a náboženské

výchově mládeže je třeba pěstovat smysl pro věrnost, vysvětlovat podmínky a struktury, které jsou příznivé pro takovou věrnost, bez níž není žádná opravdová svoboda. Mládeži se má též pomáhat při jejím duchovním vyžívání, aby chápala bohatou lidskou i nadpřirozenou skutečnost svátostného manželství.

Boží lid má také působit na veřejné činitele, aby rozhodně čelili těmto tendencím, které působí rozkladně na společnost a škodí důstojnosti, bezpečnosti a blahu jednotlivých občanů. Mají usilovat o to, aby veřejné mínění nebylo sváděno k podceňování významu instituce manželství a rodiny. Protože v mnoha oblastech nemohou mladí lidé pro krajní chudobu, zaviněnou nespravedlivými nebo nedostatečnými sociálně-hospodářskými strukturami, uzavřít manželství, jak se patří, mají společnost a veřejní činitelé podporovat zákonité manželství tím, že zajistí pro rodinu dostatečnou mzdu, učiní opatření pro slušné rodinné bydlení a vytvoří vhodné pracovní a životní možnosti.

c) Katolíci, spojení jen občanským sňatkem

82. Je stále více katolíků, kteří z ideologických nebo praktických důvodů dávají přednost pouhému občanskému sňatku. Církevní uzavření manželství odmítají nebo aspoň odkládají. Tyto situace nelze jednoduše stavět na roveň situacím těch, kdo žijí "pohromadě" bez jakéhokoli úředního spojení. Neboť je u nich vidět alespoň určitý závazek k pevně vymezenému a pravděpodobně trvalému životnímu stavu, i když se v takovém svazku připouští možnost případného rozvodu. Tím, že takové dvojice hledají veřejné uznání svého spojení státem, ukazují ochotu vzít na sebe s výhodami také povinnosti. Přesto je i tato situace pro církve nepřijatelná.

Příslušná pastorační činnost ať se snaží učinit srozumitelnou nutnost shody mezi životní volbou a vírou, kterou někdo vyznává, a pokud možno má se snažit přimět tyto lidi k tomu, aby uvedli do pořádku své poměry podle křesťanských zásad. Ačkoli mají duchovní správci s nimi jednat s velkou láskou a mají je pozvat k účasti na životě svých obcí, nesmějí je, bohužel, připustit ke svátostem.

d) Rozvedení a rozloučení, kteří neuzavřeli nový sňatek

83. Různé důvody, jako vzájemné nepochopení nebo neschopnost k meziosobním vztahům, mohou dovést platné manželství k bolestné a často nenapravitelné roztržce. Přirozeně, rozluka musí být pokládána za nejkrajnější prostředek, když se každý jiný pokus o nápravu ukázal bezvýsledným.

Osamocenost a jiné obtíže jsou často údělem pro rozloučeného manžela, zvláště když je nevinný. Takovým lidem musí obec věřících ještě více pomáhat. Má je zahrnout úctou, solidaritou, pochopením a konkrétní pomocí, aby dokázali zachovat věrnost i ve svých obtížných situacích. Ať jim pomáhá nalézat sílu k odpuštění, jak to prikazuje křesťanská láska, a ochotu přijmout případně znovu dřívější společenství života.

Podobný případ nastává u manžela, který se rozvedl, ale velmi dobře ví, že platné manželství je nerozlučitelné, a proto nevstupuje v žádný nový sňatek, nýbrž se snaží soustředit se výhradně na plnění svých rodinných povinností a na křesťanský život. Důsledkem toho je vzácné svědectví věrnosti a křesťanské stálosti před světem a před církví.

Tím potřebnější je, aby církev neúnavně projevovala takovým lidem lásku a prakticky jim pomáhala. Přitom nic nebrání tomu, aby byli připuštěni ke svátostem.

e) Rozvedení, kteří uzavřeli nový sňatek

84. Bohužel, denní zkušenost ukazuje, že ten, kdo se rozvedl, většinou pomýšlí na nový sňatek, přirozeně nekatolicky uzavřený. Protože tu jde o zlo, které podobně jako jiné špatnosti stále více postihuje také katolické kruhy, musí se tento problém pečlivě a neprodleně řešit. Synodální otcové o něm výslovně jednali. Církev, zřízená k tomu, aby vedla všechny lidi, a zejména pokřtěné, ke spáse, nemůže jen tak opustit ty, kdo si vyhledali nový svazek, i když už byli s jedním partnerem spojeni svátostnou manželskou smlouvou. Proto bude neúnavně a usilovně nabízet takovým lidem spásonosné prostředky.

Duchovní správci ať si uvědomí, že jsou pro lásku k pravdě povinni dobře rozlišovat různé situace. Je rozdíl, jestli někdo přes upřímnou snahu zachránit dřívější manželství byl zcela nespravedlivě opuštěn, anebo jestli někdo rozvrátil církevně platné manželství svou těžkou vinou. Opět jiní uzavřeli nový sňatek s ohledem na výchovu dětí, a mnohdy jsou ve svědomí subjektivně přesvědčeni, že dřívější, nenapravitelně rozbité manželství nebylo nikdy platné.

Spolu se synodou bych chtěl duchovní správce a celé společenství věřících důrazně vybídnout, aby rozvedeným pomáhali se starostlivou láskou tak, aby se necítili odloučení od církve. Vždyť jako pokřtění mohou, ba musí mít účast na jejím životě. Mají být vybízeni k tomu, aby naslouchali Božímu slovu, účastnili se oběti mše svaté, pravidelně se modlili, podporovali obec v jejích dílech bliženské lásky a v iniciativách bojujících za spravedlnost, vychovávali děti v křesťanské víře, zachovali si kajícího ducha a konali skutky pokání, a tak aby den ze dne na sebe svolávali Boží milost. Církev se má za ně modlit, dodávat jim odvahy, projevovat se jim jako milosrdná matka, a tak je udržovat ve víře a v naději.

Avšak církev potvrzuje svou praxi opírající se o Písmo svaté a nepřipouští k eucharistickému stolu věřící, kteří po rozvodu znovu uzavřeli sňatek. Nemohou být k němu připuštěni, protože jejich životní stav a jejich životní poměry jsou v objektivním rozporu se smlouvou lásky mezi Kristem a církví, kterou viditelně zjevuje a zpřítomňuje eucharistie. Mimoto je ještě jiný zvláštní, pastorační důvod: kdyby byli tito lidé připuštěni k eucharistii, uváděli by se věřící v omyl a zmatek ohledně učení církve o nerozlučitelnosti manželství.

Svátost smíření, která otevírá cestu k svátosti eucharistie, může být udělena jen těm, kdo litují, že porušili znamení smlouvy s Kristem a věrnosti k němu, a jsou upřímně ochotni žít tak, že to už nebude v rozporu s nerozlučitelností manželství. Konkrétně to znamená, že nemohou-li se muž a žena z vážných důvodů – například kvůli výchově dětí – rozejít, jak by byli povinni, "zavážou se, že budou žít v úplné zdrženlivosti, totiž že se zdrží úkonů, které jsou vyhrazeny manželům".^[180]

Náležitá úcta ke svátosti manželství, k samotným manželům a k jejich rodinám jako i k společenství věřících zakazuje každému duchovnímu, aby z jakéhokoli důvodu nebo pod jakoukoli záminkou, třeba i pastorační, vykonal jakékoli liturgické úkony pro rozvedené, kteří uzavírají nový sňatek. Takové úkony by totiž vzbudily dojem nového svátostně platného sňatku, a tím by mohly vést k omylům, pokud jde o nerozlučnost platně uzavřeného manželství.

Tímto počínáním vyznává církev svou věrnost ke Kristu a k jeho pravdě. Zároveň se chová mateřsky k těmto svým dětem, především k těm, které byly bez vlastní viny opuštěny zákonitým manželem.

Církev pevně důvěřuje, že i ti, kdo se vzdálili od Pánova přikázání a žijí dosud v takovéto situaci, mohou dostat od Boha milost obrácení a spásy, jestliže setrvávají v modlitbě, v kajícínosti a lásce.

Lidé bez rodiny

85. Ještě o jedné kategorii lidí bych chtěl promluvit. Pro jejich konkrétní životní poměry, které si sami nezavinili, je považují za zvlášť blízké Kristovu srdci a za hodné zvláštní lásky a účinné péče církve a jejích pastýřů.

Ve světě je velmi mnoho lidí, kteří nemají naneštěstí vůbec žádnou rodinu ve vlastním smyslu toho slova. Obrovská část lidstva žije v největší chudobě, kdy libovolné soužití obou pohlaví (promiskuita), bytová nouze, nespořádanost a nedostatek pevnosti ve vzájemných vztazích i nedostatek veškerého vzdělání prakticky znemožňují mluvit o opravdové rodině. Dále jsou tu lidé, kteří z různých důvodů zůstali ve světě sami, a přece i pro ně pro všechny existuje "radostná zvěst o rodině".

Co se týká těch, kdo žijí v krajní chudobě, poukázal jsem už na naléhavou nutnost zasazovat se statečně o řešení i politická, aby se postiženým pomohlo překonat takové nelidské a ponižující postavení. To je úkol, který se týká solidárně celé společnosti, ale především úředních činitelů, neboť je to jejich funkce a odpovědnost. Ale i rodiny tu musí ukázat mnoho porozumění a vůli pomoci.

Těm, kdo nemají žádnou přirozenou rodinu, je třeba dokořán otevřít brány velké rodiny církve, jejíž konkrétní podobou je rodina diecézní a farní, rodina tzv. církevních základních společenství a apoštolátních hnutí. Nikdo není na tomto světě bez rodiny: církev je domovem a rodinou pro všechny, a zvláště pro ty, kdo "se lopotí a jsou obtíženi". ^[181]

ZÁVĚR

Ke konci této apoštolské adhortace se obracím se starostlivým srdcem k vám, manželé, otcové a matky, – k vám, chlapci a děvčata, kteří jste nadějnou budoucností církve a světa, silou a oporou rodiny v nastávajícím třetím tisíciletí, – k vám, ctihodní a drazí spolubratři v biskupském a kněžském úřadě, – a také k vám, milovaní řeholníci a řeholnice, duše zasvěcené Bohu, kteří svědčíte manželům o nejhlubší skutečnosti Boží lásky, – a konečně k vám všem, lidé dobré vůle, kteří z jakéhokoli důvodu cítíte obavy o osudy rodiny.

Budoucnost lidstva závisí na rodině!

Proto je nezbytně nutné a naléhavé, aby každý člověk dobré vůle usiloval o udržení a uhájení hodnot a požadavků rodiny.

Myslím, že od synů a dcer církve musíme vyžadovat v tomto směru zvláštní úsilí. Oni přece znají hloubku podivuhodného Božího úradku a mají tedy o důvod více, aby se celým srdcem ujali rodiny v této době zkoušek a milosti.

Musí milovat především rodinu! To je konkrétní a závazný příkaz. Lásky k rodině znamená vážit si jejích hodnot a možností a stále je zvelebovat. Lásky k rodině znamená rozpoznávat nebezpečí a zla, která ji ohrožují a bojovat proti nim. Lásky k rodině dále znamená usilovat o vytváření ovzduší, příznivého pro její rozvoj a růst. Konečně zcela zvláštním způsobem se tato láska projevuje v tom, že když se dnešní křesťanské rodině, která je často pokoušena k malomyslnosti a je zastrašována množícími se nesnáze, dodávají znovu podněty k důvěře v sebe, ve vlastní přirozené a nadpřirozené bohatství, v poslání, které jí světil Bůh. Je třeba, aby "se rodiny naší doby znovu obnovily v původní důstojnosti! Aby následovaly Krista!"^[182]

Křesťanům také přísluší radostně a přesvědčivě hlásat radostnou zvěst o rodině. Neboť pro rodinu je bezpodmínečně nutné, aby stále nově slyšela a stále hlouběji chápala ona autentická slova, která jí zjevují její vlastní totožnost, její vnitřní zdroje síly a smysl jejího poslání v obci lidí a v obci Boží.

Církev zná cestu, kterou může rodina dospět k jádru své pravdy. Na tuto cestu, které se církev naučila ve škole Kristově a ve škole dějin, vykládaných ve světle Ducha svatého, církev nikoho nenutí. Ale pociťuje v sobě nepotlačitelný příkaz, aby ji navrhovala všem, beze strachu, ano se silnou a nadějeplnou důvěrou. I když také ví, že radostné poselství obsahuje slovo o kříži. Ale právě kříž dává rodině dozrávat k plnosti jejího bytí a k dokonalosti lásky.

Konečně bych chtěl všechny křesťany vyzvat, aby upřímně a odhodlaně spolupracovali se všemi lidmi dobré vůle, kteří berou vážně svou odpovědnost za službu rodině. Ti, kdo se v rámci církve, v jejím jménu a v jejím duchu věnují blahu rodin, ať jsou to rodiny jednotlivé nebo skupiny, hnutí a sdružení, najdou často po svém boku různé osoby a instituce, pracující pro týž vznešený ideál. Ve věrnosti k hodnotám evangelia a člověka a při respektování oprávněného pluralismu iniciativ může taková spolupráce přispět k rychlejšímu a plnějšímu povznesení rodin.

A nyní, na závěr tohoto pastýřského poselství, které chce probudit pozornost všech pro vážné a zároveň strhující úkoly křesťanské rodiny, chceme prosit o ochranu svatou Rodinu nazaretskou.

Z tajemného Božího úradku žil v ní skrytě mnoho let Boží Syn. Je proto vzorem a příkladem pro všechny křesťanské rodiny. Tato rodina, jediná v celém světě, trávila anonymní a tichý život v malém palestinském městečku. Byla sužována chudobou, pronásledováním a vyhoštěním a nesrovnatelně vznešeně a čistě oslavovala Boha. Tato rodina neodepře pomoc křesťanským rodinám, ano bude pomáhat všem rodinám na světě, aby věrně plnily své povinnosti, snášely úzkosti a útrapy života, velkodušně pomáhaly druhým v jejich potřebách a radostně uskutečňovaly Boží plán.

Kéž svatý Josef, "muž spravedlivý", neúnavný dělník, věrný ochránce těch, kteří mu byli svěřeni, rodiny stále opatruje, chrání a osvěcuje!

Kéž Panna Maria, jako je Matkou církve, je také matkou "domácí církve"! Kéž se díky její mateřské pomoci stane každá křesťanská rodina opravdu "církví v malém", v které se zrcadlí a je prožíváno tajemství církve! Ona, služebnice Pána, ať je příkladem pokorného a velkodušného přijímání Boží vůle! Ona, bolestná Matka pod křížem, ať mírní bolesti všech, kdo trpí těžkostmi svých rodin, a ať osuší jejich slzy!

A Kristus Pán, Král celého tvorstva, Král rodin, ať je jako v Káně pramenem světla, radosti, radostné důvěry a síly v každém křesťanském domě! O svátku, zasvěceném jeho královskému majestátu, ho prosím, aby každá rodina velkoryse přispívala svým podílem k uskutečňování jeho království v tomto světě, "království pravdy a života, svatosti a milosti, království spravedlnosti, lásky a pokoje".^[183] Toto království je cílem lidských dějin.

Jemu, Marii a Josefovi odevzdáváme každou rodinu. Do jejich rukou vkládáme tuto adhortaci, jejich srdcím ji svěřujeme. Kéž ji předají vám, ctihodní bratři, drazí synové a dcery a kéž otevřou vaše srdce světlu, které září z evangelia do každé rodiny!

Ujišťujeme vás svou ustavičnou modlitbou a udělujeme všem a každému jednotlivě ze srdce apoštolské požehnání ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.

Dáno v Římě, u sv. Petra,
o svátku Krista Krále, 22. listopadu 1981,
ve čtvrtém roce našeho pontifikátu.

Jan Pavel II.

Poznámka překladatele

Citáty z koncilových dokumentů jsou přetlumočeny podle jejich českého překladu v publikaci Druhý vatikánský sněm. Dokumenty (Řím, Křesťanská akademie 1983).

Zkratky dokumentů 2. vatikánského sněmu, na které se v textu odkazuje:

AA – Dekret o apoštolátu laiků *Apostolicam actuositatem*

AG – Dekret o misijní činnosti církve *Ad gentes*

DH – Prohlášení o náboženské svobodě *Dignitatis humanae*

DV – Věroučná konstituce o Božím zjevení *Dei Verbum*

GE – Prohlášení o křesťanské výchově *Gravissimum educationis*

GS – Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*

LG – Věroučná konstituce o církvi *Lumen gentium*

PC – Dekret o přizpůsobené obnově řeholního života *Perfectae caritatis*

OBSAH

Úvod

<i>Církev ve službách rodiny.....</i>	5
<i>Synoda roku 1980 jako pokračování synod předešlých.....</i>	5
<i>Manželství a rodina mají nesmírnou hodnotu.....</i>	6

I. – RODINA DNES – SVĚTLO A

STÍNY..... 7

<i>Nutné poznání situace.....</i>	7
<i>Evangelijní rozlišování.....</i>	7
<i>Postavení rodiny v dnešním světě.....</i>	8
<i>Působení těchto poměrů na svědomí věřících.....</i>	9
<i>Naše doba potřebuje moudrost.....</i>	9
<i>Postupný růst obrácení.....</i>	10
<i>"Inkulturace".....</i>	10

II. – MANŽELSTVÍ A RODINA V BOŽÍM

PLÁNU..... 11

<i>Člověk, obraz milujícího Boha.....</i>	11
<i>Manželství – společenství mezi Bohem a lidmi.....</i>	12
<i>Ježíš Kristus, Snoubenec církve, a svátost manželství.....</i>	12
<i>Děti, nejcennější dar manželství.....</i>	13
<i>Rodina, společenství osob.....</i>	14
<i>Manželství a panenství.....</i>	14

III. – ÚKOLY KŘESŤANSKÉ

RODINY..... 16

<i>Rodino, staň se tím, čím jsi.....</i>	16
VYTVÁŘENÍ OSOBNÍHO SPOLEČENSTVÍ.....	16
<i>Láska, základ a síla společenství.....</i>	16
<i>Nerozborná jednota manželského společenství.....</i>	17
<i>Nerozlučné společenství.....</i>	17

<i>Větší společenství:</i>	
<i>rodina.....</i>	<i>18</i>
<i>Práva a povinnosti</i>	
<i>ženy.....</i>	<i>19</i>
<i>Žena a</i>	
<i>společnost.....</i>	<i>20</i>
<i>.....</i>	<i>20</i>
<i>Urážení důstojnosti</i>	
<i>ženy.....</i>	<i>21</i>
<i>Muž jako manžel a</i>	
<i>otec.....</i>	<i>21</i>
<i>Práva</i>	
<i>dítěte.....</i>	<i>22</i>
<i>.....</i>	<i>22</i>
<i>Starší osoby v</i>	
<i>rodině.....</i>	<i>23</i>
<i>.....</i>	<i>23</i>
SLUŽBA	
ŽIVOTU.....	23
<i>.....</i>	<i>23</i>
<i>PŘEDÁVÁNÍ</i>	
<i>ŽIVOTA.....</i>	<i>23</i>
<i>.....</i>	<i>23</i>
<i>Spolupracovníci milujícího Boha</i>	
<i>Stvořitele.....</i>	<i>23</i>
<i>Prastaré a stále nové učení a zákonodárství</i>	
<i>církve.....</i>	<i>24</i>
<i>Církev na straně</i>	
<i>života.....</i>	<i>24</i>
<i>Pro stále lepší uskutečňování Božího</i>	
<i>plánu.....</i>	<i>25</i>
<i>V celkovém pohledu na člověka a na jeho</i>	
<i>povolání.....</i>	<i>25</i>
<i>Církev jako učitelka a matka manželských dvojic v</i>	
<i>těžkostech.....</i>	<i>26</i>
<i>Mravní růst</i>	
<i>manželů.....</i>	<i>28</i>
<i>.....</i>	<i>28</i>
<i>Přesvědčovat a nabízet konkrétní</i>	
<i>pomoc.....</i>	<i>29</i>
VÝCHOVA.....	29
<i>.....</i>	<i>29</i>
<i>Právo a povinnost rodičů vychovávat</i>	
<i>děti.....</i>	<i>29</i>
<i>Výchova k základním hodnotám lidského</i>	
<i>života.....</i>	<i>30</i>
<i>Úkoly výchovy a svátost</i>	
<i>manželství.....</i>	<i>31</i>
<i>První zkušenost o</i>	
<i>církvi.....</i>	<i>31</i>
<i>Spolupráce s jinými výchovnými</i>	
<i>činiteli.....</i>	<i>32</i>
<i>Mnohostranná služba</i>	
<i>životu.....</i>	<i>32</i>
ÚČAST NA SPOLEČENSKÉM	
ROZVOJI.....	33
<i>Rodina jako základní a životodárná buňka</i>	
<i>společnosti.....</i>	<i>33</i>
<i>Rodinný život jako zkušenost společenství a</i>	
<i>účasti.....</i>	<i>33</i>

<i>Společenský a politický</i>	
<i>úkol</i>	34
<i>Společnost ve službách</i>	
<i>rodiny</i>	35
<i>Charta rodinných</i>	
<i>práv</i>	35
<i>Milost a vlastní odpovědnost křesťanské</i>	
<i>rodiny</i>	36
<i>Za nový mezinárodní</i>	
<i>pořádek</i>	36
ÚČAST RODINY NA ŽIVOTĚ A POSLÁNÍ	
CÍRKVE	37
<i>Rodina v tajemství</i>	
<i>církve</i>	37
<i>Zvláštní a vlastní úkol rodiny v</i>	
<i>církvi</i>	37
KŘESŤANSKÁ RODINA JAKO VĚŘÍCÍ A VÍRU HLÁSAJÍCÍ	
SPOLEČENSTVÍ	38
<i>Víra umožňuje objevovat a obdivovat Boží plán s</i>	
<i>rodinou</i>	38
<i>Evangelizační úkol křesťanské</i>	
<i>rodiny</i>	39
<i>Církevní služba</i>	
<i>rodiny</i>	40
<i>Hlásat evangelium všemu</i>	
<i>tvorstvu</i>	40
KŘESŤANSKÁ RODINA, SPOLEČENSTVÍ VEDOUČÍ DIALOG S	
BOHEM	41
<i>Rodina, domácí svatyně</i>	
<i>církve</i>	41
<i>Sňatek, svátost vzájemného posvěcování a úkon</i>	
<i>bohopocty</i>	41
<i>Manželství a</i>	
<i>eucharistie</i>	42
<i>Svátost obrácení a</i>	
<i>smíření</i>	42
<i>Rodinná</i>	
<i>modlitba</i>	43
<i>Výchova k</i>	
<i>modlitbě</i>	43
<i>Liturgická a soukromá</i>	
<i>modlitba</i>	44
<i>Modlitba a</i>	
<i>život</i>	45
KŘESŤANSKÁ RODINA, SPOLEČENSTVÍ SLOUŽÍCÍ	
ČLOVĚKU	45
<i>Nové přikázání</i>	
<i>lásky</i>	45
<i>V každém člověku odhalovat Boží</i>	
<i>obraz</i>	46
IV. – PASTORACE	
RODIN	47
OBDOBÍ PRO PASTORACI	
RODIN	47

<i>Církev doprovází křesťanskou rodinu na její cestě</i>	47
<i>Příprava</i>	47
<i>Sňatek v kostele</i>	49
<i>Svatební obřad a evangelizace nevěřících pokřtěných osob</i>	49
<i>Pastorace po svatbě</i>	50
STRUKTURA PASTORACE	
RODIN	51
<i>Církevní společenství, zejména farnost</i>	51
<i>Křesťanská rodina</i>	52
<i>Sdružení rodin na pomoc rodině</i>	52
SPOLUPRACOVNÍCI V PASTORACI	
RODIN	53
<i>Biskupové a kněží</i>	53
<i>Řeholníci a řeholnice</i>	54
<i>Odborníci mezi laiky</i>	54
<i>Hromadné sdělovací prostředky</i>	55
PASTORACE RODIN VE SVÍZELNÝCH SITUACÍCH	56
<i>Zvláštní okolnosti</i>	56
<i>Smišená manželství</i>	57
<i>Pastorační působení v některých neregulérních situacích</i>	58
a) <i>Manželství na zkoušku</i>	58
b) <i>Volné spojení</i>	59
c) <i>Katolíci, spojení jen občanským sňatkem</i>	60
d) <i>Rozvedení a rozloučení, kteří neuzavřeli nový sňatek</i>	60
e) <i>Rozvedení, kteří uzavřeli nový sňatek</i>	61
<i>Lidé bez rodiny</i>	62
ZÁVĚR	63

FAMILIARIS CONSORTIO
Apoštolská adhortace Jana Pavla II.
O ÚKOLECH KŘESŤANSKÉ RODINY
V SOUČASNÉM SVĚTĚ
z 22. listopadu 1981

Přeložila S.M. Terezie Brichtová, OP,
revize s latinským originálem Markéta Koronthályová
Obálka a grafická úprava Josef Karhan
Vydal Zvon, české katolické nakladatelství
a vydavatelství, spol. s r. o.,
Praha 1, Spálená 8
jako svou 56. publikaci v roce 1992
Odpovědná redaktorka Marie Kyralová
Technická redaktorka Jitka Pavlíková
1. vydání Sazba Scriptum Praha
Tisk Novina Jihlava
4,5 AA
Náklad 9 000 výtisků
Cena výtisku 19,- Kčs

---

^[1] GS, 52.

^[2] Srv. Jan Pavel II., homilie při zahájení 6. biskupské synody (26.září 1980), 2: AAS 72 (1980), 1008.

^[3] Srv. Gen 1-2.

^[4] Srv. Ef 5.

^[5] Srv. GS, 47; Jan Pavel II., list *Appropinquat iam*, 1 (15.srpna 1980): AAS 72 (1980), 791.

^[6] Srv. Mt 19,4.

^[7] Srv. GS, 47.

^[8] Srv. Jan Pavel II., promluva k radě gener. sekretariátu biskupské synody (23.února 1980): *Insegnamenti di Giovanni Paolo II, III, 1* (1980), 472-476.

^[9] Srv. GS, 4.

^[10] Srv. LG, 12.

^[11] Srv. 1 Jan 2,20.

^[12] LG, 35.

^[13] Srv. LG, 12; kongregace pro nauku víry, prohl. *Mysterium Ecclesiae*, 2: AAS 65 (1973), 398-400.

^[14] Srv. LG, 12; DV, 10.

^[15] Srv. Jan Pavel II., homilie při zahájení 6. bisk. synody, 3 (26. září 1980): AAS 72 (1980), 1008.

^[16] Srv. sv. Augustin, *De civitate Dei*, XIV, 28: CSEL 40, II, 56n.

^[17] GS, 15.

^[18] Srv. Ef 3,8; GS, 44; AG, 15 a 22.

^[19] Srv. Mt 19,4nn.

^[20] Srv. Gen 1,26nn.

^[21] 1 Jan 4,8.

^[22] Srv. GS, 12.

^[23] Srv. tamtéž, 48.

^[24] Srv. např. Oz 2,21; Jer 3,6-13; Iz 54.

^[25] Srv. Ez 16,25.

^[26] Srv. Oz 3.

^[27] Srv. Gen 2,24; Mt 19,5.

^[28] Srv. Ef 5,32nn.

^[29] Tertulián, *Ad uxorem*, II, VIII, 6-8: CCL I, 393.

- ^[30] Srv. Tridentský sněm, XXIV. zasedání, kán.l: I. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio*, 33, 149n.
- ^[31] Srv. GS, 48.
- ^[32] Jan Pavel II., promluva k delegátům "Centre de Liaison des Équipes de Recherche", 3 (3.listopadu 1979): *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, II, 2 (1979), 1032.
- ^[33] Tamtéž, 4.
- ^[34] Srv. GS, 50.
- ^[35] Srv. Gen 2,24.
- ^[36] Srv.Ef 3,15.
- ^[37] Srv. GS, 78.
- ^[38] Srv. Jan Zlatoústý, *De virginitate*, X: PG 48, 540.
- ^[39] Srv. Mt 22,30.
- ^[40] Srv. 1 Kor 7,32-35.
- ^[41] PC, 12.
- ^[42] Srv. Pius XII., enc. *Sacra Virginitas*, II: AAS 46 (1954), 174 nn.
- ^[43] Srv. Jan Pavel II., list *Novo incipiente*, 9 (8.dubna 1979): AAS 71 (1979), 410n.
- ^[44] GS, 48.
- ^[45] Jan Pavel II., enc. *Redemptor hominis*, 10: AAS 71 (1979), 274.
- ^[46] Mt 19,6; srv. Gen 2,24.
- ^[47] Srv. Jan Pavel II., promluva k manželům, 4 (Kinshasa, 3. května 1980): AAS 72 (1980), 426n.
- ^[48] GS, 49; srv. Jan Pavel II., promluva k manželům, 4 (Kinshasa, 3. května 1980): AAS 72 (1980), 426n.
- ^[49] GS, 48.
- ^[50] Srv. Ef 5,25.
- ^[51] Mt 19,8.
- ^[52] Zj 3,14.
- ^[53] Srv. 2 Kor 1,20.
- ^[54] Srv. Jan 13,1.
- ^[55] Mt 19,6.
- ^[56] Řím 8,29.
- ^[57] Sv.Tomáš, *Summa Theologiae*, II, II, 14,2 ad 4.
- ^[58] LG, 11; srv. AA, 11.
- ^[59] GS, 52.
- ^[60] Srv. Ef 6,1-4; Kol 3,20n.
- ^[61] Srv. GS, 49.
- ^[62] Jan 17,21.
- ^[63] Srv. GS, 24.
- ^[64] Gen 1,27.
- ^[65] Gal 3,26-28.
- ^[66] Srv. Jan Pavel II., enc. *Laborem exercens*, 19: AAS 73 (1981), 625.
- ^[67] Gen 2,18.
- ^[68] Gen 2,23.
- ^[69] Sv.Ambrož, *Hexameron*, V, 7, 19.
- ^[70] Pavel VI., enc. *Humanae vitae*, 9: AAS 60 (1968), 486.
- ^[71] Srv. Ef 5,25.
- ^[72] Srv. Jan Pavel II., homilie k věřícím v Terni, 3-5 (19. března 1981): AAS 73 (1981), 268-271.
- ^[73] Srv. Ef 3,15.
- ^[74] Srv. GS, 52.
- ^[75] Lk 18,16; srv. Mt 19,14; Mk 10,14.
- ^[76] Jan Pavel II., promluva ke gener. shromáždění Organizace spojených národů, 21 (2.října 1979); AAS 71 (1979), 1159.
- ^[77] Lk 2,52.
- ^[78] Srv. GS, 48.
- ^[79] Jan Pavel II., promluva k účastníkům "International Forum on Active Aging", 5 (5.září 1980): *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, III, 2 (1980), 539.
- ^[80] Gen 1,28.
- ^[81] Srv. Gen 5,1-3.
- ^[82] GS, 50.
- ^[83] Propositio 21. Encyklika *Humanae vitae* prohlašuje: "Církev vyzývá lidi, aby zachovávali příkazy přirozeného zákona, a vysvětluje ho svým učením. Zároveň učí, že je třeba, aby si každý manželský úkon

podržel svůj vnitřní smysl, jímž je předání lidského života" ("ut quilibet matrimonii usus ad vitam humanam procreandam per se destinatus permaneat"): AAS 60 (1968), 488.

^[184] Srv. 2 Kor 1,19; Zj 3,14.

^[185] Srv. Poselství 6. biskupské synody křesťanským rodinám v současném světě, 5 (24. října 1980).

^[186] GS, 51.

^[187] Pavel VI., enc. *Humanae vitae*, 7: AAS 60 (1968), 485.

^[188] Tamtéž, 12: AAS 60 (1968), 488n.

^[189] Tamtéž, 14: AAS 60 (1968), 490.

^[190] Tamtéž, 13: AAS 60 (1968), 489.

^[191] Srv. GS, 51.

^[192] Pavel VI., enc. *Humanae vitae*, 29: AAS 60 (1968), 501.

^[193] Tamtéž, 25: AAS 60 (1968), 498n.

^[194] Tamtéž, 21: AAS 60 (1968), 496.

^[195] Jan Pavel II., homilie na zakončení 6. biskupské synody, 8 (25. října 1980): AAS 72 (1980), 1083.

^[196] Srv. Pavel VI., enc. *Humanae vitae*, 28: AAS 60 (1968), 501.

^[197] Srv. Jan Pavel II., promluva k delegátům "Centre de Liaison des Équipes de Recherche", 9 (3.listopadu 1979): Insegnamenti di Giovanni Paolo II, II, 2 (1979), 1035; srv. též promluvu k účastníkům prvního kongresu afrických a evropských rodin (15.ledna 1981): "L'Osservatore Romano" (16.ledna 1981).

^[198] Pavel VI., enc. *Humanae vitae*, 25: AAS 60 (1968), 499.

^[199] GE, 3.

^[1000] GS, 35.

^[1011] Sv.Tomáš, *Summa contra gentiles*, IV, 58.

^[1021] GE, 2.

^[1031] Pavel VI., apošt. exhortace *Evangelii nuntiandi*, 71: AAS 68 (1976), 60n.

^[1041] GE, 3.

^[1051] AA, 11.

^[1061] GS, 52.

^[1071] Srv. AA, 11.

^[1081] Řím 12,13.

^[1091] Mt 10,42.

^[1101] Srv. GS, 30.

^[1111] DH, 5.

^[1121] Srv. Propositio 42.

^[1131] LG, 31.

^[1141] Srv. LG, 11; AA, 11; Jan Pavel II., homilie při zahájení 6.biskupské synody, 3 (26. září 1980): AAS 72 (1980), 1008.

^[1151] LG, 11.

^[1161] Tamtéž, 41.

^[1171] Sk 4,32.

^[1181] Srv. Pavel VI., enc. *Humanae vitae*, 9: AAS 60 (1968), 486n.

^[1191] GS, 48.

^[1201] Srv. DV, 1.

^[1211] Srv. Řím 16,26.

^[1221] Srv. Pavel VI., enc. *Humanae vitae*, 25: AAS 60 (1968), 498.

^[1231] Pavel VI., apošt. exhortace *Evangelii nuntiandi*, 71: AAS 68 (1976), 60n.

^[1241] Srv. Jan Pavel II., promluva k 3. gener. konferenci latinskoamerických biskupů, IV, a (28.ledna 1979): AAS 71 (1979), 204.

^[1251] LG, 35.

^[1261] Jan Pavel II., apošt. exhortace *Catechesi tradendae*, 68: AAS 71 (1979) 1334.

^[1271] Srv. tamtéž, 36: AAS 71 (1979), 1308.

^[1281] Srv. 1 Kor 12,4nn.; Ef 4,12nn.

^[1291] Mt 16,15.

^[1301] Srv. LG, 11.

^[1311] Sk 1,8.

^[1321] Srv. 1 Petr 3,1nn.

^[1331] Srv. LG, 35; AA, 11.

^[1341] Srv. Sk 18,1nn.; Řím 16,3nn.

^[1351] Srv. AG, 39.

^[1361] AA, 30.

^[1371] Srv. LG, 10.

- [\[138\]](#) GS, 49.
- [\[139\]](#) Tamtéž, 48.
- [\[140\]](#) Srv. LG, 41.
- [\[141\]](#) SC, 59.
- [\[142\]](#) Srv. 1 Petr 2,5; LG, 34.
- [\[143\]](#) LG, 34.
- [\[144\]](#) SC, 78.
- [\[145\]](#) Srv. Jan 19, 34.
- [\[146\]](#) Pavel VI., enc. *Humanae vitae*, 25: AAS 60 (1968), 499.
- [\[147\]](#) Ef 2,4.
- [\[148\]](#) Srv. Jan Pavel II., enc. *Dives in misericordia*, 13: AAS 72 (1980), 1218n.
- [\[149\]](#) Srv. 1 Petr 2,5.
- [\[150\]](#) Mt 18,19nn.
- [\[151\]](#) GE, 3; srv. Jan Pavel II., apošt. exhortace *Catechesi tradendae*, 36: AAS 71 (1979), 1308.
- [\[152\]](#) Pavel VI., promluva na generální audienci (11. srpna 1976): *Insegnamenti di Paolo VI, XIV* (1976), 640.
- [\[153\]](#) Srv. SC, 12.
- [\[154\]](#) Srv. Všeobecné poučení o liturgii hodin (*Institutio generalis de Liturgia Horarum*), 27.
- [\[155\]](#) Pavel VI., apošt. exhortace *Martialis cultus*, 52-54: AAS 66 (1974), 160n.
- [\[156\]](#) Jan Pavel II., promluva ve svatyni na Mentorelle (29. října 1978): *Insegnamenti di Giovanni Paolo II, I* (1978), 78n.
- [\[157\]](#) Srv. AA, 4.
- [\[158\]](#) Srv. Jan Pavel I., promluva k episkopátu 12. pastoračního regionu USA (21. září 1978): AAS 70 (1978), 767.
- [\[159\]](#) Řím 8,2.
- [\[160\]](#) Řím 5,5.
- [\[161\]](#) Srv. Mk 10,45.
- [\[162\]](#) LG, 36.
- [\[163\]](#) AA, 8.
- [\[164\]](#) Poselství 6. biskupské synody křesťanským rodinám v současném světě, 12 (24. října 1980).
- [\[165\]](#) Srv. Jan Pavel II., promluva k 3. generální konferenci latinskoamerických biskupů, IV, a (28. ledna 1979): AAS 71 (1979), 204.
- [\[166\]](#) Srv. SC, 10.
- [\[167\]](#) Srv. *Ordo celebrandi matrimonium*, 17.
- [\[168\]](#) Srv. SC, 59.
- [\[169\]](#) PC, 12.
- [\[170\]](#) Jan Pavel II., promluva ke Konfederaci křesťanských rodinných poraden, 3-4 (29. listopadu 1980): *Insegnamenti di Giovanni Paolo II, III, 2* (1980), 1453n.
- [\[171\]](#) Pavel VI., Poselství k 3. světovému dni sdělovacích prostředků (7. dubna 1969): AAS 61 (1969), 455.
- [\[172\]](#) Jan Pavel II., Poselství k světovému dni sdělovacích prostředků r. 1980 (1. května 1980): *Insegnamenti di Giovanni Paolo II, III, 1* (1980), 1042.
- [\[173\]](#) Jan Pavel II., Poselství k světovému dni sdělovacích prostředků r. 1981, 5 (10. května 1981): "L'Osservatore Romano" (22. května 1981).
- [\[174\]](#) Tamtéž.
- [\[175\]](#) Pavel VI., Poselství k 3. světovému dni sdělovacích prostředků (7. dubna 1969): AAS 61 (1969), 456.
- [\[176\]](#) Tamtéž.
- [\[177\]](#) Jan Pavel II. Poselství k světovému dni sdělovacích prostředků r. 1980 (1. května 1980) *Insegnamenti di Giovanni Paolo II, III, 1* (1980), 1044.
- [\[178\]](#) Srv. Pavel VI., motu proprio *Matrimonia mixta*, 4-5: AAS 62 (1970), 257nn; srv. Jan Pavel II., promluva k účastníkům plenárního zasedání sekretariátu pro jednotu křesťanů (13. listopadu 1981): "L'Osservatore Romano" (14. listopadu 1981).
- [\[179\]](#) Instr. *In quibus rerum circumstantiis* (15. června 1972): AAS 64 (1972), 518-525; Nota ze 17. října 1973: AAS 65 (1973), 616-619.
- [\[180\]](#) Jan Pavel II., homilie na zakončení 6. biskupské synody, 7 (25. října 1980): AAS 72 (1980), 1082.
- [\[181\]](#) Srv. Mt 11,28.
- [\[182\]](#) Jan Pavel II., list *Appropinquat iam*, 1 (15. srpna 1980): AAS 72 (1980), 791.
- [\[183\]](#) Preface ze mše svaté o slavnosti Krista Krále.